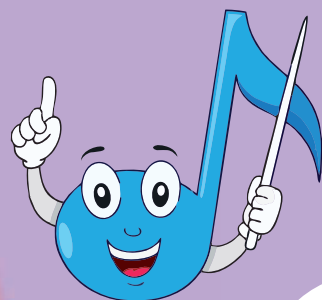

Musiqi

METODİK
VƏSAİT

5

OQTAY RƏCƏBOV, NAZİM KAZIMOV,
OFELİYA İMANOVA

Ümumtəhsil
məktəblərinin **5**-ci sinfi üçün

MUSIQI

fənni üzrə **DƏRSLİYİN METODİK VƏSAİTİ**

Bu nəşrlə bağlı irad və təkliflərinizi
tahsil_az@yahoo.com və derslik@edu.gov.az
elektron ünvanlarına göndərməyiniz xahiş olunur.
Əməkdaşlığa görə əvvəlcədən təşəkkür edirik!

MÜNDƏRİCAT

Giriş.....	3
İzahat vərəqi.....	4
Fənn üzrə məzmun standartları.....	5
5-ci sinif “Musiqi” fənni üzrə illik planlaşdırma.....	6
5-ci sinifdə “Musiqi” dərsinin gündəlik planlaşdırılmasına dair nümunələr...	10

POEZİYA VƏ MUSIQI

1. Mahnının yaranmasında poeziyanın rolu.....	12
2. Vokaliz.....	14
3. Sözsüz mahnı.....	16
4. Poeziya və kantata.....	18
5. Libretto və opera	20
6. Libretto və balet.....	22
7. Libretto və operetta	24

MUSIQIDƏ ŞEİRİN ROLU

8. Mahnı və poeziya.....	26
9. Aşıq musiqisi və poeziya.....	28
10. Muğamların növləri.....	30
11. Zərbi-muğam və poeziya.....	32
12. Romans və qəzəl.....	34

MUSIQI VƏ TƏSVİRİ İNCƏSƏNƏT

13. Musiqidə dəniz mövzusu.....	36
14. Musiqili lövhələr və təsviri sənət.....	38
15. Muğam dəstgahları.....	40
16. Musiqidə sülh mövzusu.....	42
17. Musiqidə Nizami Gəncəvi obrazı.....	44
18. Musiqidə Məhəmməd Füzuli obrazı.....	46
19. Musiqidə ana obrazı.....	48
20. Musiqidə Novruz bayramı	50

MUSIQIDƏ OBRAZ

21. Musiqidə karvan obrazı.....	52
22. Musiqidə qəhrəmanlıq obrazı.....	54
23. Musiqidə Don Kixot obrazı.....	56
24. Musiqidə təbiət mənzərəsi.....	58
25. Musiqidə neftçi obrazı	60
26. Musiqidə Ulu öndər Heydər Əliyevin obrazı.....	62
27. Musiqidə Hindistan mövzusu.....	64
28. Yekun konsertə hazırlıq.....	65
Dinlənilmək üçün nəzərdə tutulan musiqi repertuarı.....	66

GİRİŞ

Ölkəmiz müstəqillik qazandıqdan sonra cəmiyyətimizin demokratikləşdirilməsi, milli təhsilin inkişafı və onun qabaqcıl dünya dövlətlərinin təhsil sistemlərinə inteqrasiyası istiqamətində görülmən tədbirlər təhsilin forma və məzmunca təkmilləşdirilməsinə, keyfiyyətə yaxşılaşdırılmasına, bu sahədə yeni ideyaların, qabaqcıl təcrübənin öyrənilməsinə və onların yaradıcılıqla təcrübədə tətbiqinə geniş imkanlar açmışdır.

Ümumtəhsil məktəblərində incəsənətlə bağlı fənlər sırasında “Musiqi” fənni xüsusi yer tutur. Bu fənn mənəvi-estetik təsirinə, didaktik mahiyyətinə, musiqi sənətinin qayda-qanunlarını, incəliklərini öyrətmək imkanlarına görə müstəsna əhəmiyyət kəsb edir.

“Musiqi” fənninin əsas məqsədi məktəblilərdə bu fənn üzrə müəyyən bilik, bacarıq və vərdişlər yaratmaqla bərabər, onların yaradıcılıq qabiliyyətlərini, ümumi mədəniyyətlərini və mənəvi keyfiyyətlərini inkişaf etdirməkdir. Yeni musiqi kurikulumunun tələblərinə əsasən musiqi müəllimi tədrisə yaradıcı yanaşmaqla istiqamətverici, əlaqələndirici, məsləhətçi rolunda çıxış edir. Məktəblilər isə tədqiqat aparır, biliklərini tətbiq və təqdim etmək bacarıqlarını göstərirlər.

“Musiqi” fənni üzrə milli və dünya təcrübəsinin öyrənilməsi, təhlil edilməsi nəticəsində musiqi aləmi, emosional dəyərləndirmə, musiqi fəaliyyəti kimi məzmun xətləri müəyyənləşdirilmişdir.

Musiqi aləmi məzmun xətti bilavasitə ifası və dinlənilməsi zəruri sayılan musiqi nümunələrini, musiqi savadı, bəstəkar yaradıcılıqları, geniş yayılmış milli və bəşəri musiqi əsərləri, müxtəlif musiqi alətləri və musiqi kollektivləri, görkəmli musiqi ifaçıları haqqında bilik və bunlarla bağlı bacarıqları əhatə edir.

Emosional dəyərləndirmə məzmun xətti musiqi əsərlərinin mahiyyətə qavranılması şagirdlərin mənəvi aləminin zənginləşməsində, onlarda incə hiss və duyğuların yaranmasında, daxili hissiyyatının büruzə verilməsində müstəsna rol oynayır.

Onun üçün lap birinci dərstdən başlayaraq musiqi incəsənətinin emosional məzmunu və musiqi ifadə vasitələri arasında əlaqə yaratmaq lazımdır və musiqi dinlənilməsi zamanı əsərlərin emosional qavranılmasına diqqət verilməlidir. Məktəblilər dinlənən musiqi əsərlərinin mənəvi-estetik məzmununu şüurlu surətdə qavramalıdırlar.

Musiqi fəaliyyəti məzmun xətti tədris prosesində mənimsənilmiş biliklərin tətbiq vasitəsilə fəal bacarıqlara çevrilməsini, şagirdlərdə yaradıcılıq qabiliyyətlərinin üzə çıxarılmasını təmin edir. Mahnioxuma, musiqidinləmə, musiqili-ritmik hərəkət, sadə musiqi alətlərində çalmaq, improvizə etmək, musiqi əsərlərinin məzmununu səhnələşdirmək bu məzmun xəttinin əsasıdır.

Yeni “Musiqi” kurikulumunun tələblərinə görə təlim prosesi əvvəlcədən müəyyən olunmuş nəticələrə əsaslanmışdır. Bununla əlaqədar müəllim əlaqələndirici, istiqamətverici, məsləhətçi, şagirdlər isə öyrənmək üçün tədqiqat aparan, öyrəndiklərini tətbiq və təqdim etməyi bacaran yaradıcı subyektlər rolunda iştirak edirlər. Müasir dövrdə musiqi təlimi aşağıdakı prinsiplərə əsaslanır: pedaqoji prosesin tamlığı; təlimdə bərabər imkanların yaradılması; şagirdyəönümlülük, inkişafyəönümlülük; fəaliyyətin stimullaşdırılması; dəstəkləyici mühitin yaradılması.

Bütün bunlara nail olmaq üçün musiqi təliminin təşkili formaları və üsulları vardır. Əvvəlki illərdə olduğu kimi, 5-ci sinif “Musiqi” dərslərində də konfrans, seminar, müzakirə-diskussiya, ekskursiya dərslərindən istifadə etmək olar. Eyni zamanda “İnsert”, “BİBO”, “Beyn həmləsi”, “Klaster”, “Ziqzaq”, “Dəyirmi masa”, “Venn diaqramı” və başqa təlim üsullarından istifadə etmək məqsədəuyğundur. Musiqi materialları 5-ci sinif şagirdlərinin yaş xüsusiyyətləri və onların musiqi inkişafına təsir imkanları nəzərə alınaraq seçilmişdir.

İZAHAT VƏRƏQİ

5-ci sinif “Musiqi” fənni üzrə dərslik komplekti dərslik və metodik vəsaitdən ibarətdir.

Müəllim üçün metodik vəsaitdə hər bir dərsin mövzusu, məzmun standartları, integrasiya, iş üsulları, gündəlik planlaşdırma nümunələri, qiymətləndirmə cədvəli və musiqi repertuarı verilib.

Müəllim dərsə hazırlaşarkən məktəblilərin biliyini, onların qavrama qabiliyyətini və yaş xüsusiyyətlərini nəzərə almalı və yeni mövzunun yaxşı mənimsənilməsi üçün müxtəlif əyani, texniki və köməkçi vəsaitlərdən səmərəli istifadə etməyi bacarmalıdır.

Hər bir məzmun vahidinin sonunda məktəblinin əldə etdiyi nailiyyətləri yoxlamaq üçün yazılı, şifahi və musiqili testlərdən istifadə etmək məsləhət görülür.

Dərslikdə mövzuların məzmununa uyğun məlumatlar, illüstrasiyalar, bəstəkarların portretləri, mahnıların mətni, tapşırıqlar, suallar, “Musiqi lüğəti” və ifa olunacaq mahnıların notları öz əksini tapmışdır.

Dərslik hazırlanarkən aşağıdakı pedaqoji prinsiplərə riayət olunmuşdur: şagirdlərin yaş xüsusiyyətlərinə uyğunluğu, dərslərin məzmununun gender, etnik, irq və din məsələlərinə həssaslıqla yanaşmaqla seçilməsi, biliklərin dəqiq olaraq elmə əsaslanması, dərs mövzularının sadə, lakin maraqlı olması, dərslikdəki şəkil və illüstrasiyaların mövzulara uyğun olması, bütün dərslik boyu vahid dizayn üslubunun dərslərin məzmununa uyğunluğunun gözlənilməsi, digər fənlərlə əlaqələrin yaradılması, nəhayət, qəbul olunmuş “Musiqi” üzrə məzmun standartlarına əsaslanması.

Müəllim üçün metodik vəsaitdə inklüziv təhsilin zəruriliyi nəzərə alınmışdır. Məqsəd hər bir şagirdə psixoloji dəstək verilməsi, xüsusi diqqət və qayğı göstərilməsi, nəticəyönümlü təhsilin həyata keçirilməsidir. Bunun üçün hər bir dərsin gedişində diferensial təlim sxemi təqdim edilir:

DİFERENSİAL TƏLİM

Nailiyyətləri yüksək olan şagirdlər

Nisbətən zəif şagirdlər

5-ci sinif “Musiqi” fənni üzrə şagirdlərin qiymətləndirilməsi

Şagirdlərin əldə etdikləri bilik, bacarıq və vərdisləri qiymətləndirmək üçün müəllim artıq ona məlum olan diaqnostik, formativ, summativ kimi qiymətləndirmə üsullarından istifadə edə bilər. Bunlardan əlavə musiqi müəllimi Hollistik QS (qiymətləndirmə sxemi) və Analitik QS (qiymətləndirmə sxemi) vasitəsilə də qiymətləndirmə apara bilər.

Hollistik QS-indən sürətli qiymətləndirmə aparıldıqda və şagirdin nailiyyətlərinin ümumi mənzərəsini təsvir etdikdə 5 ballıq şkalaya əsaslanaraq istifadə edilir.

Analitik QS-indən şagirdin ayrı-ayrı fəaliyyət sahələri üzrə qiymətlərini təyin etdikdə istifadə olunur və 5 ballıq şkalaya əsaslanır.

5-ci sinifdə məktəbli “xorla oxuma”, “musiqi dinləmə”, “musiqi alətlərində çalma”, “notla oxuma” və “improvizasiya” ilə məşğul olur və əldə etdikləri nailiyyətlərə görə də qiymətləndirilir.

Dərsin təchizi. “Musiqi” fənni üzrə dərs prosesində şagirdlərin mənimsədikləri bilik, bacarıq və vərdislərdən, dərslikdən, musiqi aləti kimi fortepianodan, notlardan, vəsait, portret və şəkillərdən, sxem və plakatlardan, kompüter, maqnitofon və diskdən, DVD-pleyerdən istifadə olunmalıdır.

Hər bir dərsdə aşağıda verilmiş (yaxud müəllimin şəxsi təşəbbüsü ilə məsləhət görülən) qiymətləndirmə cədvəlindən istifadə etmək olar:

QIYMƏTLƏNDİRMƏ CƏDVƏLİ

№	Meyarlar / Qrup	I (zəif)	II (orta)	III (yaxşı)	IV (əla)
1.	Öz fikrini ifadə edir				
2.	Musiqi nümunələrini fərqləndirir				
3.	Mövzu ilə əlaqədar nəticə çıxarır				
4.	Təqdimat edir				
5.	Mahnı melodialarını təmiz oxuyur				

FƏNN ÜZRƏ MƏZMUN STANDARTLARI

5-ci SİNFİN SONUNDA ŞAĞİRD:

1. Azərbaycan və dünya musiqi mədəniyyətinin görkəmli nümayəndələri (Ü.Hacıbəyli, Q.Qarayev, F.Əmirov, V.A.Motsart, M.Qlinka, L.V.Bethoven, P.Çaykovski) və onların geniş yayılmış əsərləri haqqında bilik və bacarıqlar nümayiş etdirir.

2. Azərbaycan musiqi folklor nümunələri (mahnı, rəqs), muğam və aşığı havalarına dair bilik və bacarıqlar nümayiş etdirir.

3. Musiqi əsərlərinin melodiyası, ritmi və onlarda istifadə edilmiş bədii nümunələr haqqında fikrini nümayiş etdirir.

4. Musiqi əsərlərini hissi-emosional cəhətdən dərk etdiyini nümayiş etdirir.

5. Dinlədiyi musiqidən yaranan təəssüratlarını müxtəlif formada ifadə edir.

6. Mahnını not və mətni ilə oxuyur.

7. Fərdi, qrup və kollektiv ifaçılıq və dirijorluq bacarığı nümayiş etdirir.

1. MUSIQİ ALƏMİ

1.1. Azərbaycan və dünya musiqi mədəniyyətinin görkəmli nümayəndələri, onların geniş yayılmış əsərləri haqqında bilik və bacarıqlar nümayiş etdirir.

1.1.1. Azərbaycan və dünya musiqi mədəniyyətinin görkəmli nümayəndələri (Ü.Hacıbəyli, Q.Qarayev, F.Əmirov, V.A.Motsart, M.Qlinka, L.V.Bethoven, P.Çaykovski) və onların tanınmış əsərləri haqqında biliklərini şərh edir.

1.1.2. Azərbaycan və dünya bəstəkarlarının əsərlərinin janr baxımından oxşar cəhətlərini izah edir.

1.2. Azərbaycan musiqi folklor nümunələri (mahnı, rəqs), muğam və aşığı havalarında istifadə olunmuş nümunələrə dair bilik və bacarıqlar nümayiş etdirir.

1.2.1. Azərbaycan musiqi folklor nümunələrindəki (xalq mahnı və rəqs) ədəbi nümunələr haqqında biliklərə malik olduğunu göstərir.

1.2.2. Azərbaycanın əsas muğamlarının və aşığı musiqilərinin adını söyləyir və istifadə olunmuş poeziya nümunələri haqqında fikrini bildirir.

2. EMOSİONAL DƏYƏRLƏNDİRMƏ

2.1. Musiqi əsərlərinin melodiyası, ritmi və onlarda istifadə edilmiş bədii (ədəbiyyat, təsviri incəsənət və s.) nümunələr haqqında fikrini nümayiş etdirir.

2.1.1. Musiqi əsərlərindəki emosional obrazların yaranmasında dinamik nüansların, bədii nümunələrin rolunu şərh edir.

2.1.2. Azərbaycan xalq rəqslərinin emosional hislərə təsirini izah edir.

2.2. Dinlədiyi musiqidən yaranan təəssüratlarını müxtəlif formada ifadə edir.

2.2.1. Dinlədiyi xalq rəqsləri haqqında təəssüratlarını ifadə edir.

3. MUSIQİ FƏALİYYƏTİ

3.1. Mahnını not və mətni ilə oxuyur.

3.1.1. Mahnını not və mətni ilə birsəslə oxuyur.

3.2. Fərdi, qrup və kollektiv ifaçılıq bacarığı nümayiş etdirir.

3.2.1. Mahnını kollektiv tərkibində birsəslə (unison) oxuyur.

5-ci sinif “Musiqi” fənni üzrə illik planlaşdırma

Saat	Tədris vahidi	Dərsin mövzusu	Standart	İnteqra-siya	Xorla ifa ediləcək mahnıların müəllifləri	Dinləniləcək musiqi nümunələrinin və müəlliflərinin adları	Resurslar
1	Diagnostik qiymətləndirmə						
1	Poeziya və musiqi	Mahnının yaranma-sında poeziyanın rolu	1.2.1.; 3.1.1.; 3.2.1.	Əd.: 1.1.5. Fən.d.: 3.1.1.	“Qaliblər” mahnısı — Q.Hüseynli, Ə.Ziyatay	“Şuşanın dağları” (Azərbaycan xalq mahnısı), “Vətən oğlu” (aşiq mahnısı)	Dərslik, kompüter, bostokların portretləri
1		Vokaliz	2.1.1.; 3.1.1.; 3.2.1.	Əd.: 1.1.5. Riy.: 3.1.1. Fən.d.: 1.1.2. 3.1.1.	“Araz” – A.Zeynalli, R.Rza	“Arzular” — T.Quliyev, “Şahzadə Qara Qızıl” cizgi filmindən vokaliz — O.Rəcəbov	Dərslik, kompüter, slayd, bostokların portretləri
1		Sözsüz mahnı	1.1.2.; 3.1.1.; 3.2.1.	R.: 3.1.1. Fən.d.: 3.1.1.	“Ay Xəzər”– N.Əliverdibəyov, N.Xəzri	“1 Nə-li sözsüz mahnı” — S.Ələsgərov, “1 Nə-li sözsüz mahnı” — F.Mendelson	Dərslik, kompüter, bostokların portretləri
1		Poeziya və kantata	1.1.2.; 2.1.1.; 3.2.1.	Əd.: 1.2.2. Fən.d.: 3.1.1.	“Gənc idmançılar marşı” – M.Mirzəyev, H.Ziya	“Zamanın bayraqdarı” — Q.Qarayev, S.Vurğun	Dərslik, kompüter, bostokların portretləri
1		Kiçik Summativ Qiymətləndirmə					
1	Musiqidə şeirin rolu	Libretto və opera	1.1.2.; 2.1.1.; 3.1.1.	Əd.: 2.1.2. Fən.d.: 3.1.1.	“Bayram günü” – Ü.Hacıbəyli, M.Seyidzadə	“Koroğlu” operasından “Qızlar xoru” — Ü.Hacıbəyli	Dərslik, kompüter, slayd, bostokların portretləri
1		Libretto və balet	1.1.2.; 2.1.1.; 3.1.1.	Əd.: 2.1.2. Fən.d.: 3.1.1.	“Şən Azərbaycan” – P.Bülbül-oğlu, M.Günər	“Qız qalası” baletindən “Adajio” və “Vals” — Ə.Bədəlbəyli	Dərslik, kompüter, bostokların portretləri
1		Libretto və operetta	2.1.1.; 3.2.1.	Əd.: 1.2.2.; 2.1.2. Fən.d.: 1.1.2.	“Qarabağ” – C.Cahangirov, R.Zəka	“Arşın mal alan” operettasından “Əsgərin ariyası”, “Cahan xalanın kupletləri” — Ü.Hacıbəyli	Dərslik, kompüter, bostokların portretləri
1	Musiqidə şeirin rolu	Mahnı və poeziya	1.1.2.; 2.1.1.; 3.2.1.	Əd.: 1.2.2.; 2.1.2. Fən.d.: 3.1.1.	“Nəğmələr” – O.Rəcəbov, B.Vahabzadə	“Dalğalar” — R.Mirişli (tarın ifasında)	Dərslik, kompüter, bostokların portretləri
1		Aşiq musiqisi və poeziya	1.2.2.; 2.1.1.; 3.2.1.	Əd.: 1.1.5. Fən.d.: 3.1.1.	“Azərbaycan” (aşiq mahnısı) – sözləri S.Vurğunundur	“Koroğlu” operasından “Koroğlunun aşiq mahnısı” — Ü.Hacıbəyli	Dərslik, kompüter, bostokların portretləri
1		Kiçik Summativ Qiymətləndirmə					
1		Muğamların növləri	1.2.2.; 2.1.1.; 3.2.1.	Əd.: 1.1.5. Fən.d.: 3.1.1.	“Vətənimсэн” – R.Mirişli, F.Qoca	“Rast” simfonik muğamından “Bərdəşt” — Niyazi	Dərslik, kompüter, bostokların portretləri
1		Zərbi-muğam və poeziya	1.2.2.; 2.1.1.; 3.2.1.	Əd.: 1.1.5. Fən.d.: 3.1.1.	“Qış” mahnısı – Ə.Cavanşirov, T.Mütəllibov	“Arazbarı” zərbi-muğamı, “Arazbarı” — Ü.Hacıbəyli	Dərslik, kompüter, bostokların portretləri

1	Romans və qəzəl	1.2.2.; 2.1.1.; 3.2.1.	Əd.:1.1.4. Fən.d.: 3.1.1.	“Qaliblər” mah- nısı – Q.Hüseyn- li, Ə.Ziyatay	“Ölkəm” – A.Zeynallı, C.Cabbarlı, “Vətənim- dir” – S.Ələsgərov, M.Füzuli	Dərslik, kompüter, bostakların portretləri
1	Musiqidə dəniz mövzusu	2.1.1.; 3.2.1.	Əd.: 1.2.1. Fən.d.: 3.1.1.	“Sənsən ürəyim” – R.Mirişli, T.Bayram	“Dənizi fəth edənlər” filmindən dəniz möv- zusu – Q.Qarayev, “Okean-göy dəniz” “Sadko” operasından – N.Rimski-Korsakov	Dərslik, kompüter, slayd, bostakların portretləri
1	Kiçik Summativ Qiymətləndirmə					
1	Musiqili ləvhələr və təsviri sənət	1.2.1.; 2.2.1.; 3.1.1.	Əd.: 1.2.4. Fən.d.: 3.1.1.	“Mənim bağım” – Q.Hüseynli, G.Fəzli	“Tərəkəmə” – (Azərbaycan xalq rəqsi)	Dərslik, kompüter, bostakların portretləri
1	Muğam dəstgahları	2.1.1.; 3.2.1.	Əd.: 1.2.4. Fən.d.: 3.1.1.	“Bip-bipin nəğməsi” – F.Əmirov, T.Elçin	“Rast” dəsgahından bir parça, “Bizim ölkə” (Azərbaycan xalq mah- nısı)	Dərslik, kompüter, slayd, bostakların portretləri
1	Musiqidə sülh mövzusu	2.1.1.; 3.2.1.	Əd.: 1.2.2. Fən.d.: 3.1.1.	“Zəfər bizimdir” – Ş.Axundova, A.Şaiq	“Məktəblilərin sülh haqqında mahnısı” – Q.Qarayev, Z.Cabbar- zadə, “Sülh uğrunda” simfonik poema – C.Hacıyev	Dərslik, kompüter, bostakların portretləri
1	Musiqidə Nizami Gəncəvi obrazı	2.1.1.; 3.2.1.	Əd.: 1.2.2. Fən.d.: 3.1.1.	“Odlar yurdu” – F.Əmirov, T.Elçin	“Nizami” simfoniya- nın I hissəsi – F.Əmi- rov, “Nizami” opera- sından “Rənanın mah- nısı” – Ə.Bədəlbəyli	Dərslik, kompüter, slayd, bostakların portretləri
1	Musiqidə Məhəmməd Füzuli obrazı	2.1.1.; 3.2.1.	Əd.: 1.2.2. Fən.d.: 3.1.1. T.i.: 2.1.1.	“Beşik nəğməsi” (Azərbaycan xalq mahnısı)	“Leyli və Məcnun” operasından “Leyli və İbn Salam” duetindən bir parça – Ü.Hacıbəyli, “Füzuli” kantatasının II hissəsi – C.Cahangirov	Dərslik, kompüter, bostakların portretləri
1	Kiçik Summativ Qiymətləndirmə					
1	Musiqidə ana obrazı	2.1.1.; 3.2.1.	Əd.: 1.2.2. T.i.: 2.1.1. Fən.d.: 3.1.1.	“Anam” – O.Rəcəbov, Q.İsabəyli	“Ana” – C.Cahangirov, İ.Səfərli	Dərslik, kompüter, slayd, bostakların portretləri
1	Musiqidə Novruz bayramı	2.1.1.; 3.2.1.	Əd.: 1.2.4. T.i.: 2.1.1. Fən.d.: 3.1.1.; 2.1.2.	“Novruz gəldi” – O.Rəcəbov, S.Nuruqızı	“Uzundərə” – Azərbaycan xalq rəqsi	Dərslik, kompüter, bostakların portretləri
1	Musiqidə karvan obrazı	1.1.2.; 1.2.1.; 2.1.2.; 2.2.1.	Əd.: 1.2.4. T.i.: 1.1.1. Fən.d.: 3.1.1.; 2.2.1.	“Ürək doymaz Bakıdan” – Ş.Axundova, İ.Coşqun	“Karvan” – S.Hacıbə- yov, “Orta Asiyada” – A.Borodin	Dərslik, kompüter, slayd, bostakların portretləri

1	Musiqidə obraz	Musiqidə qəhrəmanlıq obrazı	1.1.2.; 2.1.2.; 3.2.1.	Əd.: 1.2.4. T.i.: 2.1.1. Fən.d.: 3.1.1.	“Ölməz sərkərdə” – S.Ələsgərov, C.Cavadlı	“Koroğlu” operasının “Uvertürası” – Ü.Hacıbəyli, “Qaçaq Nəbi” (Azərbaycan xalq mahnısı)	Dərslik, kompüter, slayd, bəsirlərin portretləri
1		Musiqidə Don Kixot obrazı	1.1.2.; 2.1.2.; 3.2.1.	Əd.: 1.2.4. T.i.: 2.1.1. Fən.d.: 3.1.1.	“Vətən haqqında mahnı” – Niyazi, S.Rüstəm	“Səyahət”, “Don Kixot simfonik qravürləri” – Q.Qarayev, “Aldonsa”, “Don Kixot qravürləri” – Q.Qarayev	Dərslik, kompüter, slayd, bəsirlərin portretləri
1		Kiçik Summativ Qiymətləndirmə					
1		Musiqidə təbiət mənzərəsi	2.1.2.; 3.2.1.	Əd.: 1.2.4. T.i.: 2.1.1. Fən.d.: 3.1.1.; 2.1.1.	“Bənövşə” – S.Hacıbəyov, M.Seyidzadə	“Şur” simfonik muğamından bir parça – F.Əmirov. “Şur” muğamının “Simayi-şəms” rəngi	Dərslik, kompüter, slayd, bəsirlərin portretləri
1		Musiqidə neftçi obrazı	2.1.1.; 3.2.1.	Əd.: 1.2.2. T.i.: 2.1.1. Fən.d.: 3.1.1.	“Dostluq mahnısı” – T.Quliyev, Ə.Əlibəyli	“Neftçi Qurban” – A.Rzayeva, H.Arif	Dərslik, kompüter, slayd, bəsirlərin portretləri
1		Musiqidə Ulu öndər Heydər Əliyevin obrazı	1.1.2.; 2.1.1.	Əd.: 1.2.4. T.i.: 3.1.2. Fən.d.: 3.1.1.; 1.2.2.	“Ulu torpaq” – E.Mansurov, N.Hacızadə	“Heydər” oratoriyasının II hissəsi – O.Rəcəbov, R.Hüseynov	Dərslik, kompüter, bəsirlərin portretləri
1		Musiqidə Hindistan mövzusu	2.1.1.; 3.2.1.	Əd.: 1.2.4. T.i.: 2.1.1. Fən.d.: 3.1.1.	“May” – R.Şəfəq, R.Əhmədzadə	“Hind lövhələri” – S.Hacıbəyov	Dərslik, kompüter, slayd, bəsirlərin portretləri
1		Kiçik Summativ Qiymətləndirmə					
1		Yekun konsertə hazırlıq					
		CƏMİ:					34

P.S. İllik planlaşdırma cədvəlindəki musiqi materiallarını müəllim mövzuya uyğun olaraq dəyişə bilər. Bu zaman seçilmiş yeni musiqi nümunələri 5-ci sinif şagirdlərinin yaş xüsusiyyətlərinə uyğun olmalıdır.

Diaqnostik qiymətləndirmə (nümunə)

- 1) Sözləri olmayan mahnı necə adlanır?
a) romans   b) vokaliz   c) kantata
- 2) “Dalğalar” mahnısının melodiyaşının xarakteri necədir?
a) şən, oynaq   b) həzin, sakit   c) təntənəli
- 3) Aşıq poeziyasının ən mürəkkəb, mükəmməl janrı hansıdır?
a) dastan   b) bayatı   c) müxəmməs
- 4) Saz çalan, oxuyan aşıq necə adlanır?
a) ifaçı   b) aşıq-şair   c) ustad
- 5) Azərbaycan klassik muğamları ifa xüsusiyyətlərinə görə neçə qrupa bölünür?
a) 3   b) 2   c) 4
- 6) Muğam şöbələri arasında səslənən rəqs xarakterli musiqi parçası necə adlanır?
a) rəng   b) təsnif   c) qəzəl
- 7) “Arazbarı” instrumental əsərinin müəllifi kimdir?
a) Seyid Şuşinski   b) Fırəngiz Əlizadə   c) Üzeyir Hacıbəyli
- 8) Azərbaycanda romans-qəzəl janrının ilk yaradıcısı kimdir?
a) Üzeyir Hacıbəyli   b) Bülbül   c) Asəf Zeynallı
- 9) İlk Azərbaycan romansı necə adlanır?
a) “Sənsiz”   b) “Ölkəm”   c) “Vətənimdir”
- 10) Verilmiş muğam adlarını müvafiq sütunlara yerləşdirin.
“Ovşarı”, “Rast”, “Bayatı-Şiraz”, “Mənsuriyyə”, “Qarabağ şikəstəsi”,
“Hümayun”, “Mani”

Klassik muğamlar

Zərbi-muğamlar

Kiçik Summativ Qiymətləndirmə

Fənn — Musiqi

Sınıf — 5

Şagirdin adı və soyadı _____

Tarix _____

Variant-B

Dərs hissə müdiri _____

Metodbirləşmə sədri _____

Müəllim _____

Qiymət _____

1 5 bal	2 5 bal	3 5 bal	4 5 bal	5 10 bal	6 10 bal	7 10 bal	8 15 bal	9 15 bal	10 20 bal
A	A	A	A	A	A	A	A	A	A
B	B	B	B	B	B	B	B	B	B
C	C	C	C	C	C	C	C	C	C

5-ci SİNİFDƏ “MUSİQİ” DƏRSİNİN GÜNDƏLİK PLANLAŞDIRILMASINA DAİR NÜMUNƏLƏR

NÜMUNƏ 1

Mövzu: Poeziya və mahnı

Məqsəd:

1. Azərbaycan xalq, aşıq və bəstəkar mahnılarında poeziyanın rolunu başa düşdüyünü nümayiş etdirir.
2. Mahnıları sözlər ilə və notla oxuyur.
3. Xalq, aşıq və bəstəkar mahnılarını fərqləndirir.

İş üsulu: şəxələndirmə, beyin həmləsi, müzakirə və müqayisə.

Dərsin mərhələləri:

1. Motivasiya

Bir xalq, aşıq mahnısı səsləndirilir və onların sözlərlə ifa olunduğu sual-cavabla aydınlaşdırılır. Bundan sonra yenə səsləndirilən mahnıların nümunəsində mahnılarda istifadə olunan şeirin rolu müəyyənləşdirilir. Məlum olur ki, bütün xalq mahnılarında melodiyaadan əlavə şeirlərdən də istifadə olunur.

2. Tədqiqatın aparılması

Bu mərhələdə sinif xalq, aşıq və bəstəkar mahnılarından ibarət olmaqla 3 qrupa ayrılır və əvvəl eşidilmiş mahnılardan fərqli olaraq bir bəstəkar mahnısı səsləndirilir, həm də onun xarakteri aydınlaşdırılır. Bütün bunlardan sonra mahnının melodiyaası müəllimin köməyi ilə notlarla ifa olunur.

3. İnformasiya mübadiləsi və müzakirəsi

Artıq uşaqlara 1–4-cü siniflərdə məlum olan xalq, aşıq və bəstəkar mahnıları və onlarda istifadə olunan şeir nümunələri haqqında fikir mübadiləsi müzakirə yolu ilə aparılır.

4. Nəticə və ümumiləşdirmə

Şagirdlər müəllimin köməyi ilə öz söylədikləri fikirləri ümumiləşdirərək belə bir nəticəyə gəlirlər: “Xalq, aşıq və bəstəkar mahnıları sözlərsiz, yeni şeirsiz yaradıla bilməz”.

5. Yaradıcı tətbiqetmə

Bu mərhələdə müəllim uşaqlara yeni bir mahnını sözləri ilə birlikdə öyrədir.

6. Qiymətləndirmə və ya refleksiya

Bu mərhələdə dərs ümumiləşdirilir və müəllim mövzuya uyğun suallar verməklə əldə olunan bilikləri, bacarıqları bir daha möhkəmləndirir.

7. Dərsin sonunda müəllim əvvəldən hazırlanmış testləri yazılı surətdə şagirdlərə iş vərəqlərində çatdırır, uşaqlar isə testləri cavablandırırlar.

Dərslikdə hər dərsdən sonra verilən tapşırıqları şagirdlər evdə gələcək dərs üçün hazırlayırlar.

NÜMUNƏ 2

MÖVZU: POEZİYA VƏ MAHNI

Məqsəd:

1. Yeni mahnı öyrədilən zaman onun mətninin musiqinin xarakterinə uyğunluğunu araşdırır.
2. Musiqi dinlənməsi zamanı əsərin emosional qavranılmasında ədəbiyyat nümunələrinin rolunu aydınlaşdırır.
3. Şagirdin musiqi dünyagörüşünü genişləndirmək məqsədilə öyrədilən və dinlənən əsərlərin məzmununa uyğun ədəbiyyat nümunələri ilə əlaqə yaradır.

Məzmun xətti və məzmun standartları

Şagird:

1. Azərbaycan musiqi folklor nümunələrindəki (xalq mahnı və rəqs) ədəbi nümunələr haqqında biliklərə malik olduğunu göstərir. 1.2.1.
2. Musiqi əsərlərindəki emosional obrazların yaranmasında dinamik nüansların, bədii nümunələrin rolunu şərh edir. 2.1.1.
3. Mahnının not və mətni ilə birsəslə oxuyur. 3.1.1.

Təlim üsulları

Beyin həmləsi, müzakirə-diskussiya, müqayisə

Dərsin təchizatı

1. Mövzuya aid şəkillər (“Vətənim”, “Ölkəm”, “Azərbaycan” və s. bu kimi mövzuya aid).
2. “Ölkəm” romansı yazılmış lent yazısı.
3. Bəstəkarların portretləri (A.Zeynallı, N.Əliverdibəyov və s.).
4. Not dəftəri, dərslik

Dərsin gedişi

Şagirdlər sinfə “Vətən, ana qucağı” (musiqisi Nazim Əliverdibəyovun, sözləri Yusif Nəğməkarındır) mahnısının sədaları altında daxil olurlar.

Musiqi aləmi

Bu dərstdə rübün mövzusu daha geniş açıqlanır. Musiqinin bizim həyatımızda nə kimi rol oynadığından, gündəlik məişətimizdə, sevincli və kədərli anlarımızda musiqinin təsirindən söhbət açılır.

Musiqinin ən qədim janrı olan mahnı haqqında, mahnıda musiqidən başqa sözün olması barədə diskussiya aparılır. Bu prosesdə “Mahnıdan sözləri götürsək, nə baş verər?”, “Poeziya olmasa, mahnı olardı mı?” və s. bu kimi suallarla sinfə müraciət etmək olar. Musiqi səsi ilə sözsüz ifa olunan melodiyanın “vokaliz” adlandığı nümunələrdə şagirdlərin nəzərinə çatdırılır. Dinlənən nümunələrdən sonra şagirdlər mahnı ilə vokalizi müqayisə edirlər.

Emosional dəyərləndirmə

Bəstəkar Asəf Zeynallının “Ölkəm” romansı dinlənir. Bəstəkar, onun həyat və yaradıcılıq yolu, əsərləri haqqında, eləcə də romans janrı haqqında şagirdlərə məlumat verilir, onların fikirləri dinlənir. Həmçinin “Ölkəm” romansının birinci ifaçısı Bülbül və müasir ifaçıları haqqında (onların səsi yazılmış lent yazılarından istifadə etməklə) məlumat şagirdlərin diqqətinə çatdırılır.

Musiqi fəaliyyəti

Musiqidə (mahnıda) vətənpərvərlik mövzusunun davam etdirərək “Vətən, ana qucağı” mahnısı öyrədilir. Mahnı hissə-hissə, frazalarla sinfə oxutdurulur. Mahnıda (müvafiq yerlərdə) 2-ci səs olduğundan hər 2 səs ayrı-ayrılıqda öyrədilir və sonda bir yerdə oxutdurulur.

Əvvəlki siniflərdə keçilmiş mahnıların müvafiq hissələri (məyyyəni musiqi frazaları) notla oxunur.

POEZİYA VƏ MUSİQİ

1. MAHNININ YARANMASINDA POEZİYANIN ROLU

MƏQSƏD: 1. Azərbaycan xalq, aşiq və bəstəkar mahnılarında poeziyanın rolunu izah edir. 2. Aşiq və bəstəkar mahnılarının fərqlərini izah edir. 3. Mahnının not mətni ilə fərdi və kollektiv tərkibində birsəslə oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində şəxələndirmə, beyin həmləsi, müzakirə, müqayisə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1 “Şuşanın dağları” xalq və “Vətən oğlu” aşiq mahnıları səsləndirilir.

2 Tədqiqat sualı kimi “*Xalq, aşiq və bəstəkar mahnılarının oxşar və fərqli cəhətləri nədən ibarətdir?*” — verilə bilər.

Tədqiqatın aparılması üçün şagirdlər 3 qrupa bölünürlər. Lövhdə Azərbaycan xalq, aşiq və bəstəkar mahnıları ilə əlaqədar şəxələndirmə üsulu ilə çəkilmiş qrafik vəsaitə uyğun hər qrupa tapşırıq verilir. I qrup xalq mahnılarının, II qrup aşiq mahnılarının, III qrup isə bəstəkar mahnılarının yaradılması və xüsusiyyətləri haqqında biliklərini izah edir.

Hər iki mahnıda melodiyadan başqa, sözlərin də iştirak etdiyi aydınlaşdırılır.

Sonra müəllim sual verir:

— “Şuşanın dağları” xalq, yoxsa bəstəkar mahnısıdır?

Mahnının janrı müəyyənləşdirilir.

MAHNININ YARANMASINDA POEZİYANIN ROLU

Xalq mahnısı	Xalq şeiri	
	Xalq melodiyası	
Aşiq mahnısı	Aşiq şeiri	
	Aşiq melodiyası	
Bəstəkar mahnısı	Şair şeiri	
	Bəstəkar melodiyası	

Mahnı — musiqi və şeirdən ibarət kiçikhəcmli incəsənət əsəridir. Musiqi ilə poeziyanın vahidliyi bu janrın bütün növlərini qəlbə yaxın və dinlənən edir.

Xalq mahnıları el musiqiçiləri tərəfindən yaradılır. Bu mahnılarda mahnı mətni, əsasən, bəyati-lərdir. Musiqisi və sözləri məşhur xanəndə Xan Şuşinskiyə məxsus olduğuna baxmayaraq, “Qəmərim”, “Ay qara qız”, “Şuşanın dağları”, “Ay qəşəng ceyran” və s. mahnılar çox sevildiyi üçün xalq mahnısı kimi məşhurlaşmış.

Xan Şuşinski

Mahnı dinləyək

ŞUŞANIN DAĞLARI
(Azərbaycan xalq mahnısı)

I Şuşanın dağları başı dumanlı, Qırmızı qoftalı, yaşıl tumanlı, Dardından ölməyə çoxdu gümanım.	II Şuşada axşamlar yanar ulduzlar, Onlardan gözəldir gəlinlər, qızlar, Oturub yol üstü yarım gözəllər.

Nəqərat:
Ay qız, bu nə qəş-göz, bu nə tel,
Öləcəm dördindən, onu bil,
Danışmasan da, beləm, bəri gül.

III
Şuşanın hər yandan gəlir soracağı,
Tərifi layıqdır İsa bulağı,
Dağları, bağları, qızlar oylağı.

6

DİFERENSİAL TƏLİM

Mövzuya uyğun televiziya və radioda eşitdiyi mahnıların melodiyalarını təsnifat üzrə müəyyənləşdirir.

Mahnıların xarakter və məzmununa uyğun:

- şəkil çəkir;
- bədən və əl hərəkətləri ilə obraz yaradır;
- mahnıların ritmini əl çalmaqla tutur.

1-4-cü siniflərdə öyrənilmiş aşıq, xalq və bəstəkar mahnılarının adları söylənilir və bu mahnılar haqqında informasiya mübadiləsi və müzakirə aparılır, şifahi təqdimat edilir.

Mahnını gəda salağ və notla oxuyağ
VƏTƏN OĞLU
(Aşıq mahnısı)

Allegretto

Və-tən oğ - lu
öl - mür - da
öl - mür - da
öl - mür - da

Mahnının mətni və melodiyası arasında uyğunluq olmalıdır. Əgər şeirin xarakteri şındırsa, ona bəstələnmis musiqi də şən xarakterli olur. Dinlədiyimiz “Şuşanın dağları” və “Vətən oğlu” mahnıları şən xarakterlidir və 6/8 xana ölçüsündə səslənir.

Mahnı öyrənək
QALIBLƏR MAHNISI
Musiqisi Qəmbər Hüseynlinin,
sözları Ələkbər Ziyatayındır.

I
Bizi dağlar qartalətək böyüdən,
Bir anasən, ey doğma yurd, ey Vətən!
Öz mahnını öyrədirsən bizə şən,
Qaliblərin mahnısıdır bu mahnı!

II
Bu mahnıyla ötür aylar, fəsilər,
Ağgünlü bir dünya qurur nəsilər.
Qulaq verin, ellər, ellər, ay ellər,
Qaliblərin mahnısıdır bu mahnı!

Sual və tapşırıqlar

1. Şeirin mahnıda rolu nədən ibarətdir?
2. Xalq mahnıları necə yaranır?
3. Bəstəkar mahnılarının xalq və aşıq mahnılarından fərqi nədir?
4. Nə vaxtsa sizin də öz mahnınız olubmu?
5. Xan Şuşinski haqqında araşdırma aparın. Xanəndənin əsl adı və soyadını müəyyənləşdirin.

7

Belə nəticəyə gəlinir ki, Azərbaycan xalq, aşıq və bəstəkar mahnılarında melodiya ilə bərabər poeziya nümunələri olan şeirlərdən də istifadə olunur. Xalq mahnılarının sözlərinin müəllifi məlum olmur. Aşıq mahnılarını xalq aşıqları yaradır. Bəstəkar mahnılarında şairlərin yaratdıqları şeirlərdən istifadə edilir.

YARADICI TƏTBİQETMƏ

Qəmbər Hüseynlinin Ələkbər Ziyatayın sözlərinə bəstələdiyi “Qaliblər mahnısı” öyrədilir. Hər sətərə iş vərəqi və rəngli qələmlər (flomaster) paylanılır.

Tapşırıq 1. “Qaliblər mahnısı”nın məzmununu mətni vasitəsilə müəyyənləşdirin və mahnının notlarından istifadə etməklə oxuyun.

Tapşırıq 2. “Qaliblər mahnısı”nın məzmununa uyğun şəkillər çəkin.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI (Düzgün cavabın qarşısında “+” işarəsi qoyun)

1. “Şuşanın dağları” mahnısını kim yazıb?

- a) Seyid Şuşinski ☐ b) Səid Rüstəmov ☐ c) Xan Şuşinski ☐

2. “Vətən oğlu” mahnısını xalq, aşıq, yoxsa bəstəkar yaradıb?

- a) xalq ☐ b) aşıq ☐ c) bəstəkar ☐

2. VOKALİZ

MƏQSƏD: 1. Sözsüz mahnıların xüsusiyyətlərini izah edir. 2. Sözlü və sözsüz mahnıların oxşar və fərqli cəhətlərini şərh edir. 3. Mahnını not mətni ilə fərdi və kollektiv tərkibində birsəsli oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində beyin həmləsi, müqayisə, müzakirə, Venn diaqramı kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1

Tofiq Quliyevin “Arzular” və Oqtay Rəcəbovun “Şahzadə Qara qızıl” cizgi filminə bəstələdiyi “Vokaliz” səsləndirilir.

Tədqiqat sualı kimi **“Vokaliz hansı xüsusiyyətlərə malik olur?”** — verilə bilər.

Tədqiqatın aparılması üçün sinif 3 qrupa bölünür və lövhədə dinlənən “Vokaliz”lə əlaqədar sxem göstərilir. I və III qrup fərqli, II qrup oxşar cəhətləri söyləyir, müəllim isə düzgün cavabları sxemdə qeyd edir. Bundan sonra bütün sinif tədqiqatla əlaqədar müzakirə və müqayisə prosesində iştirak edir.

Müəllim sual verir:

— Dinlənən “Arzular” mahnısında sözlərdən istifadə olunurmu?

— Bu mahnını sözsüz necə ifa etmək olar?

Uşaqlar suallara cavab verirlər.

İzah edilir ki, bəstəkarlar yaratdıqları mahnılarda, əsasən, sözlərdən, yəni şeirlərdən istifadə edirlər. Lakin sözsüz ifa olunan mahnılar da mövcuddur ki, onlar vokaliz adlanırlar.

VOKALİZ

Yalnız səslə ifa olunan sözsüz melodiya “vokaliz” adlanır.
Mahnını vokaliz şəklinə və notla oxuyaq

ARZULAR

Musiqisi Tofiq Quliyevindir.

Bəstəkar Tofiq Quliyevin “Görüş” filminə yazdığı “Arzular” mahnısından bir parçanı vokaliz şəklinə oxuyaq və 3/4 xana ölçüsü ilə dirijorluq edək.

Moderato

1

Musiqi dinləyək
 “Şahzadə Qara qızıl” cizgi filmindən “Vokaliz”
 Musiqisi Oqtay Rəcəbovundur.

BUNU DA BİLİN

“Şahzadə Qara qızıl” cizgi filmində neft şahzadəsi zil qadın səsi – “soprano” ilə vokaliz oxuyur.

Mahnı oxuyaq
 “Araz” mahnısını əvvəlcə vokaliz şəklinə oxuyun, sonra 2/4 xana ölçüsünə uyğun dirijorluq edin.

1 və 2 və

ARAZ

Musiqisi Aşof Zeynallının, sözləri Rəşad Rzaevindir.

I Araz, Araz, daşqın Araz, Dalgaları aşqın Araz. Könlüm kimi coşqın Araz, Nə gözəldir gözün sənin! Araz, Araz, daşqın Araz, Dalgaları aşqın Araz.	II Axıb getmə obas yərə, Süd ver körpə okinlərə. Çiçəklənsin düzən-dərə, Dila düşsün sözün sənin. Araz, Araz, daşqın Araz, Dalgaları aşqın Araz.

8

DİFERENSİAL TƏLİM

İstənilən mahnını vokaliz kimi və sözləri ilə ifa edir.

Mahnıların xarakter və məzmununa uyğun:

- şəkil çəkir;
- əl hərəkətləri ilə obraz yaradır;
- ayaq tappılıtları ilə mahnıların ritmini təkrar edir.

1–4-cü siniflərdə dinlənilmiş “Vokaliz” janrında ifa olunan musiqi nümunələri yada salınır, informasiya mübadiləsi və müzakirə aparılır.

Notla oxuyaq

Moderato

A - rəz, A - rəz, dıq - qın A - rəz, Əl - ığ - la - rı
 aq - qın A - rəz, Kün - lən ki - mi cıq - qın A - rəz, Şifon qıvrıq
 Na gıl - rıl - dır gıl - rıl na - nın A - rəz, A - rəz.
 dıq - qın A - rəz Əl - ığ - la - rı aq - qın A - rəz.

“Araz” mahnısı Azərbaycanı ikiye bölmə və hər iki tərəfin mahnı və şeirlərində tez-tez yad edilən Araz çayına həsr edilib. “Araz” mahnısı xaraktercə qonmlidir. Mahnı 2/4 xanə ölçüsündə, aramlı tempdədir.

BUNU DA BİLİN

Istedadlı bəstəkar Asaf Zeynallı bəstələdiyi “Uşaq süitəsi” ilə Azərbaycan uşaq musiqisi repertuarının əsasını qoyub.

Sual və tapşırıqlar

1. Vokalizlə mahnının oxşar və fərqli cəhətləri hansılardır?
 2. “Araz” mahnısının xarakteri ilə Araz çayının taleyi arasındakı əlaqəni tapın.
 3. “Şahzadə Qara qızıl” cizgi filminə baxın. Filmə xeyirlə gəlin mübarizəsini təsvir edin. Gənə neftçi ilə Qara qızılın qoşulmasına mane olan mənfi obrazlar haqqında danışın. YouTube üzərində axtarış üçün açar sözlər: Azərbaycan cizgi filmi, neftçi, Qara qızıl, div, cin.

Belə nəticəyə gəlinir ki, hər bir mahnını sözsüz “A səsi” ilə oxuduqda vokaliz janrına çevrilir.

Tanış mahnıların melodi-yalarını sözsüz oxumaqla onları “Vokaliz” kimi ifa edirlər.

MAHNI OXUYAQ

“Araz” mahnısı əvvəlcə sözləri ilə, sonra isə sözsüz “lya” hecası ilə oxunur. İki ifa arasında oxşar və fərqli cəhətlər müəyyənləşdirilir.

Mahnının müəllifi ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində.
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI (Düzgün cavabın qarşısında “+” işarəsi qoyun)

1. “Vokaliz” necə ifa olunur?

- a) sözlərlə ☐ b) sözsüz ☐

2. “Araz” mahnısı nəyə həsr olunub?

- a) çaya ☐ b) gölə ☐ c) dənizə ☐

3. SÖZSÜZ MAHNI

MƏQSƏD: 1. Fortepiano üçün yazılmış sözsüz mahnıları fərqləndirir. 2. Orkestr üçün yazılmış sözsüz mahnıları fərqləndirir. 3. Onlar arasında oxşar və fərqli cəhətləri müəyyən edir.

Bu mövzunun öyrənilməsində şaxələndirmə, beyin həmləsi, Venn diaqramı kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1 Süleyman Ələsgərovun və Feliks Mendelsonun “1 №-li sözsüz mahnı”ları dinlənir.

2 Tədqiqat sualı kimi “*Sözsüz mahnıları vokalizdən hansı cəhətlər fərqləndirir?*” — verilə bilər.

Tədqiqatın aparılması üçün tövsiyə olunan iş üsullarından istifadə etməklə səsləndirilən musiqi nümunələri müqayisə edilir, bu əsərlərin birinin forte-piano aləti üçün, digərinin isə Azərbaycan xalq çalğı alətləri orkestri üçün yazılması aydınlaşdırılır. Qeyd olunur ki, bu halda vokaldan istifadə olunmur.

Sözsüz mahnı janrı haqqında məlumat verilir. Xalq, aşiq və bəstəkar mahnılarından fərqli olaraq, professional musiqidə “Sözsüz mahnı” janrının olması, onun instrumental və ya orkestr üçün nəzərdə tutulduğu izah edilir.

SÖZSÜZ MAHNI

Feliks Mendelson

Süleyman Ələsgərov

Musiqi dinləyək: Süleyman Ələsgərovun “1 №-li sözsüz mahnı”-sından bir parça

Bəstəkar Süleyman Ələsgərov “1 №-li sözsüz mahnı”-nı və bu janrdakı digər mahnıları Azərbaycan xalq çalğı alətləri orkestri üçün yazmışdır.

Musiqi dinləyək: Feliks Mendelsonun “1 №-li sözsüz mahnı”-sından bir parça

Mendelsonun fortepiano üçün “1 №-li sözsüz mahnı”-sını dinləyək və Süleyman Ələsgərovun eyniadlı əsəri ilə müqayisə edək.

Azərbaycan Xalq Çalğı Alətləri Orkestri

10

DİFERENSİAL TƏLİM

Dinlənilmiş sözsüz mahnıların əsas melodialarını oxuyur, ritminə görə əsərlərin adlarını söyləyir və bəstəkarlar haqqında şifahi təqdimat edir.

Melodiyanın ritminə uyğun olaraq:

- əl çalır;
- ayaq tappıltısı ilə melodiyanın ritmini təkrar edir;
- bəstəkarların adlarını söyləyir.

Sözsüz mahnı nümunələri haqqında informasiya mübadiləsi və müzakirə aparılır.

Mahnını əvvəlcə notla, sonra isə sözləri ilə oxuyaq

AY XƏZƏR

Musiqisi Nazim Əliverdibəyovun,
sözləri Nəbi Xəzrinindir.

Açılıb səni ürəyimi danışsın mən,
Eşqim kimi coşub-daşan Xəzərsən, Xəzər.

Nəqarat:
Sən məhrəban Xəzərimənsən,
Qanadındır ağ ləpələr,
Məngəzlü gözəlimsən, ay Xəzər, Xəzər!

II
Gördüm səni həyatımın ilk saharında,
Ürəyində qanad açan sözlərsən, Xəzər.

Nəqarat:
III
Məhəbbətim gəzər qumlu sahillərdə,
İzlərini mirvaritək düzərsən, Xəzər.

Nəqarat:

Sual və tapşırıqlar

1. Sözsüz mahnıda əsas rol nə oynayır?
2. Dünya musiqi tarixində sözsüz mahnı janrına ilk dəfə hansı bəstəkar müraciət edib?
3. Süleyman Ələsgərovun sözsüz mahnıları hansı musiqi kollektivi üçün nəzərdə tutulub?
4. Sözsüz mahnılarla sözlü mahnılar arasında oxşar və fərqli cəhətləri müəyyən edin.

11

Belə nəticəyə gəlinir ki, xarakter etibarlı ilə mahnı və ya romansa yaxın, lakin müəyyən musiqi aləti, yaxud orkestr üçün yazılmış əsərlərə sözsüz mahnılar deyilir. Bu janrda dünya musiqi mədəniyyətində iki bəstəkar — Feliks Mendelson və Süleyman Ələsgərov gözəl nümunələr yaratmışdır.

MAHNI OXUYAQ

Nazim Əliverdibəyovun Nəbi Xəzrinin sözlərinə yazdığı “Ay Xəzər” mahnısı əvvəlcə sözsüz “lya” hecası ilə, sonra notlarla, daha sonra isə sözləri ilə ifa olunur.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI (Düzgün cavabın qarşısında “+” işarəsi qoyun)

1. Sözsüz mahnı janrını Azərbaycanda yaradan kimdir?

- a) F.Əmirov ☐ b) S.Ələsgərov ☐ c) Q.Qarayev ☐

2. “Ay Xəzər” mahnısının bəstəkarı kimdir?

- a) Ü.Hacıbəyli ☐ b) N.Əliverdibəyov ☐ c) F.Əmirov ☐

4. POEZİYA VƏ KANTATA

MƏQSƏD: 1. Poeziyanın kantata janrındakı rolunu izah edir.

2. Kantata janrı ilə mahnı janrı arasındakı fərqi müəyyənləşdirir.

3. Mahnını not mətni ilə fərdi və kollektiv tərkibində birsəsli oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində beyin həmləsi, müqayisə, müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1

Qara Qarayevin “Zamanın bayraqdarı” kantatası səsləndirilir.

2

Tədqiqat sualı kimi **“Kantata janrında hansı incəsənət nümunələrindən istifadə edilir?”** — verilə bilər.

Tədqiqat müzakirə yolu ilə aparılarsa, müzakirə aşağıdakı suallar ətrafında təşkil edilə bilər:

— “Zamanın bayraqdarı” kantatası neçə hissəlidir?

— Kantatanın quruluşu necədir?

— Burada mahnıdan fərqli hansı cəhət müşahidə edilir?

Kantata janrı haqqında məlumat verilir, onun bir, yaxud çoxhissəli, təntənəli xarakterli vokal simfonik əsər olması aydınlaşdırılır.

POEZİYA VƏ KANTATA

Johann
Sebastyan Bax

Kantata — bir, yaxud çoxhissəli, təntənəli xarakterli vokal-simfonik əsərdir. Kantata — İtalyan dilindən tərcümədə “oxumaq” deməkdir. İlk kantatalar solo şəkildə vokal əsər idi. XVII əsrin axırlarında yaranan kantatalar isə artıq xor kollektivinin ifasında səslənirdi.

Qara Qarayev

Simfonik orkestr və xor kollektivi

Dahi alman bəstəkarı İohann Sebastyan Bax gözəl kantatalar müəllifidir. Azərbaycanda kantata janrının yaradıcısı dahi bəstəkarımız Üzeyir Hacıbəyovdur. Qara Qarayev, Fikrət Əmirov, Cəhangir Cəhangirov, Süleyman Ələsgərov, Rəhim Mustafayev, Ağsın Əlizadə də kantata janrında gözəl əsərlər yaratmışlar. Belə əsərlərdən biri Qara Qarayevin Səməd Vurğunun eyniadlı əsəri əsasında yazdığı “Zamanın bayraqdarı” kantatasıdır.

Musiqi dinləyək və notla oxuyaq

Qara Qarayevin “Zamanın bayraqdarı” kantatasının orta (B) hissəsi not ilə ifa olunur.

12

DİFERENSİAL TƏLİM

Kantatanın orta hissəsinin melodiyasını oxuyur, bəstəkar Qara Qarayevin yaradıcılığındakı kantata janrı haqqında şifahi təqdimat edir.

Melodiyanın ritminə uyğun olaraq:

— əl çalır;

— ayaq tappılması ilə melodiyanın ritmini təkrar edir.

Dinlənilmiş kantatanın quruluşu və onun müəllifləri haqqında informasiya mübadiləsi və müzakirə aparılır.

ZAMANIN BAYRAQDARI
Musiqisi Qara Qarayevin, sözləri Səməd Vərgünundur.

Moderato

Mahnı öyrənək

GƏNC İDMANÇILAR MARŞI
Musiqisi Musa Mirzəyevin, sözləri Hikmət Ziyanıdır.

I
Polad kimi bədəniniz,
"Gənc idmançı" adınız var.
Qüvvətlik, sağlamq biz,
Sıranıza gəlin, dostlar.

Naqarat:
Bize yarış meydanıdır,
Düzlər, çaylar, gen üfüqlər.
Hər oyunda, hər yürüşdə,
Üzümüza gülür zəfər.

II
Məşq edirik yorulmadan,
Bərkiyirik gündən-günə.
Yeni-yeni zəfərlərə,
Çatmaq üçün sabah yenə.

Naqarat:

Sual və tapşırıqlar

1. Kantata nədir və harada yaranıb?
2. Kantatanı hansı musiqi kollektidləri ifa edir?
3. "Gənc idmançılar" mahnısına ritmik musiqi yazın.
4. Oqtay Zulfəqarovun "Kim sevirə idmanı" mahnısını dinləyin və "Gənc idmançılar marşı" ilə müqayisə edin. İki mahnının oxşar və fərqli cəhətlərini tapın.

YouTube üzərindən axtarış üçün açar sözlər: Oqtay Zulfəqarov, idman, bir, iki, üç, dörd.

13

Belə nəticəyə gəlinir ki, təntənəli xarakterli, çoxhissəli (bəzən bir-iki hissəli) vokal-simfonik əsərlərə "Kantata" deyilir. Kantata janrında poeziya nümunəsi olan şeirlərdən də istifadə olunduğu aydınlaşır.

MAHNİ ÖYRƏNƏK

Bəstəkar Musa Mirzəyevin "Gənc idmançılar marşı" (sözləri Hikmət Ziyanıdır) mahnısı öyrədilir.

Mahnının müəllifi ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində.
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI (Düzgün cavabın qarşısında "+" işarəsi qoyun)

1. "Zamanın bayraqdarı" kantatasının bəstəkarı kimdir?

- a) F.Əmirov ☐ b) Q.Qarayev ☐ c) C.Cahangirov ☐

2. İ.S.Bax hansı xalqın bəstəkarıdır?

- a) Rus ☐ b) Azərbaycan ☐ c) Alman ☐

5. LIBRETTO VƏ OPERA

MƏQSƏD: 1. Opera librettosunun xüsusiyyətlərini izah edir. 2. Opera librettosunu balet librettosundan fərqləndirən cəhətləri izah edir. 3. Mahnının not mətni ilə fərdi və kollektiv tərkibində birsəsli oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində beyin həmləsi, Venn diaqramı, müqayisə, müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1

Üzeyir Hacıbəylinin “Koroğlu” operasından “Qızlar xoru” səsləndirilir.

2

Tədqiqat sualı kimi **“Opera-nın ədəbi əsası nədir və o kim tərəfindən yazılır?”** — verilə bilər.

Tədqiqatın aparılması üçün şagirdlərə aşağıdakı suallar verilə bilər:

— Uşaqlar, dinlədiyiniz bu əsər “Koroğlu” operasındandır və “Qızlar xoru” adlanır. Əgər sözlər olmasaydı, bu musiqi əsəri yaranardı mı?

— Libretto nədir?

Tədqiqat üsulu kimi Venn diaqramı seçilərsə, opera librettosu ilə balet librettosu müqayisə edilə bilər. Şagirdlərin cavabları dinlənir. Şagirdlərə aydınlaşdırılır ki, operanın yazılması üçün, ilk növbədə, libretto lazımdır. Libretto şairlər, yazıçılar yazırlar və onlara librettoçu deyilir.

LIBRETTO VƏ OPERA

Klaudio Monteverdi

Mixail Qlinka

Opera — vokal-instrumental musiqili dram əsəridir. Opera italyan dilindən tərcümədə “əsas” deməkdir. Operada əsərin mətni musiqinin müşayiəti ilə ifa edilir. Müasir operada solo, xor, vokal ifaçıya və rəqs vahidat təşkil edir. Opera bəstəkarla libretto müəllifinin birgə əməyinin məhsuludur.

Libretto — iri həcmli musiqi əsərlərinin yazılı mətni. İlk operalar İtaliyada XVI—XVII əsrlərdə Klaudio Monteverdi, Rusiyada XIX əsrdə Mixail Qlinka, Azərbaycanda isə XX əsrin əvvəllərində Üzeyir Hacıbəyli tərəfindən yazılıb.

Musiqi dinləyərkən və notla oxuyarkən

ÜZEYİR HACIBƏYLİNİN “KOROĞLU” OPERASINDAN “QIZLAR XORU”

Üzeyir Hacıbəyli

14

DİFERENSİAL TƏLİM

Opera janrında libretto-nun və ona yazılmış musiqinin xarakterik xüsusiyyətləri haqqında fikir söyləyir, Azərbaycanda məşhur opera üçün libretto yazanların adlarını söyləyir.

“Koroğlu” operasının librettosundakı xarakterik obrazlara uyğun şəkil çəkir;

Bu operadan yadda qalan musiqi nümunələrinə ritmik müşayiət edir.

Libretto və onun operadakı rolu haqqında informasiya mübadiləsi aparılır və bu mövzuda müzakirə təşkil olunur.

Üzeyir Hacıbəylinin "Koroğlu" operası opera janrının parlaq nümunəsidir. Operanın libretto müəllifi Məmməd Səid Ordubadidir. Libretto "Koroğlu" dastanı əsasında yazılıb. "Koroğlu" qəhrəmanlıq dastanıdır. Koroğlu obrazı xalq üsyanına bəslənmiş cəngavərdir. "Koroğlu" operası 1937-ci ildə Bakı şəhərində, 1938-ci ildə isə Moskvadakı Böyük Teatrda nümayiş etdirilib.

BUNU DA BİLİN

Üzeyir Hacıbəyli 1908-ci il yanvarın 25-də Bakıda "Leyli və Məcnun" operasının tamaşası ilə Azərbaycan milli operanın bünövrəsini qoymuşdur.

Mahnı öyrənək

BAYRAM GÜNÜ

Musiqisi Üzeyir Hacıbəylinin, sözləri Mirmehdi Seyidzadəninindir.

I

Azad ellərinin gönc nəslilik biz,
Sevinclə doludur körpə qəlbimiz.
Biz azad büləbülük, ölkəmiz gülşən,
Bu bayram günündə gözirik şən-şən.

II

Sevirik anamız Azərbaycanı,
Odur qəlbimizin hissə-bəyəcəni.
Gündə çiçəklənir Vətən torpağı,
Səadət Günəşi olub bayrağı.

Sual və tapşırıqlar

1. Hansı operanı səhnədə seyr etmişiniz? Necə düşüncənizi, operada baş verənlərlə həyat hadisələrini hansı fərq ayırır? Fikrinizi izah edin.

2. İlk opera janrının yaradıcıları kimlər olmuşdur?

3. Azərbaycanda milli operanın bünövrəsi hansı əsərlə qoyulub?

Məmməd Səid Ordubadi

2

Mirmehdi Seyidzadə

3

Belə nəticəyə gəlinir ki, operanın librettosu balet librettosundan fərqlənir. Opera üçün libretto nəzmlə (şeyrlə), balet üçün libretto nəsrə yazılır. Libretto olmadan opera yazmaq mümkün deyil.

MAHNI ÖYRƏNƏK

Üzeyir Hacıbəylinin şair Mirmehdi Seyidzadənin sözlərinə yazdığı "Bayram günü" mahnısı öyrədilir. Şagirdlər mahnının xarakterini müəyyənləşdirirlər.

Mahnının müəllifi ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində.
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI (Düzgün cavabın qarşısında "+" işarəsi qoyun)

1. İlk opera harada yaranmışdır?

- a) Azərbaycanda ☐   b) Rusiyada ☐   c) İtaliyada ☐

2. "Koroğlu" operasının librettosunu kim yazıb?

- a) S.Rüstəm ☐   b) S.Vurğun ☐   c) M.S.Ordubadi ☐

6. LIBRETTO VƏ BALET

MƏQSƏD: 1. Librettonun baletdəki rolunu izah edir. 2. Librettonun musiqinin xarakterinə təsirini izah edir. 3. Mahnını not mətni ilə fərdi və kollektiv tərkibində birsəsli oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində beyin həmləsi, müqayisə, müzakirə və Venn diaqramı kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1 Bəstəkar Əfrasiyab Bədəlbəylinin «Qız qalası» baletindən əvvəlcə çox asta tempdə olan «Adajio»dan bir hissə, sonradan əvvəlki tempdən cəldliyi ilə fərqlənən «Vals» musiqi nümunələri səsləndirilir.

2 Tədqiqat sualı kimi **“Baletdə libretto ilə musiqinin xarakteri arasındakı əlaqə necədir?”** — verilə bilər. Tədqiqatın aparılması üçün uşaqlara üzərində «Adajio» — cəld/ağır və Vals cəld/ağır yazılmış vərəqlər paylanılır, yenidən həmin musiqi nümunələri səsləndirilir. Şagirdlərə təklif olunur ki, bu nümunələrin templərini düzgün təyin edərək qarşısında “+” işarəsi qoysunlar.

Balet janrı haqqında, onun əsərin məzmununa uyğun olaraq rəqslərdən ibarət olması ilə əlaqədar məlumat verilir. Eyni zamanda şagirdlərə aydınlaşdırılır ki, baletin musiqisi yaranmamışdan onun məzmununu əhatə edən libretto olmalıdır.

LIBRETTO VƏ BALET

Balet — musiqili-xoreografik tamaşadır.

Balet — fransız dilindən törümədə “rəqs edirəm” deməkdir. İlk balet əsəri də elə Fransada 15 oktyabr 1581-ci ildə tamaşaya qoyulub. Bu, italyan Baltazarini tərəfindən qurulmuş verilmiş “Kraliçanın gülməli baleti” tamaşası idi.

“Kraliçanın gülməli baleti”

Rusiyada XIX—XX əsrlərdə Pyotr Çaykovski, İqor Stravinski, Sergey Prokofyev və başqaları bu janrdə əsərlər yazmışlar. Azərbaycanda isə bu janr XX əsrin əvvəllərində Əfrasiyab Bədəlbəylinin, Qara Qarayevin, Fikrət Əmirovun, Arif Məlikovun, Ağşin Əlizadənin və başqalarının yaradıcılığında öz əksini tapmışdır.

Operadan fərqli olaraq, baletin librettosu şeirlə deyil, nəsrə yazılır. Baletli xoreograf səhnələşdirir. Libretto rəqslər vasitəsilə həyata keçirilir.

Azərbaycanda və müsəlman Şərqiində ilk balet Xalq artisti Əfrasiyab Bədəlbəylinin “Qız qalası” baletidir. Libretto müəllifi bəstəkar özüdür. “Qız qalası” üçpərdəli baletdir.

“Qız qalası” baletindən

16

DİFERENSİAL TƏLİM

Balet janrında librettonun və ona yazılmış musiqinin xarakterik xüsusiyyətləri haqqında fikir söyləyir, Azərbaycanda məşhur balet üçün libretto yazanların adlarını söyləyir.

“Qız qalası” baletinin librettosundakı xarakterik obrazlara uyğun şəkil çəkir;

Bu baletdən yadda qalan musiqi nümunələrinə ritmik müşayiət edir.

Balet janrının yaradılması üçün libretto yazan, bəstəkar və rəqsləri yaradan xoreoqrafın işi haqqında informasiya mübadiləsi aparılır və bu mövzuda müzakirə təşkil olunur.

Musiqi dinləyək
Üfrasiyab Bədəlbəylinin "Qız qalası" baletindən "Adajio" və "Vals"

BUNU DA BİLİN
Adajio ağır tempda, vals isə şən-oynaq tempda səslənir.

Mahnı öyrənək
ŞƏN AZƏRBAYCAN
Musiqisi Polad Bülbüloğlunun, sözləri Məstən Günərinindir.

I
Qoy mən yəna səhbət açım ilk baharımdan,
Nəğməm ilə bir də keçim öz diyarımdan.

Nəqrat:
Böl bəhrəli Muğan düzü, Mil düzü, Şirvan düzü,
Gəl-gəl deyir, şən Azərbaycan!
Tər gülləri şafalıdır, Göygöl nə şafalıdır,
Hər yanı gülşən Azərbaycan.

II
El qızları düzüm-düzüm Kür qırağında,
Min gül açıq Gəncəmizin hər budağında.
Dost elləri Qarabağın dağ vüqarındır,
Gən çölləri bu torpağın xoş baharındır.

Nəqrat:
"Rəst" muğamı əsasında, 6/8 xana ölçülü "Şən Azərbaycan" mahnısı şən rəqs xarakterlidir. Mahnıda Vətənimizin asrarəngiz təbiəti şeir və musiqi dili ilə tərənnüm edilir.

Sual və tapşırıqlar
1. Balet bir musiqi janrı kimi ilk dəfə harada yaranmışdır?
2. Opera və balet librettolarının oxşar və fərqli cəhətləri nədir?
3. "Qız qalası əfsanəsi" adlı cizgi filmi seyr edin. "Qız qalası" baletindəki əfsanə ilə cizgi filmindəki əfsanəni müqayisə edin. YouTube üzərindən axtarış üçün açar sözlər: Azərbaycan cizgi filmi, Qız qalası, əfsanə.

17

Belə nəticəyə gəlinir ki, baletin yaradılması librettonun yazılmasından başlayır, sonradan bəstəkar onun musiqisini yazır, xoreoqraf isə musiqi və məzmununa görə rəqslər yaradır. Yəni libretto olmadan balet yazıla bilməz.

MAHNİ ÖYRƏNƏK

Bəstəkar Polad Bülbüloğlunun şair Məstən Günərin sözlərinə bəstələdiyi "Şən Azərbaycan" mahnısı öyrədilir. Mahnının xarakteri müəyyən edilir, musiqi ilə məzmun arasında əlaqə şərh olunur:

a) Marş xarakterli; b) Oynaq rəqs xarakterli; c) Lirik mahnı xarakterli.

Librettonun müəllifi ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində.
2. Şagirdlər fərdi şəkildə

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI (Düzgün cavabın qarşısında "+" işarəsi qoyun)

1. Balet janrı harada yaranmışdır?

- a) Rusiyada ☐ b) Gürcüstanda ☐ c) Fransada ☐

2. Azərbaycanda ilk balet yazan bəstəkar kimdir?

- a) A.Məlikov ☐ b) F.Əmirov ☐ c) Ə.Bədəlbəyli ☐

7. LIBRETTO VƏ OPERETTA

MƏQSƏD: 1. Librettonun operetta janrındakı rolunu izah edir.

2. Operetta librettosunu opera və balet librettosundan fərqləndirir.

3. Mahnını not mətni ilə fərdi və kollektiv tərkibində birsəsli oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində beyin həmləsi, müqayisə, müzakirə və Venn diaqramı kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1

Üzeyir Hacıbəylinin “Arşın mal alan” operettasından “Əsgərin ariyası” dinlənilir. Eyni zamanda “Cahan xala”nın kupletlərinin melodiyası notla ifa olunur.

Tədqiqat sualı kimi **“Librettonun opera əsərinin yazılmasında nə kimi rolu var?”** — verilə bilər.

Tədqiqatın aparılması üçün müəllim uşaqlara suallarla müraciət edir:

— “Əsgərin ariyası” xaraktercə şəən, yoxsa qəmliidir?

— “Cahan xala”nın kupletlərinin xarakteri necədir?

— Libretto olmadan operetta yazmaq mümkündürmü?

Şagirdlər suallara cavab verirlər.

2

Opera ilə müqayisəli şəkildə operetta haqqında məlumat verilir. Aydın olur ki, operanın librettosu nəzmlə yazılır (yalnız şeirlərdən istifadə olunur), operettada isə həm də dram əsərlərində olduğu kimi danışq mətnlərindən, dialoqlardan istifadə edilir. Eyni zamanda aydınlaşır ki, operetta üzərində iş, ilk növbədə, “libretto”dan başlanır.

LIBRETTO VƏ OPERETTA

Jak Offenbax

Johann Ştraus (oğlu)

Operetta — vokal-rəqs səhnələrindən və danışq epizodlarından ibarət komediya məzmunlu musiqili səhnə əsəridir. Operetta, eyni zamanda musiqili komediya da adlanır. İlk operetta Fransada XIX əsrin ortalarında Jak Offenbax tərəfindən yazılıb.

Operetta bir musiqi janrı kimi Vyanada xüsusilə sevilir. Operetta janrında oğlu Ştraus və İmre Kalman kimi bəstəkarlar gözəl nümunələr yaradıblar. Azərbaycanda isə operetta janrının yaradıcısı Üzeyir Hacıbəyidir.

Operetta libretto əsasında yazılır. Bəstəkar librettodakı ariya, vokal, duet, trio, kvartet və xor ifaları üçün yazılmış poeziya nümunələrinə müxtəlif quruluşlu musiqi bəstələyir. Operetta üçün yazılmış libretto poeziya nümunələri və danışq mətnlərindən ibarət olur. Operettada rəqslərdən geniş istifadə edilir.

BUNU DA BİLİN

Bir neçə musiqinin birgə ifasına ansambl deyilir. Ansamblı ifaçıların sayı iki nəfərdən ibarət olarsa — duet, üç nəfərdən ibarət olarsa — trio, dörd nəfərdən ibarət olarsa — kvartet, beş nəfərdən ibarət olarsa — kvintet adlanır.

1

Musiqi dinləyək:

Üzeyir Hacıbəylinin “Arşın mal alan” operettasından “Əsgərin ariyası”

“Arşın mal alan” filmindən

18

DİFERENSİAL TƏLİM

Operetta janrında librettonun və ona yazılmış musiqinin xarakterik xüsusiyyətləri haqqında fikir söyləyir, Azərbaycanda məşhur operetta üçün libretto yazanların adlarını söyləyir.

“Arşın mal alan” operettasının librettosundakı xarakterik obrazlara uyğun şəkil çəkir;

Bu operettada yadda qalan musiqi nümunələrinə ritmik müşayiət edir.

Opera və balet janrlarında olduğu kimi operetta janrında da əsərin yaranması üçün, ilk növbədə, libretto yazan və bəstəkarın olması haqqında informasiya mübadiləsi aparılır və bu mövzuda müzakirə təşkil olunur.

"Arşın mal alan" operettası 1913-cü ildə Bakıda Təqiyev Teatrında tamaşaya qoyulub. Əsərdə hadisələr Azərbaycanın musiqili beşiyi olan qədim Şuşa şəhərində cərəyan edir. Operettanın libretto müəllifi və bəstəkarı Üzeyir Hacıbəyli. Məhəmməd Füzulinin "Leyli və Məcnun" poeməsindən götürülmüş qəzaldan başqa, operettanın mətni bütünlüklə bəstəkar tərəfindən işlənib. Bu qəzəl "Öşgərin ariyası"nda səslənir:

*Nələndir ney kimi avazeyl-eqəm bilənd,
Nələ tərkib qılmazam, ney təh kəsilsəm bənd-bənd.*

Notla oxuyaq: Üzeyir Hacıbəylinin "Arşın mal alan" operettasından "Cahan xalının kupletləri"

Tələsmədən

Mahnı öyrənək

QARABAĞ

Musiqisi Cəhəngir Cəhəngirovun, sözləri Rəfiq Zəkəninindir.

I

Sən ellərin, könüllərin,
Ölvi diyarısan.
Şirin canın, Azərbaycanın,
Bir əbədi baharısan...

Naqarat:

Cənnətim Qarabağ,
Zinətım Qarabağ!
Nəğmələr gülləstənsən,
Sevgi dastanısən!

II

Quşlar uçar, güllər açar,
Məvi qucağımda.
Hərə baxsan, zövq alacağsan,
Sənin İsa bulacağımda.

Naqarat:

Sən xarakterli "Qarabağ" mahnısı 6/8 xanə ölçüsündədir. "Şüştər" muğamına əsaslanır.

Sual və tapşırıqlar

1. "Arşın mal alan" operettasında hadisələr hansı şəhərdə cərəyan edir?
2. Operettada əsas təhqid hədəfi nədir?
3. "Qarabağ" mahnısı hansı muğama əsaslanır? Bəs bu gün Qarabağ haqqında mahnı bəstələnsəydi, hansı muğam üstündə olardı?
4. Bəstəkar Cəhəngir Cəhəngirovun şair Rəfiq Zəkənin sözlərinə bəstələdiyi "Qarabağ" mahnısını Şökrət Ələkbərovanın ifasında dinləyib. Mahnıda şair, bəstəkar və müğənni Qarabağ sevgisini necə tərənnüm edib?
YouTube üzərindən axtarış üçün açar sözlər: Cənnətim Qarabağ, Şökrət Ələkbərova.

19

Belə nəticəyə gəlinir ki, libretto olmadan operetta yazmaq qeyri-mümkündür.

Operetta librettosu opera və balet librettosundan dialoqların olması ilə fərqlənir.

MAHNI ÖYRƏNƏK

Bəstəkar Cəhəngir Cəhəngirovun şair Rəfiq Zəkənin sözlərinə yazdığı "Qarabağ" mahnısı öyrədilir. Eyni zamanda mahnının yazıldığı 6/8 xanə ölçüsü təyin edilir və tonallığı müəyyənləşdirilir, şagirdlər onu qamma şəklində oxuyur.

Operettanın müəllifi ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində.
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI

(Düzgün cavabın qarşısında "+" işarəsi qoyun)

1. Operetta janrı harada yaranmışdır?

- a) İtaliyada ☐ b) Rusiyada ☐ c) Fransada ☐

2. Azərbaycanda ilk operettanı kim yazmışdır?

- a) S.Ələsgərov ☐ b) F.Əmirov ☐ c) Ü.Hacıbəyli ☐

MUSİQİDƏ ŞEİRİN ROLU

8. MAHNI VƏ POEZİYA

MƏQSƏD: 1. Mahnıların yaradılmasında şeirin rolunu başa düşdü-yünü izah edir. 2. Mahnını not və mətni ilə birsəslə oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində beyin həmləsi, müqayisə, müzakirə və Venn diaqramı kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1

Tarzən Ramiz Quliyevin ifasında Ramiz Mirişlinin “Dalğalar” mahnısı səsləndirilir.

Tədqiqat sualı kimi **“Mahnının instrumental ifası dedikdə nə başa düşülür?”** — verilə bilər.

Tədqiqatın aparılması üçün mahnının dinlənən instrumental ifası haqqında şagirdlərə sual verilir:

— Uşaqlar, siz bu musiqini telekanallarda, yaxud radioda eşitmisiniz?

Bundan sonra müəllim “Dalğalar” mahnısını sözləri ilə müğənni Şövkət Ələkbərovanın ifasında səsləndirir və belə sualla şagirdlərə müraciət edir:

— Bu mahnı ilə əvvəlki arasında nə fərq vardır?

Şagirdlər suallara cavab verirlər.

2

İzah edilir ki, mahnıdan əvvəl şeir yazılır, bundan sonra isə mahnının melodiyası yaradılır. Bundan başqa, əvvəlcə melodiya, sonra isə mahnının sözləri də musiqinin ritminə və xarakterinə uyğun olaraq şairlər tərəfindən yazıla bilər.

MAHNI VƏ POEZİYA

Ramiz Mirişli

Ramiz Quliyev

Mahnı iki üsulla yaranır — əsasən, şeirə musiqi bəstələnir, bəzi hallarda isə musiqiyə şeir yazılır.

Vokalız və sözsüz mahnı istisna olmaqla, mahnı — şeirlə musiqinin vahdətindən yaranır. Mahnı insanın mənəvi ruhuna qida verir, onu qələbəyə, sevgiyə, səmimiyyətə səsləyir. Bəzən mahnının melodiyası müəyyən musiqi alətinə ifa olunur. Bu, mahnının instrumental ifası adlanır. Həbil Əliyev — kamançada, Vəqif Mustafazadə — piano-da, Rəfiq Hüseynov (Rəmiş) — gitarada, Kamil Cəlilov və İlham Nəcəfov — nəfəslə alətlərdə mahnıların gəzəl instrumental ifaçıları sayılırlar. Ramiz Mirişlinin “Dalğalar” mahnısını məşhur tarzən Ramiz Quliyevin tərdə səsləndirməsi bu mahnının instrumental ifasıdır.

“Səgah” muğamı intonasiyaları üstündə səslənən “Dalğalar” mahnısı həzin və sakit xarakteri, 3/4 xans ölçüsünə malikdir.

Musiqi dinləyərkən və notla oxuyarkən DALĞALAR

DİFERENSİAL TƏLİM

Mahnının iki üsulla yazılması haqqında fikir söyləyir, instrumental və vokal ifalarının oxşar və fərqli cəhətlərini müəyyənləşdirir. Melodiya və mətnin xarakteri arasında uyğunluğu aydınlaşdırır.

Dinlədiyi mahnının mətninə uyğun şəkil çəkir;
Dinlədiyi mahnıya əl və ayaq hərəkətləri ilə ritmik müşayiət yaradır.

Mahnı janrının poeziya ilə əlaqəsi haqqında informasiya mübadiləsi aparılır və bu mövzuda müzakirə təşkil olunur.

Mahnı öyrəmək

NƏĞMƏLƏR

Musiqisi Oqtay Rəcəbovun,
sözləri Bəxtiyar Vahabzadənin.

I
Nə qədər gözəldir bizi bir anda,
Dalğadan-dalgaya atan nəğmələr.
Çarpışub, döyüşüb bozan şir kimi,
Bozan quzu kimi yatan nəğmələr.

Nəqrət:

Gözür yer üzünü, gözür büsbütün,
Elimin şöhrəti, şanıdır bu gün.
Yurdumu dünyaya tanıdır bu gün,
Özün o başına çatan nəğmələr.

II
Ümididir, dayaqdır üroyimizə,
Gəlir hər maqamda kömayimizə.
Çötinə düşəndə aparır bizi,
Bizim əlimizdən tutan nəğmələr.

Nəqrət:

III
Gah sevinc, gah da kıl, qəm sarır bizi,
Torpaqdan ayrıb qoparıb bizi.
Sirlili bir aləmə aparır bizi,
Kədərli sevincə qatan nəğmələr.

Nəqrət:

6/8 xana ölçüsündə olan oynaq və şən xarakterli "Nəğmələr" mahnısı "Bayatı-Şiraz" muğamı üzərində bəstələnib.

Sual və tapşırıqlar

1. Mətni olmayan mahnı necə adlanır?
2. Ramiz Mirişlinin "Dalğalar" mahnısının melodiyasının xarakteri necədir?
3. "Dalğalar" mahnısı hansı muğam üzərində bəstələnib?
4. Melodiya notlarının vaxtlarına uyğun ol çalmaqla "Nəğmələr" mahnısındakı xanədxili ritmləri tutun.

23

Belə nəticəyə gəlinir ki, dinlənən musiqi nümunələrinin melodiyaları eynidir, lakin birincidə söz olmur və onun əvəzinə melodiyayı tar ifa edir. İkinci ifada isə mahnının melodiyası sözlərlə səsləndirilir. Deməli, mahnının olması üçün şeir, yəni poeziya da olmalıdır.

YARADICI TƏTBİQETMƏ

Bəstəkar Oqtay Rəcəbovun şair Bəxtiyar Vahabzadənin sözlərinə yazdığı "Nəğmələr" mahnısı öyrədilir və şagirdlərə üzərində:

"Nəğmələr" — eynidir;
"Mahnılar" — fərqlidir
yazılmış iş vərəqləri verilir.

Mahnının müəllifi ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində.
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI (Düzgün cavabın qarşısında "+" işarəsi qoyun)

1. "Dalğalar" mahnısının müəllifi kimdir?

- a) R.Quliyev ☐   b) R.Mirişli ☐   c) S.Rüstəmov ☐

2. Sözsüz və səslə ifa olunan mahnı necə adlanır?

- a) romans ☐   b) ballada ☐   c) vokaliz ☐

9. AŞIQ MUSIQISI VƏ POEZIYA

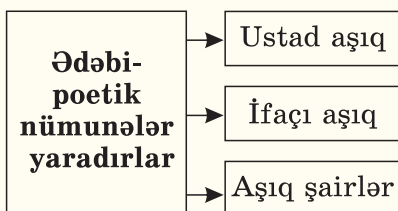
MƏQSƏD: 1. Aşiq musiqisinin saz alətində solo səslənməsi ilə bərabər, eyni zamanda aşiq poeziyası ilə əlaqəli olduğunu izah edir.
2. Mahnını kollektiv tərkibində birsəsli (unison) oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində şəxələndirmə, beyin həmləsi, müqayisə və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1 Aşiq Pənahın “Unutma” şeiri sazın müşayiəti ilə şagirdlər tərəfindən oxunulur.

Tədqiqat sualı kimi “*Aşiq mahnılarının sözlərini kim yazır?*” — verilə bilər.

Tədqiqatın aparılması üçün üç kvadrat, içərisində aşağıdakı yazılar olan iş vərəqləri şagirdlərə paylanılır.

2 Müəllim aşıqlar, onların yaratdıqları musiqi və şeirlər haqqında məlumatlar verir. Sözlə, sözsüz aşiq musiqisinin olduğu və onları yaradanların məhz aşıqlar olduğunu aydınlaşdırır.

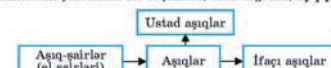

AŞIQ MUSIQISI VƏ POEZIYA

Aşiq sənəti bayatılardan, xalq mənəllərindən, xalq musiqisindən qaynaqlanır.

Dastan — aşiq poeziyasının ən mürəkkəb janrıdır. Azərbaycan dastanının ilk böyük abidəsi “Dədə Qorqud”dur. Dastanın bütün boylarında Dədə Qorqud qopuz (saz) çalıb, aşiq mahnıları ifa edir. “Koroğlu” dastanı (XVII əsr) da aşıqlar tərəfindən söylənilib. Qəhrəmanlıq səhnələri ilə yanaşı, dastanboyu Koroğlu saz çalıb, aşiq nəğmələri oxuyur. Dastanlarda aşıqlar insanlara sevinc baxış edir, yol göstərir, məsləhət və təsəlli verir. Aşığın gəlişi ilə el-əbəyaya sülh və firavanlıq gəlir.

Aşiq sənətinin ən məhir ifaçıları ustad aşıqlardır. Onlar həm şeir — gəraylı, qoşma, təcnis, mükəmməs yazır, həm də musiqi bəstələyir və oxuyurlar. Ustad aşıqlar xalq dastanlarını yaradır. Yalnız yaxşı saz çalmaq və oxumaq qabiliyyəti olan aşıqlar ifaçı aşıqlardır. Aşiq yaradıcılığının poetik nümunələrini yaradanlar isə el şairləri, daha doğrusu, *aşiq-şairlərdir*.

Azərbaycanda Aşiq Ələsgər, Aşiq Abbas Tufərqanlı, Aşiq Valeh, Aşiq Hüseyn Bozalqanlı, Aşiq Pənah, Aşiq Ali kimi ustad aşıqlar yaşayıb-yaradıb.

Mahnı oxuyaq

Aşiq Pənahın “Unutma” şeirini saz musiqisinin müşayiəti ilə ifadəli oxuyaq.

Aşiq Pənah

UNUTMA

Qürbət elə səfər etsən, a dostum,
Bu yerlərdə güllü yazı unutma!
Xəzər sözü heç düşməsin dilindən,
Dəli Kürü, xan Arazı unutma!

Unutma Muğanı, qədim Gəncəni,
Bakının şöhrəti ucaltsın səni!
Görüb xoşlaşan da bağrı, gülşəni,
İlk ayıq açdıqın düzü unutma!

Götür yol yoldaşı el nəğməsinə,
Gözlə Qarabağın şikəstəsinə!
Bülbülün, Şövkətin, Xanım səsini
Bir də mən Pənahın sözün unutma!

Musiqi dinləyək: Üzeyir Hacıbəylinin “Koroğlu” operasından “Koroğlunun aşiq mahnısı”

24

DİFERENSİAL TƏLİM

Ustad aşıqları, aşiq-şairləri və ifaçı aşıqları bir-birindən fərqləndirir, aşiq melodiyalarından parçaları ifa edir, məşhur aşıqlar haqqında şifahi təqdimat edir.

Aşiq havalarının ritminə uyğun ritmik müşayiət yaradır;
Tanıdığı aşıqların adlarını söyləyir.

Üç cür aşıqların olduğu və onların da özlərinə məxsus yaradıcılıqla məşğul olduqları haqqında informasiya mübadiləsi aparılır və bu mövzuda müzakirə təşkil olunur.

BUNU DA BİLİN

2009-cu ildə Azərbaycan aşıq sənəti UNESCO-nun bəşəriyyətin toxunulmaz qeyri-maddi mədəni irs siyahısına daxil edilmişdir.

Mahnını yada salaq və oxuyaq

AZƏRBAYCAN

Not yazısı Səid Rüstəmovun, sözləri Səməd Vurğunundur.

I
Çox keçmişəm bu dağlardan,
Durnagözlü bulaqlardan.
Ayrılarımı könül candan,
Azərbaycan, Azərbaycan!

Nəqarat:
Yaşa, yaşa, Azərbaycan,
Ay anam, Azərbaycan.

II
El bilir ki, sən mənimdən,
Yurdum, yuvam, məskənimdən!
Anam, doğma Vətənimdən!
Azərbaycan, Azərbaycan!

Nəqarat:

III
Dağların başı qardır,
Ağ ərpsəyin buludlardır.
Oğlun, qızın bəxtiyədir,
Azərbaycan, Azərbaycan!

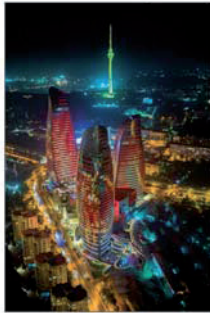
Nəqarat:

Sual və tapşırıqlar

1. Aşıq sənəti haqqında nə bilirsiniz?
2. "Kitabi-Dədə Qorqud. Basat və Təpəgöz" cizgi filmi izləyin. Filmdə Dədə Qorqud obrazına diqqət yetirin. O hansı hallarda görünür və hər dəfə gələndə xalqa necə kömək edir?
3. Daha hansı dastanları tanıyırsınız?
4. "Koroğlu" dastanını aşıq sənəti nümunəsi adlandıra bilərsiniz?

YouTube üzərindən axtarış üçün açar sözlər: Azərbaycan cizgi filmi, ozan, Dədə Qorqud, Təpəgöz, Basat.

25

3

Belə nəticəyə gəlinir ki, aşıq mahnıları aşıq şeirlərinin əsasında yaradılır. Aşıq şeirləri olmadan aşıq mahnılarının yaranması qeyri-mümkündür. Belə mahnıları ustad aşıqlar yaradır və ifa edirlər.

YARADICI TƏTBİQETMƏ

3

Mövzuya uyğun "Azərbaycan" aşıq mahnısı yada salınaraq bir daha ifa olunur. Bu mahnıda müəyyənləşdirilir ki, onun melodiyasını aşıqlar, sözlərini isə aşıq təbiətli dahi Azərbaycan şairi Səməd Vurğun yazmışdır. Qeyd etmək lazımdır ki, Səməd Vurğun həm də saz alətində gözəl ifa edirdi.

Mahnının müəllifi ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində.
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI (Düzgün cavabın qarşısında "+" işarəsi qoyun)

1. "Koroğlu" operasını kim yazmışdır?

- a) S.Hacıbəyov ☐ b) Ü.Hacıbəyli ☐ c) A.Zeynallı ☐

2. İlk dəfə Koroğlu obrazını kim oxumuşdur?

- a) L.İmanov ☐ b) M.Maqomayev ☐ c) Bülbül ☐

10. MUĞAMLARIN NÖVLƏRİ

MƏQSƏD: 1. Muğam musiqisinin yalnız Şərqə məxsusluğunu və əruz vəznində olan “Qəzəl”lərlə ifa olunduğunu izah edir. 2. Mahnını kollektiv tərkibində birsəsli (unison) oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində şəxələndirmə, beyin həmləsi, müqayisə, Venn diaqramı və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1 “Rast” muğamının “Bərdaşt” şöbəsi instrumental və vokal-instrumental ifadə səsləndirilir.

Tədqiqat sualı kimi “*Muğamı ifa edərkən xanəndələr hansı poeziya nümunəsindən istifadə edirlər?*” — verilə bilər.

Tədqiqatın aparılması üçün sinif 2 qrupa bölünür, I qrup oxşar, II qrup isə fərqli cəhətləri müəyyənləşdirirlər, müəllim isə şagirdlərin doğru cavablarını lövhədə çəkilməmiş Venn diaqramında qeyd edir. Sonra müəllim şagirdlərə sualla müraciət edir:

— Muğam musiqisi olmasaydı, qəzəli necə oxumaq olardı?

— Qəzəl poeziya janrı hansı xalqlara məxsusdur?

Bundan sonra Niyazinin “Rast” simfonik muğamından “Bərdaşt” səsləndirilir və əvvəlki dinlənən “Bərdaşt”larla müqayisə olunur.

2 Müəllim şagirdlərə muğam və poeziyanın bir növü olan qəzəl haqqında sadə məlumat verir.

MUĞAMLARIN NÖVLƏRİ

Yeddi əsas Azərbaycan klassik muğamı bunlardır: “Rast”, “Şur”, “Segah”, “Çahargah”, “Bayatı-Şiraz”, “Şüştər”, “Hümayun”. Üzeyir Hacıbəyli muğamların ağılaşıq əhvali-ruhiyyəni belə təsvir etmişdir:

Azərbaycan klassik muğamları ifa xüsusiyyətlərinə görə: instrumental və vokal-instrumental muğamlara bölünür. Bu muğamların oxşar və fərqli cəhətləri vardır.

Instrumental muğamlar

OXŞAR CƏHƏTLƏRİ

1. Şöbələrin adı eynidir.
2. Şöbələr eyni musiqi intonasiyalarından ibarətdir.
3. Musiqinin inkişafı eynidir.
4. İfa olunan muğamların adı eynidir.

Vokal-instrumental muğamlar

FƏRQLİ CƏHƏTLƏRİ

1. Muğamı xanəndə oxuyur, onu tar və kamança müşayiət edir.
2. Muğam şöbələri oxunarkən qəzəllərdən istifadə edilir.
3. Böyük şöbələr arasında təsnifat oxunur.
4. Kiçik şöbələr arasında rəqs xarakterli dirənglər, rənglər çalınır.

Musiqi dinləmək

“Rast” muğamının “Bərdaşt” şöbəsinə əvvəlcə tarın (kamançanın), sonra isə xanəndə və musiqiçilərin ifasında dinləmək.

26

DİFERENSİAL TƏLİM

Azərbaycan muğamlarının adlarını sadalayır və xarakteri haqqında fikir söyləyir, muğamları bir-birindən səslənməsinə görə fərqləndirir.

Muğam ifaçılarının adlarını sadalayır;
Muğamı müşayiət edən üçlük haqqında fikir söyləyir.

Muğam və qəzəl poeziya nümunəsi arasındakı əlaqələr haqqında informasiya mübadiləsi aparılır və bu mövzuda müzakirə təşkil olunur.

Notla oxuyaq: "Rast" muğamının "Bərdəşt" şübəsinə bir parça

Musiqi dinləyək: Niyazinin "Rast" simfonik muğamından "Bərdəşt" şübəsi

"Bərdəşt" "Rast" muğamının giriş hissəsidir. Bu musiqi parçası tənənəli xarakterlidir. "Rast" simfonik muğamını görkəmli Azərbaycan dirijoru və bəstəkarı Niyazi 1949-cu ildə yazmışdır.

Mahnı öyrənək

VƏTƏNİMSƏN

I

Dağ gülləri min rəng çalır xalı kimi,
Bənövşələr gözlərin xalı kimi,
Nəğmələr də dodaqların balı kimi,
Şirinləyir dodaqları səhər-axşam.

Nəğmə:
Ana torpaq, ana diyar, sən mənimsən,
Ömrüm, günüm, ruhum, canım, Vətənimdən.

II

Göllərində öz şəklini ceyran öpər,
Örpək kimi dumanları dağlar örtər,
Dağların ağ saçından zaman ötür,
Abşeronun Xəzər üstə yanan bir şam.

Muğamlara əsaslanan bu mahnı 6/8 xanə ölçülü, şən xarakterlidir və cəld tempdə səslənir.

Sual və tapşırıqlar

1. Instrumental və vokal-instrumental muğamların oxşar və fərqli cəhətləri hansılardır?
2. Hansı klassik Azərbaycan muğamlarını tanıyırsınız?
3. Muğamları əhvali-ruhiyyəsinə görə iki qrupa bölmək lazım gələrsə, "Şur" muğamı ilə "Bayatı-Şiraz" eyni qrupa düşə bilərmi? Fikrinizi şərh edin.

27

Belə nəticəyə gəlinir ki, muğam musiqisi olmasaydı, onda qəzəllər musiqisiz oxunardı. Ona görə də ifa tərzinə görə aşağıda göstərilən muğamlar mövcuddur:

a) Vokal-instrumental muğamlar (qəzəllərdən istifadə olunur).

b) Instrumental muğamlar (yalnız Azərbaycan xalq çalğı alətlərinin ifasında səsləndirilir).

YARADICI TƏTBİQETMƏ

Bəstəkar Ramiz Mirişlinin şair Fikrət Qocanın sözlərinə bəstələdiyi və "Rast" muğamının intonasionalarına əsaslanan "Vətənimdən" mahnısı öyrədilir.

Mahnının müəllifi ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində.
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI (Düzgün cavabın qarşısında "+" işarəsi qoyun)

1. Azərbaycan klassik muğamları ifa xüsusiyyətlərinə görə neçə qrupa bölünür?

- a) dörd ☐ b) üç ☐ c) iki ☐

2. R.Mirişlinin "Vətənimdən" mahnısının xarakteri necədir?

- a) şən ☐ b) qəmli ☐ c) tənənəli ☐

11. ZƏRBİ-MUĞAM VƏ POEZİYA

MƏQSƏD: 1. Muğam janrında olduğu kimi “Zərbi-muğam”larda da musiqinin “Qəzəl”lərlə, yaxud aşiq şeirləri ilə ifa olunduğunu izah edir.
2. Mahnını kollektiv tərkibində birsəsli (unison) oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində şəxələndirmə, beyin həmləsi, müqayisə, Venn diaqramı və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1 “Arazbarı” zərbi-muğamı və Üzeyir Hacıbəylinin Avropa trio-su üçün yazdığı eyniadlı “Arazbarı” əsəri səsləndirilir.

Tədqiqat sualı kimi “Zərbi-muğam musiqisini hansı poeziya nümunəsi vasitəsilə ifa etmək mümkündür?” — verilə bilər.

Tədqiqatın aparılması üçün lövhədə Venn diaqramı çəkilir. Hər iki musiqi nümunəsi səsləndikdən sonra onlar arasında oxşar və fərqli cəhətlər şagirdlər tərəfindən qeyd olunur, müəllim isə doğru cavabları lövhədəki Venn diaqramında yerləşdirir. Bundan sonra sinfə suallarla müraciət olunur:

- Zərbi-muğamların ifasında hansı şeir nümunələrindən istifadə olunur?
- Zərbi-muğam musiqisi olmasaydı, bu iki musiqidə səslənən şeirlərin vəziyyəti necə olardı?

2 Müəllim zərbi-muğamın klassik muğamlardan fərqi haqqında məlumat verir və onun ifasında şeirlərin rolunu aydınlaşdırır.

ZƏRBİ-MUĞAM VƏ POEZİYA

Zərbi-muğamlarda improvizə ritm üstünlük təşkil edir. Ona görə də bu muğamlara “Zərbi-muğam”, yaxud “Ritmik-muğam” deyilir. Zərbi-muğamlar aşağıdakılardır:

```

graph TD
    Z[ZƏRBİ-MUĞAMLAR] --> H[Heyratı]
    Z --> S[Simayi-şəms]
    Z --> M[Mənsuriyyə]
    Z --> A[Arazbarı]
    Z --> Ma[Mani]
    Z --> He[Heydərli]
    Z --> O[Ovşarı]
    Z --> Q[Qarabağ şikəstəsi]
    Z --> K[Kəsməqikəstə]
    
```

3/4 xana ölçüsünə malik, şən əhvali-ruhiyyəli “Arazbarı” aramla ifa olunur. Onun mahir ifaçılarından biri xanəndə Seyid Şuşinski olub. “Arazbarı” Füzuli rayonu və ona qonşu olan Cənubi Azərbaycan mahalında yaranmışdır. Adətən, bu zərbi-muğamın ifasında aşiq şeirindən istifadə olunur.

Üzeyir Hacıbəyli “Şur” muğamından qidalanan “Arazbarı” əsəri əsasında simli alətlər orkestri üçün eyniadlı əsər yazmışdır. “Leyli və Məcnun” operasının beşinci pərdəsində də bəstəkar “Arazbarı”dan istifadə edərək onu simfonik orkestr üçün işləmişdir.

Musiqi dinləyək: Üzeyir Hacıbəylinin “Arazbarı” əsərindən bir parça simli alətlər orkestrinin ifasında

28

Simli alətlər orkestri

DİFERENSİAL TƏLİM

Ritmik muğamların adlarını söyləyir;
Zərbi-muğamlar haqqında şifahi təqdimat edir.

Zərbi-muğam ifaçılarının adlarını sadalayır;
Zərbi-muğamın ritmini əl çalmaqla tutur.

Zərbi-muğamlarda istifadə olunan şeir nümunələrinin rolunun müəyyən edilməsi ilə əlaqədar informasiya mübadiləsi aparılır və bu mövzuda müzakirə təşkil olunur.

Mahnı öyrənək

QIŞ MAHNISI

Musiqisi Əfsər Cavanşirovun, sözləri Tofiq Mütəllibovundur.

I

Har tərəfə yağır qar,
Tez gəlin siz, uşaqlar.
Ağ geyinib meşə, dağ,
Qartopası oynayaq.

II

Gizləniyib turaclar,
Buz bağlayıb yamaclar.
Donub güllər, çiçəklər,
Əsir soyuq küləklər.

Nəqarat:
Qış gəlibdir, qış gəlib,
Bu yerlərə xoş gəlib.
Neyləyəcək qar bizə,
Dost olub bahar bizə.

BUNU DA BİLİN

Dünya şöhrətli bəstəkar Fəxrəngiz Əlizadə "İntizar" operasında məşhur ritmik muğamı "Qarabağ şikəstəsi"ndən istifadə etmişdir. Operanın libretto müəllifi Nərgiz Paşayevadır.

Fəxrəngiz Əlizadə

Nərgiz Paşayeva

Sual və tapşırıqlar

1. "Arazbarı" instrumental əsərini hansı bəstəkar işləmişdir?

2. "Qış mahnısı"nı zümzümə edə-edə qış haqqında rəsm çəksəydiniz, bu mahnının hansı sətirlərini rəsme köçürərdiniz?

3. Seyid Şuşinski haqqında araşdırma aparın. Xanəndənin əsl adı və soyadını müəyyən edə bilərsiniz.

4. Arif Babayevin ifasında "Qarabağ şikəstəsi" zərbi-muğamını dinləyin. Bu muğamın niyə zərbi-muğam adlandırılmasını aydınlaşdırmağa çalışın.

YouTube üzərindən axtarış üçün açar sözlər: "Qarabağ şikəstəsi", zərbi-muğam, Arif Babayev.

29

Belə nəticəyə gəlinir ki, zərbi-muğam musiqisi olmasaydı, onda istifadə olunan aşırıq şeir nümunələri yalnız şeir kimi oxunardı.

MAHNI ÖYRƏNƏK

Yeni il bayramına həsr olunmuş Əfsər Cavanşirovun Tofiq Mütəllibovun sözlərinə bəstələdiyi "Qış mahnısı" əvvəlcə frazalarla, sonra isə musiqi cümlələri ilə öyrədilir.

Mahnının müəllifi ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində.
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI (Düzgün cavabın qarşısında "+" işarəsi qoyun)

1. "Arazbarı" hansı muğam janrına aiddir?

- a) muğam dəsgahı ☐ b) zərbi-muğam ☐

2. Hansı bəstəkar "Arazbarı" zərbi-muğamı əsasında simli alətlər orkestri üçün eyniadlı əsər yazıb?

- a) F.Əmirov ☐ b) Q. Qarayev ☐ c) Ü. Hacıbəyli ☐

12. ROMANS VƏ QƏZƏL

MƏQSƏD: 1. Klassik Azərbaycan romans janrının yaradılmasında qəzəl janrının rolunu başa düşdüyünü izah edir. 2. Mahnını not və mətni ilə birsəslə oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində şəxələndirmə, beyin həmləsi, müqayisə, Venn diaqramı və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1

Asəf Zeynallının Cəfər Cəbbarlıının sözlərinə bəstələdiyi “Ölkəm” romansı səsləndirilir.

Tədqiqat sualı kimi “*Azərbaycanda romans-qəzəl janrını kim yaratmışdır və o hansı dahi klassik şairimizin yaradıcılığından istifadə etmişdir?*” — verilə bilər.

Tədqiqatın aparılması üçün lövhəyə dahi şairimiz Cəfər Cəbbarlıının və bəstəkar Asəf Zeynallının şəkilləri qoyulur.

Lövhədəki şəkillərin altında adlar yazılmadığından, müəllim şagirdlərə belə sual verir:

— Lövhədəki şəkillərdə kimlər təsvir olunublar?

Üşaqlar suallara cavab verirlər.

2

Müəllim romans və Azərbaycanda bu janrın yaranması haqqında, eyni zamanda romans-qəzəl janrının yaranması ilə əlaqədar qısa məlumat verir. İlk romansın Azərbaycanda Asəf Zeynallı, ilk romans-qəzəl janrının isə Üzeyir Hacıbəyli tərəfindən yaradıldığı şagirdlərə çatdırılır.

ROMANS VƏ QƏZƏL

Romans — səs və instrumental (çox zaman forte-pianoda) müşayiətlə oxunan musiqi əsəridir. Azərbaycanda romans janrının yaradıcısı, məşhur “Ölkəm”, “Sərhəddi”, “Sual”, “Seyran” romanslarının müəllifi bəstəkar Asəf Zeynallı olub.

Azərbaycan musiqisində romans-qəzəl deyilən bir janr da var. Romans-qəzəl janrı 1940-cı illərdə Üzeyir Hacıbəylinin yaradıcılığında meydana gəlib. Dahi Nizami Gəncəvinin 800 illik yubileyi münasibətilə Üzeyir Hacıbəyli şairin iki qəzəli əsasında “Sənsiz” (1941) və “Sevgili canan” (1943) romanslarını yazdı. Bununla da romans-qəzəl janrının təməlini qoydu.

“Sənsiz” və “Sevgili canan” romans-qəzəlləri musiqi üslubu baxımından özünəməxsus orijinallığı, abşəngdar milli koloriti ilə fərqlənir. Üzeyir Hacıbəylinin hər iki romansa qəblərə sirayət edən ifadəli melodiyası malikdir.

Üzeyir Hacıbəylinin “Sənsiz”, “Sevgili canan” və Asəf Zeynallının “Ölkəm” romanslarının ilk ifaçısı dünya şöhrətli müğənni Bülbul olub.

Nizami Gəncəvi

Asəf Zeynallı

Mahnı öyrənmək

ÖLKƏM

Musiqisi Asəf Zeynallının, sözləri Cəfər Cəbbarlıının.

Bülbul

Şiə ucları buludlarla döyüşən,
Dağlarında buzları var ölkəmin.
Göy otlardan ipək paltar geyinən
Tarlaları, düzləri var ölkəmin.
Verimli torpağı, geniş çölləri,
Çalğan ətərləri, igit elələri.
Böyük damırlar, dəmiryolları,
Keçidləri, rızları var ölkəmin.
Göllərində ördəkləri üzərlər,
Çöllərində maralları gözərlər,
Güllərindən gəlinlər tac bəzərlər,
Ceyran gözlü qızları var ölkəmin.
Coşqun Xəzər oynar ayaqlarında,
İlaq sağan nefti torpaqlarında,
Tarixlərin qızıl yarpaqlarında
Dadı-dadı sözləri var ölkəmin.

30

DİFERENSİAL TƏLİM

Romans-qəzəl janrının yaranması haqqında fikrini bildirir;

Onun romans janrından fərqlini göstərir;

Romans-qəzəl janrında yazmış bəstəkarların adını söyləyir.

Məzmunu uyğun şəkillər çəkir;

Əl çalmaq və ayaq tappılısı ilə romansın ritmini tuturlar.

Asəf Zeynallının “Ölkəm” romansının yaranmasında Cəfər Cəbbarlığın “Ölkəm” şeirinin əhəmiyyəti ətrafında informasiya mübadiləsi aparılır və bu mövzuda müzakirə təşkil olunur.

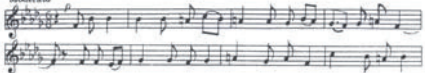
Tofiq Quliyev, Süleyman Ələsgərov, Cahangir Cahangirov, Ağabacı Rzaeva, Şəfiqə Axundova, Rəşid Mustafayev, Vəlif Adıgözülov və digərləri romans janrının gözəl nümunələrini yaratmışlar. Belə romans-qəzəllərdən biri də Süleyman Ələsgərovun Məhəmməd Füzulinin qəzəlinə yazdığı “Vətənimdir” romansıdır.

Musiqi dinləyək

VƏTƏNİMDİR

Musiqisi Süleyman Ələsgərovun, sözləri Məhəmməd Füzulinindir.

Moderato

Pənbeysi-dəği-cünun içrə nihandır bədənim,
Diri olduqca libasım budur, ölsəm kəfənim.

Canı canan diləmiş, verməmək olmaz, ey dill!
Nə niza eyləyəlim, ol nə səndir, nə mənim.

Edəməm tərk, Füzuli, səri-kuyin yarın,
Vətənimdir, vətənimdir, vətənimdir, vətənim.

Məhəmməd Füzuli

Sual və tapşırıqlar

1. Romans nədir?
2. Romans-qəzəl nədir?
3. Üzeyir Hacıbəylinin yaratdığı hansı romans-qəzəlləri tanıyırsınız?
4. “Romans” və “romans-qəzəl” janrlarının oxşar və fərqli cəhətlərini araşdırın. Hansı əlamətləri ilə onlar bir-birinə bənzəyir?
5. Məşhur müğənni Bülbul haqqında araşdırma aparın. Müğənninin səli ad və soyadını dəqiqləşdirin.

31

Belə nəticəyə gəlinir ki, əgər Cəfər Cəbbarlığın adıçəkilən şeiri olmasaydı, onda Asəf Zeynallının qeyd olunan romansı da olmazdı.

MUSIQİ DİNLƏYƏK

Bəstəkar Süleyman Ələsgərovun Məhəmməd Füzulinin sözlərinə yazılmış “Vətənimdir” romans-qəzəli səsləndirilir, sonra notla bir parça ifa olunur.

Vətənpərvərlik mövzusunda olan, Qəmbər Hüseynlinin Ələkbər Ziyatayın sözlərinə yazdığı “Qaliblər mahnısı” yada salınaraq bir daha ifa olunur.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI (Düzgün cavabın qarşısında “+” işarəsi qoyun)

1. “Sənsiz” və “Sevgili canan” romans-qəzəllərinin bəstəkarı kimdir?

- a) A.Zeynallı ☐ b) M.Maqomayev ☐ c) Ü.Hacıbəyli ☐

2. “Vətənimdir” romansının sözlərini kim yazmışdır?

- a) Nizami ☐ b) Nəsimi ☐ c) Füzuli ☐

MUSİQİ VƏ TƏSVİRİ İNCƏSƏNƏT

13. MUSİQİDƏ DƏNİZ MÖVZUSU

MƏQSƏD: 1. Musiqi ilə təsviri incəsənət arasında əlaqələr olduğunu izah edir. 2. Musiqi əsərlərindəki emosional obrazların yaranmasında bədii nümunələrin rolunu şərh edir. 3. Mahnını kollektiv tərkibində birsəslili oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində şəxələndirmə, beyin həmləsi, müqayisə, Venn diaqramı və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1

Böyük rus bəstəkarı Nikolay Rimski-Korsakovun “Sadko” operasından “Okean-göy dəniz” və “Dənizi fəth edənlər” sənədli filmindən bəstəkar Qara Qarayevin bu filmə yazdığı musiqisi təqdim olunur.

Tədqiqat sualı kimi *“Hansı Azərbaycan Xalq rəssamının yaratdığı əsərlərdə Xəzər mövzusu öz əksini tapmışdır?”* — verilə bilər.

Tədqiqatın aparılması üçün şagirdlərə təklif olunur ki, bu təsvirlərdən musiqiyə uyğun olanın adını söyləsinlər.

Bundan sonra şagirdlərə suallarla müraciət olunur:

— Nikolay Rimski-Korsakovun “Sadko” operasından dinlədiyiniz musiqi haqqında nə deyə bilərsiniz?

— Dinlədiyiniz “Dənizi fəth edənlər” filminə bəstəkar Qara Qarayevin yazdığı musiqi haqqında nə deyə bilərsiniz?

2

Müəllim musiqinin və təsviri incəsənət nümunələrinin məzmun uyğunluğu, hər bir incəsənət əsərində müəyyən obrazın öz əksini tapdığı haqqında məlumat verir.

15

MUSİQİDƏ DƏNİZ MÖVZUSU

Musiqidə zəngin təbiət çalarları var. Diqqətlə dinləsək, biz müxtəlif melodiyalarda göy gurultusunun, dəniz uğultusunun, su sürültusunun, xəzəl xışıltısının və s. səsi duya bilərik. Bəzən rəssam musiqidən aldığı təəsşüatlarla gözəl təsviri incəsənət əsəri yaradır. Ya da əksinə, bəstəkar gözəl incəsənət əsərlərindən vədə gəlir musiqi yaradır.

Rus bəstəkarı Nikolay Rimski-Korsakovun “Sadko” operasından “Okean-göy dəniz” giriş nömrəsini dinlədikdə, rəssam Nikas Safronovun “Açıq-mavi rəngli dəniz dalgaları” əsəri göz önünə gəlir.

Musiqini yada salağ və dinləyək

N.RIMSKI-KORSAKOVUN “SADKO” OPERASINDAN “OKEAN-GÖY DƏNİZ”

Nikas Safronov,
“Açıq-mavi rəngli dəniz dalgaları”

“Sadko” operasından

1

Deməli, musiqinin demək istədiyini təsviri incəsənət əsərləri də deyə bilər. Hətta musiqidə və rəssamlıqda işlədilan tonallıq, kolorit, rəngarənglik kimi ortaq terminlər də var.

Musiqi dinləyək

“Dənizi fəth edənlər” filmindən bir parça
Musiqisi Qara Qarayevindir.

Qara Qarayevin “Dənizi fəth edənlər” adlı sənədli filminə yazdığı musiqidə də gərgin, dalgalı dəniz obrazı var.

Bu musiqi əsərini dinləyəndə ucsuz-bucaqsız Xəzərimizin həm coşğun, həm də sakit anları göz önünə gəlir.

Tahir Salahov

34

DİFERENSİAL TƏLİM

Musiqi ilə təsviri incəsənət nümunələri arasındakı əlaqələr haqqında fikir söyləyir;

Musiqi nümunələrinə uyğun təsviri incəsənət əsərlərinin adlarını söyləyir.

Dəniz mövzusuna uyğun şəkil çəkir;

Yaradıcılığında dəniz mövzusuna müraciət etmiş rəssamların adını söyləyir.

Musiqi və rəssamlıq sənətində oxşar olan terminlərlə əlaqədar informasiya mübadiləsi aparılır və bu mövzuda müzakirə təşkil olunur.

15

Tahir Salahov. "Təmirçilər"

Xalq rəssamı Tahir Salahovun "Təmirçilər" əsərində rəssamın doğma Xəzərə olan sevgisi aydın seziilir.

Həm Qara Qarayev, həm də Tahir Salahov dəniz obrazı yaradıb. Hər ikisi mavi Xəzəri əbədiləşdirib – Qara Qarayev musiqidə, Tahir Salahov isə təsviri incəsənətdə.

Mahnı dinləyək

SƏNSƏN ÜRƏYİM

Musiqisi Ramiz Mirişlinin, sözləri Tofiq Bayramındır.

I

Gəlirəm Xəzəri yara-yara,
Zəhmətin nur verir bu diyara.
Sənsən ürəyim, arzum, diləyim,
Sənsən ürəyim, eşqim, diləyim, gəl!

Nağarat:

Sənsən, sənsən,
Əzəl, mənim ürəyimdə
Sənsən, sənsən Xəzər,
Mənim ürəyimdəsən!

II

Hər gecə sahillə seyr edərkən,
Ulduzlar göz vurur, tez gəlirəm mən,
Sular "gəl" deyir, yarınlı gözəyir...
Sular "gəl" deyir, səni gözəyir, yar!

III

Sən mənim solmayan baharımsan,
Dalgə tək əylməz vığarımsan,
Sənsən ürəyim, arzum, diləyim,
Sənsən ürəyim, eşqim, diləyim, gəl!

Sual və tapşırıqlar

1. N.Rimski-Korsakovun "Sadko" operası ilə N.Safranovun "Açıq-mavi rəngli dəniz dalgaları" əsərini nə birləşdirir?

2. "Sənsən ürəyim" mahnısı göz önündə hansı mənzərəni canlandırır?

3. Qara Qarayevin Yevgeni Dolmatovskinin sözlərinə (tərcümə edən Yusif Həsənbəy) bəstələdiyi "Gənclik mahnısı"nı dinləyin. Mahnıda Xəzərdə salınmış şəhər obrazı öz əksini necə tapıb?

YouTube üzərindən axtarış üçün açar sözlər: Qara Qarayev, "Gənclik mahnısı".

35

Belə nəticəyə gəlinir ki, Azərbaycan və dünya mədəniyyətində mövzu baxımından birbirinə oxşar musiqi və təsviri incəsənət əsərləri mövcuddur.

YARADICI TƏTBİQETMƏ

3 Ramiz Mirişlinin şair Tofiq Bayramın sözlərinə bəstələdiyi "Sənsən ürəyim" mahnısı öyrədilir. Xəzər dənizi ilə əlaqədar bir neçə təsvir şagirdlərə təqdim olunur və mahnıya uyğun gələn şəkilləri göstərmək tapşırılır.

Musiqi və təsviri incəsənət nümunələrinin müəllifi ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində.
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI (Düzgün cavabın qarşısında "+" işarəsi qoyun)

1. "Dənizi fəth edənlər" filminin musiqisini kim yazmışdır?

- a) A.Məlikov ☐ b) F.Əmirov ☐ c) Q.Qarayev ☐

2. R.Mirişlinin "Sənsən ürəyim" mahnısının xarakteri necədir?

- a) vals ☐ b) şux, oynaq ☐ c) qəmli ☐

14. MUSIQİLİ LÖVHƏLƏR VƏ TƏSVİRİ SƏNƏT

MƏQSƏD: 1. Musiqi ilə təsviri incəsənət arasında əlaqələr olduğunu izah edir. 2. Musiqi əsərlərindəki emosional obrazların yaranmasında bədii nümunələrin rolunu şərh edir. 3. Mahnını kollektiv tərkibində birsəsli oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində şaxələndirmə, beyin həmləsi, müqayisə, Venn diaqramı və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1 Klarnet, zurna və nağara üçlüyünün ifasında “Tərəkmə” Azərbaycan xalq rəqsi səsləndirilir.

Tədqiqat sualı kimi “*El şənliklərində istifadə olunan musiqi alətləri və ansambları haqqında hansı Azərbaycan rəssamı əsərlər yaratmışdır?*” — verilə bilər.

Tədqiqatın aparılması üçün rəssam Toğrul Nərimanbəyovun “Buzovna kəndində bayram” və “Bakıda toy” əsərləri şagirdlərə nümayiş etdirilir. “Tərəkmə” xalq rəqsi ilə nümayiş etdirilən əsərlər arasındakı uyğunluq araşdırılır. Lövhədə çəkilmiş Venn diaqramında əsərlərin oxşar və fərqli cəhətləri qeyd olunur.

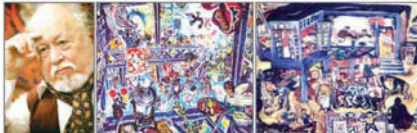
16

MUSIQİLİ LÖVHƏLƏR VƏ TƏSVİRİ SƏNƏT

Hər hansı musiqi alətini gördükdə və ya musiqi ilə əlaqədar bir təsviri sənət nümunəsinə tamaşa etdikdə mütləq hansısa bizə tanış olan melodiya yadıma düşür. Musiqi ifaçılarının təsviri hələ qədim Misir və Hindistan abidələrində də öz əksini tapmışdır.

2 Toğrul Nərimanbəyovun “Bakıda toy” adlandırılan tabloda Bakı adət-ənənəsinə uyğun keçirilən toy təsvir edilir. Tablodakı təsvir sanki musiqi sədalarını olduğu kimi çatdırır. Nəinki insanlar, hətta səmada quşlar belə musiqinin təsirindədir.

Toğrul Nərimanbəyov “Bakıda toy” “Buzovna kəndində bayram”

Musiqi dinləyək

1

TƏRƏKƏMƏ
(Azərbaycan xalq rəqsi)

Allegretto

36

2 Qədim zamanlardan bu günümüzədək musiqi ilə təsviri incəsənət əsərlərinin vəhdəti izah edilir və ona uyğun incəsənət əsərləri nümayiş etdirilir.

DİFERENSİAL TƏLİM

Musiqi ilə təsviri incəsənət nümunələri arasındakı əlaqələr haqqında fikir söyləyir;

Musiqi nümunələrinə uyğun təsviri incəsənət əsərlərinin adlarını söyləyir.

Dəniz mövzusuna uyğun şəkil çəkir;
Yaradıcılığında dəniz mövzusuna müraciət etmiş rəssamların adını söyləyir.

Azərbaycan xalq musiqi nümunələrinin məzmununun rəssamlıq əsərlərində əks olunduğu haqda, musiqi və rəssamlıq sənətində oxşar olan terminlərlə əlaqədar informasiya mübadiləsi aparılır və bu mövzuda müzakirə təşkil olunur.

"Tərəkəmə" qədim xalq rəqsidir. "Tərəkəmə", əsasən, maldarlıqla məşğul olan və Azərbaycanın müxtəlif yerlərində məskunlaşan köçəri tərəkəmə tayfalarının rəqs nümunəsidir. "Tərəkəmə" Azərbaycan xalq rəqsi 6/8 xanə ölçülü, şən xarakterlidir. Cəld tempo malik melodiyası var. "Tərəkəmə" rəqsi ilə Toğrul Nərimanbəyovun "Buzovna kəndində bayram" tablounun əhvali-ruhiyyəsi uyğun gəlir. Bakının Buzovna kəndindəki adı həyatlardan biri təsvir olunur. Rəsmi mərkəzində klarinet, zurna, nağara üçlüyü təsvir olunur. Bu üçlüyün ifa etdiyi rəqsin sədaları altında uşaqlar rəqs edirlər. "Buzovna kəndində bayram" tabloundakı təsvir üslubu şən xarakterli Azərbaycan rəqsələrinin ritmi ilə səsləşir. Rəssamın "Bakıda toy", "Mahnı", "Oxuyan aşiq" tablolarına baxdıqda da şən, gümrah xarakterli musiqi nümunələrimiz yada düşür.

Mahnı öyrənmək

MƏNİM BAĞIM

Musiqisi Qəmbər Hüseynlinin, sözləri Gəray Fəzlinindir.

I
Gəlin, ay uşaqlar,
Gəlin bağma.
Baxın hər gülümə,
Har yarpağıma.

II
Burda mən neçə növ,
Ağac əkmişəm.
Hər ağacın dibinə,
Arx da çəkmişəm.

III
Mənə qonaq gəlsin,
Hər oğlan, hər qız.
Bağım hər verəcək,
Bu gələn payız.

6/8 xanə ölçülü "Mənim bağım" mahnısının çox sadə və tez yadda qalan melodiyası var.

Sual və tapşırıqlar

1. Toğrul Nərimanbəyovun hansı əsərlərində musiqi ansamblı öz əhvalı tapmışdır?
  2. "Tərəkəmə" rəqsi haqqında nə deyə bilərsiniz?
  3. Ansambl nədir?
  4. "Tərəkəmə" rəqsinin musiqisini dinləyin. Bu rəqs ilə Toğrul Nərimanbəyovun "Buzovna kəndində bayram" tablounun əhvali-ruhiyyəsinə müqayisə edin.
- YouTube üzərindən axtarış üçün açar sözlər: Azərbaycan milli rəqsləri, "Tərəkəmə" rəqsi.

37

Belə nəticəyə gəlinir ki, hər bir musiqi əsərinin özünəməxsus məzmunu və xarakteri olduğundan rəssamlar bu xüsusiyyətləri öz rəsm əsərlərində göstərə bilirlər.

MAHNİ ÖYRƏNƏK

Bəstəkar Qəmbər Hüseynlinin şair Gəray Fəzlinin sözlərinə yazdığı, şən rəqs xarakterli, 6/8 xanə ölçülü, "Mənim bağım" mahnısı öyrədilir.

Musiqi və təsviri incəsənət nümunələrinin müəllifi ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində.
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI (Düzgün cavabın qarşısında "+" işarəsi qoyun)

1. "Tərəkəmə" rəqsinin xarakteri necədir?

- a) cəld, oynaq ☐ b) kədərli ☐

2. "Buzovna kəndində bayram" rəsm əsəri kimə məxsusdur?

- a) T.Salahov ☐ b) T.Nərimanbəyov ☐ c) M.Abdullayev ☐

15. MUĞAM DƏSTGAHLARI

MƏQSƏD: 1. Muğamla təsviri incəsənət arasında əlaqələri izah edir.

2. Mahnını not və mətni ilə birsəsli oxuyur. 3. Mahnını kollektiv tərkibində birsəsli (unison) oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində şəxələndirmə, beyin həmləsi, müqayisə və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1

“Rast” muğamından bir parça tarın, kamançanın və xanəndə Zülfü Adıgözəlovun ifasında səsləndirilir.

Tədqiqat sualı kimi *“Dinlənilən musiqi nümunələri arasında hansı oxşar və fərqli cəhətlər vardır?”* — verilə bilər.

Tədqiqatın aparılması üçün səslənmə müddətində Toğrul Nərimanbəyovun “Muğam” əsəri lövhədən asılır. Tədqiqatın gedişində “Bizim ölkə” mahnısı səsləndirilir və onun “Rast” muğamına əsaslandığı aydınlaşdırılır.

Bundan sonra şagirdlərə suallar verilir:

— Dinlədiyiniz muğamda neçə musiqiçi iştirak edir?

— Rəssam Toğrul Nərimanbəyovun “Muğam” əsərində neçə musiqiçi görürsünüz?

2

Hər bir muğamın özünəməxsus məzmunu və insana emosional təsiri mövcuddur. Məhz bu xüsusiyyətlərdən istifadə edən rəssamlarımız muğamın məzmununu təsviri incəsənət nümunələrində çəkməyə başladılar.

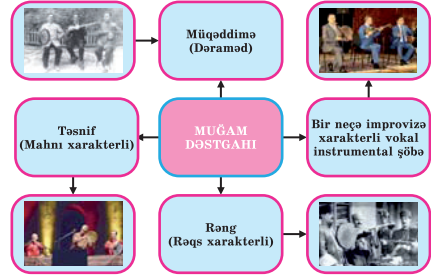
MUĞAM DƏSTGAHLARI

Muğamlar iki cür olur: muğam dəstgahları və zərbi-muğamlar.

Dəstgah — bütün tərkib hissələri ilə birlikdə ifa olunan muğama deyilir. Çox zaman muğam dəstgahları *coxhissəli vokal-instrumental poema* da adlandırılır. Muğam dəstgahı, adətən, aşağıdakı tərkib hissələrindən ibarət olur:

2

Vokal-instrumental muğam dəstgahları qəzəllər əsasında oxunur.

1

Musiqi dinləyək: “Rast” dəstgahından bir parça

Dinlənilən parçadan görünür ki, muğamı xanəndə oxuyur, lakin qavaldə ritm tutulmur və ifaçı yalnız tar və kamança müşayiət edir.

38

DİFERENSİAL TƏLİM

Muğamların növləri haqqında fikir söyləyir;

Muğam dəstgahlarını instrumental muğamlardan fərqləndirir.

Muğam mövzusunə uyğun təsviri sənət əsərlərinin adını söyləyir; Toğrul Nərimanbəyovun “Muğam” əsərindəki ifaçıları çaldıqları musiqi alətlərinə görə fərqləndirir.

Rəssamlarımızın Azərbaycan muğamlarının məzmununa uyğun gələn təsviri incəsənət nümunələri ətrafında informasiya mübadiləsi aparılır və bu mövzuda müzakirə təşkil olunur.

Togrul Nərimanbəyov. "Muğam"

Nolla birsəsli oxuyaq

"Rast" muğam dəstgahını dinləyərkən göz önünə Xalq rəssamı Toğrul Nərimanbəyovun "Muğam" təblosu gəlsin. Əsərdə muğam üçlüyü təsvir olunub. Bu iki əsərin — "Rast" muğam dəstgahının və "Muğam" təblosunun xarakteri bir-birinə uyğundur.

BİZİM ÖLKƏ

(Azərbaycan xalq mahnısı)

Bu xalq mahnısı "Rast" muğamına əsaslanıb.

"Rast" muğamı üstündə mahnı oxuyaq

BİP-BİPİN NƏĞMƏSİ

Musiqisi Fikrət Əmirovun, sözləri Teymur Elçinindir.

uçdu göylərə
Bizim peykimiz,
Söylədi yərə:
Yol gedirik biz.

Günəşdən, Aydan
Salam var sizə,
Nəgmə deyirəm,
uşaqlar, sizə.

uçuram Marsa
Dalımcə baxın,
ulduzlar mənə
Yaxındır, yaxın.

Nəqərat:

Bip-bip, bip-bip,
Göylər min rəngdir. }₂

Burda ulduzlar,
Gör nə qəşəngdir!

Nəqərat:

Bip-bip, bip-bip,
Dərindir göylər. }₂

Burda hər ulduz,
Min nəgillər söylər.

Nəqərat:

Bip-bip, bip-bip
Gözləyin bir az
Görüşərik biz }₂

Darışmaq olmaz,
Dərindən olma.

Fikrət Əmirovun 6/8 xanə ölçüsündə, oynaq, şən, rəqs xarakterli "Bip-bipin nəğməsi" "Rast" muğamı üstündə yazılıb.

Sual və tapşırıqlar

1. Muğam dəstgahı nədir?
2. Muğam dəstgahının tərkib hissələri necə adlanır?
3. Arif Babayevin ifasında "Rast" muğam dəstgahını dinləyin və Toğrul Nərimanbəyovun "Muğam" təblosu ilə müqayisə edin.

YouTube üzərindən axtarış üçün açar sözlər: Arif Babayev, "Rast" muğam dəstgahı.

39

Belə nəticəyə gəlinir ki, klassik Azərbaycan muğam dəstgahlarının məzmununa uyğun olan rəsm əsərlərinə Azərbaycan rəsamlarının yaradıcılığında rast gəlmək mümkündür.

YARADICI TƏTBİQETMƏ

Fikrət Əmirovun şair Teymur Elçinin sözlərinə bəstələdiyi "Rast" muğamının üstündə yazılmış "Bip-bipin nəğməsi" öyrədilir. Uşaqlara çatdırılır ki, Azərbaycan muğamı məşhur xanəndə Alim Qasimovun ifasında kosmosa göndərilmişdir.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI (Düzgün cavabın qarşısında "+" işarəsi qoyun)

1. "Rast" simfonik muğamı hansı bəstəkarə məxsusdur?

- a) S.Ələsgərov ☐ b) F.Əmirov ☐ c) Niyazi ☐

2. "Bip-bipin nəğməsi" hansı muğama əsaslanıb?

- a) "Şur" ☐ b) "Segah" ☐ c) "Rast" ☐

16. MUSIQIDƏ SÜLH MÖVZUSU

MƏQSƏD: 1. Sülh mövzusunda yazılmış musiqi və təsviri incəsənət nümunələri arasında əlaqələr olduğunu izah edir. 2. Mahnını not mətni ilə fərdi və kollektiv tərkibində birsəsli oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində şəxələndirmə, beyin həmləsi, müqayisə və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1 Qara Qarayevin “Məktəblilərin sülh haqqında mahnısı” səsləndirilir.

Tədqiqat sualı kimi **“Qara Qarayevin “Məktəblilərin sülh haqqında mahnısı”nın mövzusunda uyğun hansı rəssamların əsərlərini tanıyırsınız?”** — verilə bilər.

Tədqiqatın aparılması üçün şagirdlərə içərisində dinlənən mahnının xarakteri ilə əlaqədar üç müxtəlif cavab (şən, təntənəli, qəmli) yazılmış iş vərəqləri paylanılır. Şagirdlərə bu üç cavabdan doğrusunu təyin edib qarşısında “+” işarəsi qoymaq tapşırılır. Lövheyə İspaniyanın məşhur rəssamı Pablo Pikassonun “Sülh göyərçini” rəsmi asılır.

Bundan sonra Cövdət Hacıyevin “Sülh uğrunda” simfonik poemasından bir parça səslənir.

Şagirdlərə suallar verilir:

— Dinlədiyiniz mahnı nəyə həsr olunub?

— “Sülh uğrunda” simfonik poemasından dinlədiyiniz parçanın xarakteri necədir?

— Mahnının bəndi, yoxsa nəqəratı zildən səslənir?

— Uşaqlar, göyərçin nəyin simvoludur?

Şagirdlər suallara cavab verirlər.

MUSIQIDƏ SÜLH MÖVZUSU

1949-cu ildə Parisdə keçiriləcək Sülh Tərəfdarlarının Birinci Ümumdünya Konqresinin reklam plakatını məşhur İspan rəssamı Pablo Pikasso işləmişdi. Plakatta dimdiyində zeytun budası tutmuş ağ göyərçin təsvir edilmişdi. Əsərin adı “Sülh göyərçini”di.

Pablo Pikasso

“Sülh göyərçini”

Sülh mövzusu Azərbaycan ədəbiyyatının, təsviri incəsənətinin və musiqisinin aparıcı mövzudur.

2

Kamil Nəcəfzadə. “Ana və uşaq”

Kamil Nəcəfzadənin “Ana və uşaq” əsərində öz körpəsini qoruyan qəlbi sülh arzulu ana obrazı təsvir edilmişdir. Bu əsərə tamasa etdikdə Qara Qarayevin “Məktəblilərin sülh haqqında mahnısı” yada düşür.

Böyük Azərbaycan bəstəkarı Qara Qarayevin marş tempində, təntənəli səslənən “Məktəblilərin sülh haqqında mahnısı” ilə artıq tanışlığımız var. Mahnı “Rast” mütəmami üzərində yazılmışdır.

Mahnını yada salaq və notla oxuyaraq dirijorluq edək

QARA QARAYEVİN “MƏKTƏBLİLƏRİN SÜLH HAQQINDA MAHNISI”

1

40

2

Sülh mövzusu bütün dövrlərdə incəsənət xadimlərini cəlb etmiş və onların sülhə həsr olunan əsərlər yaratdıqları haqqında uşaqlara məlumat verilir.

DİFERENSİAL TƏLİM

Sülh mövzusunda təsviri incəsənət və musiqi əsərlərini sadalayır, onlardan nümunələr ifa edir.

Sülh mövzusunda aid şəkillər çəkir;
Dinlədiyi mahnıya uyğun əl çalır və marş hərəkətləri edir.

Pablo Pikassonun “Sülh göyərçini” əsəri ətrafında informasiya mübadiləsi aparılır və bu mövzuda müzakirə təşkil olunur.

Musiqi dinləyək: Cövdət Hacıyevin “Sülh uğrunda” simfonik poemasından bir parça

Cövdət Hacıyev “Sülh uğrunda” əsərində dövrün mühüm problemlərini işıqlandırır. Əsəri dinlədikcə göz önünə xeyr və şər qüvvələrin mübarizəsi gəlir. Sonda xeyr şər qalib gəlir.

Cövdət Hacıyev, həmçinin simfoniya, oratoriya, ballada, sonata və xor kimi bir sıra dəyərli musiqi əsərlərinin müəllifidir. Bəstəkar, eyni zamanda pedaqoji fəaliyyətlə də məşğul olmuşdur. Aqşin Əlizadə, Oqtay Kazımlı, Oqtay Rəcəbov, Nəriman Məmmədov, Ramiz Mirişli, Gülnaz Abdullazadə, Eldar Mansurov, Cavanşir Quliyev, Rəşid Nəsiboğlu kimi bəstəkarların yetişməsində onun böyük rolu var.

Cövdət Hacıyev

Mahnını notla və sözləri ilə oxuyaq

ZƏFƏR BİZİMDİR

Suallar

1. Pablo Pikasso kimdir və onun hansı əsərlərini tanıyırsınız?
2. Cövdət Hacıyevin “Sülh uğrunda” simfonik poemasının əsas mövzusu nədir?
3. Bəstəkar Rəşid Şafəqin “Göyərçinik biz” nəğməsini dinləyin. Göyərçinin sülh simvolu olması mahnıda necə təsvir edilir? YouTube üzərindən axtarış üçün açar sözlər: Rəşid Şafəq, “Göyərçinik biz”.

41

Belə nəticəyə gəlinir ki, mahnılarda sülh mövzusu olduğu kimi rəssamlıq əsərlərində də bu mövzuya rast gəlinir və bunun ən yaxşı nümunəsi ispan rəssamı dünya şöhrətli Pablo Pikassonun “Sülh göyərçini” əsəridir.

YARADICI TƏTBİQETMƏ

3 Musiqisi bəstəkar Şəfiqə Axundovanın, sözləri Abdulla Şaiqin olan “Zəfər bizimdir” mahnısı öyrədilir və şagirdlərə tapşırıq verilir.

Musiqi və təsviri incəsənət nümunələrinin müəllifi ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində.
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI (Düzgün cavabın qarşısında “+” işarəsi qoyun)

1. “Sülh göyərçini” rəsmini kim çəkib?

- a) T.Nərimanbəyov ☐ b) T.Salahov ☐ c) P.Pikasso ☐

2. “Sülh uğrunda” simfonik poemasını kim yazmışdır?

- a) Q.Qarayev ☐ b) Q.Hüseynli ☐ c) C.Hacıyev ☐

17. MUSIQIDƏ NİZAMİ GƏNCƏVİ OBRAZI

MƏQSƏD: 1. Dahi Azərbaycan şairi Nizaminin musiqidə və təsviri incəsənətdəki obrazları arasında əlaqə yaradır. 2. Mahnını kollektiv tərkibində birsəslı (unison) oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində şəxələndirmə, beyin həmləsi, müqayisə və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1 Bəstəkar Fikrət Əmirovun “Nizami” simfoniyaının II hissəsindən bir parça səsləndirilir.

Tədqiqat sualı kimi *“Nizaminin obrazı hansı musiqi və təsviri incəsənət əsərlərində özünə yer tapmışdır?”* — verilə bilər.

Tədqiqatın aparılması üçün lövhədən Azərbaycanın Xalq rəssamı Qəzənfər Xalıqovun 1940-cı ildə çəkdiyi “Nizaminin portreti” asılır. Müəllim bu simfoniya və ümumiyyətlə, simfoniya haqqında qısa və aydın məlumat verir, bu janrdan yaranan Azərbaycan bəstəkarlarının adlarını qeyd edir, onların şəkillərini uşaqlara göstərir. Bundan sonra isə Əfrasiyab Bədəlbəylinin “Nizami” operasından “Rənanın mahnısı” dinlənilir.

Müəllim şagirdlərə suallarla müraciət edir:

— Bakı şəhərində Nizami Gəncəvinin adı ilə əlaqədar muzey və kinoteatrlar varmı?

— Dahi Üzeyir Hacıbəylinin Nizaminin qəzəllərindən istifadə edərək yazdığı romansların adı nədir?

2 Dahi şəxsiyyətlərin obrazı həmişə sənətkarların diqqətində olmuşdur. Məhz dahi Nizaminin də obrazı həm musiqiçilərimizin, həm də rəssamlarımızın yaratdıqları gözəl əsərlərdə öz əksini tapmışdır. Belə bəstəkarlardan biri Fikrət Əmirov, rəssamlardan biri isə Qəzənfər Xalıqovdur.

19

MUSIQIDƏ NİZAMİ GƏNCƏVİ OBRAZI

Qəzənfər Xalıqov

vin “Nizami” oratoriyasında öz əksini tapıb.

Fikrət Əmirov da “Nizami” simfoniyaının şairin 800 illik yubileyinə həsr etmişdir. Bu əsər sonradan təkcə Azərbaycanda deyil, Rusiyada, Almaniya, Fransada, ABŞ-da ən görkəmli dirijorlar tərəfindən səsləndirilmişdir. Fikrət Əmirovun “Nizami” simfoniyaının dinlədikcə dahi Nizami Gəncəvinin portreti göz önündə canlanır.

Fikrət Əmirovun portreti

Musiqi dinləyək: Fikrət Əmirovun “Nizami” simfoniyaının II hissəsindən bir parça

BUNU DA BİLİN

Azərbaycanda simfonik musiqinin, o cümlədən simfoniya janrının yaranması XX əsrin ikinci yarısına təsadüf edir. Görkəmli Azərbaycan bəstəkarlarından Qara Qarayev, Fikrət Əmirov, Cəvdat Hacıyev, Səltan Hacıbəyov, Arif Məlikov, Xəyyam Mirzəzadə, Ağın Əlizadə, Fəxrəziz Əlizadə və başqaları simfoniya janrının gözəl nümunələrini yaratmışlar.

Dahi Nizaminin obrazı görkəmli Azərbaycan bəstəkarı, Xalq artisti Əfrasiyab Bədəlbəylinin də yaradıcılığında “Nizami” operası ilə əldə edilmiş. Operanın librettosu bəstəkarın özü tərəfindən, Məmməd Səid Ordubadinin “Qılınç və qələm” romanının motivləri əsasında yazılmış.

42

DİFERENSİAL TƏLİM

Nizami Gəncəvinin sözlərinə yazılmış romans-qəzəlləri yada salır və melodiyalarını oxuyur;

Nizami obrazını yaranan rəssamlar və bəstəkarlar haqqında şifahi təqdimat edir.

“Odlar yurdu” mahnısının məzmununa uyğun şəkil çəkir;

Mahnının tempinə uyğun əl və ayaq hərəkətləri ilə ritmik müşayiət yaradır.

Nizami obrazının musiqi və təsviri incəsənət əsərlərində əks olunması ətrafında informasiya mübadiləsi aparılır və bu mövzuda müzakirə təşkil olunur.

Musiqi dinləyək: Əfrasiyab Bədəlbaylinin “Nizami” operasından “Rənanın mahnısı”

Nizami Gəncəvinin 800 illik yubileyi ərzində Üzeyir Hacıbəyli tərəfindən şairin qəzəlləri əsasında artıq romans-qəzal kimi yaxşı tanınmış “Sənsiz”, “Sevgili canan” romansları bəstələndi.

Mahnı öyrənək

ODLAR YURDU

Musiqisi Fikrət Əmirovun, sözləri Teymur Elçinindir.

I
Qəlbinə ucalmış göyə məşəltək,
Bakıdır köksündə döyünən ürək,
Güllər gözəlində böyük gələcək.

Nəqərat:
Əgitsin obalar, ellər bu səsi,
Bu gün bayram edir Odlar ölkəsi.

II
Dostluğun eşiqə ucalırq biz,
Gül açıq, hər verir diləklərimiz,
Bir vurur hər zaman ürəklərimiz.

Nəqərat:

III
Sevincə ötürür onun hər anı,
Dillərdə dolayır şöhrəti, şanı,
Zəfərlər ucaldır Azərbəycanı.

Nəqərat:

Sual və tapşırıqlar

1. İlk dəfə Nizami Gəncəvinin portretini kim işləmişdir?
2. Nizami Gəncəvinin Gəncədə və Bakıda qoyulmuş abidələrinin müəllifi kimdir?
3. “Nizami” simfoniyası hansı bəstəkar tərəfindən yazılıb?

43

Belə nəticəyə gəlinir ki, Azərbaycan mədəniyyətinin və incəsənətinin bir çox görkəmli nümayəndələri öz yaradıcılıqlarında Nizami Gəncəvi obrazına geniş yer vermişlər.

MAHNI ÖYRƏNƏK

3 Fikrət Əmirovun şair Teymur Elçinin sözlərinə yazdığı “Odlar yurdu” mahnısı öyrədilir.

Musiqi və təsviri incəsənət nümunələrinin müəllifi ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində.
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI (Düzgün cavabın qarşısında “+” işarəsi qoyun)

1. “Nizami” simfoniyasının müəllifi kimdir?

- a) Q.Qarayev ☐ b) Ü.Hacıbəyli ☐ c) F.Əmirov ☐

2. İlk dəfə Nizami obrazını hansı rəssam yaratmışdır?

- a) T.Salahov ☐ b) Ə.Əzimzadə ☐ c) Q.Xalqov ☐

18. MUSIQIDƏ MƏHƏMMƏD FÜZULİ OBRAZI

MƏQSƏD: 1. Böyük Azərbaycan şairi Məhəmməd Füzulinin musiqidə və təsviri incəsənətdəki obrazı arasında əlaqə yaradır. 2. Mahnını not mətni ilə fərdi və kollektiv tərkibində birsəsli oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində şəxələndirmə, beyin həmləsi, müqayisə və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1

Üzeyir Hacıbəylinin “Leyli və Məcnun” operasından “Leyli və İbn Salamin dueti”ndən bir parça notla oxunur və bəstəkar Cahanqir Cahangirovun “Füzuli” kantatasından II hissə səsləndirilir.

Tədqiqat sualı kimi *“Məhəmməd Füzulinin obrazı hansı musiqi və təsviri incəsənət əsərlərində öz əksini tapmışdır?”* — verilə bilər.

Tədqiqatın aparılması üçün Xalq artisti Şövkət Ələkbərovanın və xor, simfonik orkestrin ifasında “Füzuli” kantatasından II hissə dinlənir. Lövhədə Xalq rəssamı Sadiq Şərifzadənin “Füzulinin portreti” asılır. Bundan sonra şagirdlər müəllimin köməkliyi ilə dinlədikləri musiqinin melodiyasını notla oxuyurlar.

2

Müəllim böyük şair Məhəmməd Füzuli haqqında məlumat verir. Nizami kimi Füzulinin də obrazının Azərbaycan bəstəkarı Cahanqir Cahangirovun yaradıcılığında, eyni zamanda Xalq rəssamı Sadiq Şərifzadənin və digərlərinin yaradıcılığında əks olunması haqqında məlumat verilir.

MUSIQIDƏ MƏHƏMMƏD FÜZULİ OBRAZI

Dahi Azərbaycan şairi və mütəfəkkiri Məhəmməd Füzulinin həyat və yaradıcılığı çoxəhatli və zəngindir. Təkcə ana dilində deyil, ərəb və fars dillərində də həmişəyasar əsərlər müəllifi olan M.Füzuli klassik poeziyanın nadir incilərini yaratmışdır. Onun “Leyli və Məcnun” poeması əsasında dahi bəstəkar Üzeyir Hacıbəyli 1908-ci ildə eyniadlı opera yazmışdır. O bu muğam-opera ilə təkcə Azərbaycanda deyil, bütün müsəlman Şərqiində opera janrının əsasını qoymuşdur. Operanın libretto müəllifi də bəstəkarın özüdür.

“Leyli və Məcnun” operası səhnəmizdə

BUNU DA BİLİN

Qadın və kişilərdən ibarət xor böyük xor kollektivi adlanır. Bu tip xora qarışıq xor deyilir. Burada qadın səsləri “soprano” və “alt”, kişi səsləri isə “tenor”, “bariton” və “bas” adlanır.

Notla oxuyaq

1

44

DİFERENSİAL TƏLİM

Məhəmməd Füzulinin sözlərinə yazılmış romans-qəzəlləri yada salır və onlardan melodiyalar ifa edir;

Füzuli obrazını yaradan rəssamları və bəstəkarları tanıyır.

“Beşik nəğməsi” mahnısının məzmununa uyğun şəkil çəkir;
Mahnıya əl çalmaqla ritmik müşayiət yaradır.

Füzuli obrazının musiqi və təsviri incəsənət əsərlərində əks olunması ətrafında informasiya mübadiləsi aparılır və bu mövzuda müzakirə təşkil olunur.

Musiqi dinləyək
C.Cahangirovun "Füzuli" kantatasının II hissəsindən bir parça

Cahangir Cahangirovun Məhəmməd Füzulinin qəzəllərinə yazdığı "Füzuli" kantatasında dahi şairin möhtəşəm obrazı yaradılıb. Bu əsəri dinlədikdə böyük Füzulinin portreti göz önünə gəlir. Kantatamız əsasən Füzulinin "Söz haqqında", "Şahi-hieran" və "Məni candan usandırıldı" adlı üç qəzəli təşkil edir. "Füzuli" kantatası bəstəkarın yaradıcılığında şah əsərə çevrilib.

Rəssam Sadıq Şərifzadə 1958-ci ildə işlədiyi "Məhəmməd Füzuli" tablosu ilə böyük şairin tarixin yaddaşına əbədi həkk ediləcək portretini yaratmışdır.

Mahnı oxuyaq

BƏŞİK NƏĞMƏSİ
(Azərbaycan xalq mahnısı)

I
Layla dedim, yatasan,
Qızılgülə batasan.
Gül yastığın içində,
Şirin yuxu tapasan.

II
Könlümün bir gülüsan,
O gülün bülbülüsan.
Sənəmin sümbülüsan,
Səni, bəlam, sevirəm.

III
Layla dedim həmişə,
Kərvan gedər enişə.
Yastığında gül bitsin,
Döşəyində bənövşə.

"Bəşik nəğməsi" sərlərin yaddaşından süzülən laylalarımız əsasnda bəstələnib. Mahnı "Səğal" üstündə, 2/4 xana ölçüsündədir. Həzrin səslə, aramla ifa olunur.

Sual və tapşırıqlar

1. Azərbaycanda, eləcə də Şərqdə ilk operanı kim yaradıb?
2. "Leyli və Məcnun" operası hansı şairin əsərinə əsaslanır?
3. Füzuli obrazını incəsənətdə ilk dəfə hansı rəssam yaradıb?

45

Belə nəticəyə gəlinir ki, böyük şair Füzulinin obrazı Azərbaycan bəstəkarları və rəssamlarının əsərlərində öz əksini tapmışdır.

MAHNI OXUYAQ

Azərbaycan xalq mahnısı "Bəşik nəğməsi" öyrədilir.

Musiqi və təsviri incəsənət nümunələrinin müəllifi ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində.
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI (Düzgün cavabın qarşısında "+" işarəsi qoyun)

1. M.Füzulinin obrazını hansı rəssam yaradıb?

- a) S.Şərifzadə ☐ b) M.Abdullayev ☐ c) Ə.Əzimzadə ☐

2. "Füzuli" kantatasının bəstəkarı kimdir?

- a) Ü.Hacıbəyli ☐ b) F.Əmirov ☐ c) C.Cahangirov ☐

19. MUSIQIDƏ ANA OBRAZI

MƏQSƏD: 1. Musiqidə və təsviri incəsənət əsərlərində əks olunmuş ana obrazları arasında əlaqə yaradır. 2. Mahnını not mətni ilə fərdi və kollektiv tərkibində birsəsli oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində şəxələndirmə, beyin həmləsi, müqayisə və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1 Bəstəkar Cahangir Cahangirovun məşhur “Ana” mahnısı səsləndirilir.

Tədqiqat sualı kimi “*Ana obrazına hansı musiqi və təsviri incəsənət nümunələrində rast gəlirik?*” — qoyula bilər. Tədqiqatın aparılması üçün lövhədə məşhur italyan rəssamı Rafael Santinin “Florensiya madonnası”, Azərbaycan Xalq rəssamlarından Mikayıl Abdullayevin “Sevinc”, Toğrul Nərimanbəyovun “Ananın portreti”, Böyükağa Mirzəzadənin “Anamın portreti” əsərləri asılır. Müəllim suallarla şagirdlərə müraciət edir:

— Uşaqlar, yəqin, siz də öz ananızı sevirsiniz. Analara həsr olunmuş hansı əsərləri tanıyırsınız?

— Qarşıda analara həsr olunmuş hansı beynəlxalq bayram gəlir?

2 Müəllim “Ana” obrazının bəstəkar və rəssamlarımızın yaradıcılığında daima yer tapdığı, bəstəkarlardan Cahangir Cahangirovun, Səid Rüstəmovun və b., rəssamlardan Mikayıl Abdullayevin, Toğrul Nərimanbəyovun, Böyükağa Mirzəzadənin yaradıcılığında tam dolğunluğu ilə əks olunduğu haqda məlumat verir.

MUSIQIDƏ ANA OBRAZI

Rafael Santi.
“Florensiya
madonnası”

İslam Səfərinin sözlərinə mahnıdır. Bu mahnının ilk ifaçısı Xalq artisti Rəşid Behbudov olub.

Ana obrazı bütün dövrlərdə ədəbiyyatın, musiqinin və incəsənətin aparıcı mövzusu olub. Qədim yazılı abidəmiz olan “Kitabi-Dədə Qorqud”da ana obrazı Vatan rəmzi kimi ümumiləşdirilir. Dastanda mükəmmal qadın və ana obrazı yaradılıb. Bu, Burla xatundur. O həm güclü qadın, həm də gözəl anadır. Döyüşdə ağır yaralanmış oğlu Buğacı ana südü, dağ çiçəyi ilə sağaldan ana obrazı dastanda Vətənə sevginin simvolu kimi canlanır.

Məşhur rəssam Rafael Santinin yaradıcılığında ana obrazı “Florensiya madonnası” əsərində əbədiləşib.

Ana haqqında yazılmış mahnılardan biri Cahangir Cahangirovun bəstələdiyi “Ana” mahnıdır.

Cahangir
Cahangirov

Musiqi dinləyək və notla oxuyaq

ANA

1

46

DİFERENSİAL TƏLİM

“Ana” mövzusunda olan tanıdığı musiqi və incəsənət əsərləri haqqında şifahi təqdimat edir;

Bu mövzuda tanıdığı əsərləri müqayisə edir.

“Anam” mahnısına əl və ayaq hərəkətləri ilə ritmik müşayiət yaradır.

Müəllimin köməkliyi ilə şagirdlərin son dörd ildə öyrəndikləri analara həsr olunmuş mahnılar yada salınır, onlar ətrafında informasiya mübadiləsi aparılır və bu mövzuda müzakirə təşkil olunur.

BuNu DA BİLİN

Cahangir Cahangirov "Arazın o tayında" xor və simfonik orkestr üçün vokal-simfonik poemının, "Dostluq haqqında mahnı", "Füzuli" və "Nəsimi" kantatalarının, "Sabir", "Hüseyn Cavid — 59", "Böyük Qaləbə" oratoriyalarının, "Azad", "Müğənninin taleyi" operalarının, "Yenilməz batalyon", "Dəli Kür" və s. bədii filmlərinə yazılmış musiqi nümunələrinin müəllifidir.

Mikayıl Abdullayev. "Sevinc"

Mahnı öyrənsək

ANAM

Musiqisi Oqtay Rəcəbovun, sözləri Qəşəm İsabəylinindir.

I
Anam təzə don geyib,
Hörüb saçını təzə,
Ay ata, bax anama,
Gör nə yaraşır bəzək?!

Nəqarat:

Al, bu da gözmuncuğu, Aralı dur, ay kişi.
Ay mehriban, ay əziz! Saçına əl vurma, gəl!
Yoxsa sənə göz dəyər, Qoy bir öpim-oxşayım
Neyləyirik onda biz?! Özüm hamıdan avval.

"Anam" mahnısı rəqs xarakterli, oynaq, 6/8 xanə ölçülüdür. Rəqs xarakterli mahnılar mahnı-rəqs adlanır.

Sual və tapşırıqlar

1. Cahangir Cahangirovun hansı əsərlərini tanıyırsınız?
2. Ana mövzusunda rəsm əsərləri çəkmiş hansı Avropa və Azərbaycan rəssamlarını tanıyırsınız?
3. Tarzan Möhlət Müslimovun ifasında bəstəkar Cahangir Cahangirovun "Ana" mahnısının instrumental versiyasını dinləyin. Mahnı ilə rəssam Mikayıl Abdullayevin "Sevinc" tablosu arasındakı oxşarlığı nədə görürsünüz?

YouTube üzərindən axtarış üçün açar sözlər: Cahangir Cahangirov, Möhlət Müslimov, "Ana".

47

Belə nəticəyə gəlinir ki, Azərbaycan bəstəkarları analara həsr olunmuş mahnılar yaz-dıqları kimi, rəssamlar da bu mövzuda əsərlər yaratmışlar və burada portret janrı xüsusi yer tutur.

YARADICI TƏTBİQETMƏ

Bəstəkar Oqtay Rəcəbovun şair Qəşəm İsabəylinin sözlərinə yazdığı "Anam" mahnısını öyrədilir. Mahnının ritminə uyğun rəqsi hərəkətlər edilir.

Musiqi və təsviri incəsənət nümunələrinin müəllifi ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində.
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI (Düzgün cavabın qarşısında "+" işarəsi qoyun)

1. "Sevinc" tablosu hansı rəssama məxsusdur?

- a) M.Abdullayev ☐ b) T.Salahov ☐

2. "Ana" mahnısını hansı bəstəkar yazmışdır?

- a) F.Əmirov ☐ b) A.Rzayeva ☐ c) C.Cahangirov ☐

20. MUSIQIDƏ NOVRUZ BAYRAMI

MƏQSƏD: 1. Milli bayramımız Novruza həsr olunmuş musiqi və təsviri incəsənət əsərləri arasındakı əlaqələri izah edir. 2. Mahnını not mətni ilə fərdi və kollektiv tərkibində birsəsli oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində şəxələndirmə, beyin həmləsi, müqayisə və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1 “Uzundərə” Azərbaycan xalq rəqsi səsləndirilir. Qızlar rəqs edir, oğlanlar isə əl çalırlar. Tədqiqat sualı kimi **“Novruz bayramına həsr olunmuş hansı musiqi və təsviri incəsənət nümunələrini qeyd edə bilərsiniz? Bunlar arasındakı oxşarlıq nədən ibarətdir?”** — sualı verilə bilər.

Tədqiqatın aparılması üçün müəllim “Novruz” bayramı, Azərbaycanın müxtəlif zonalarında bu bayramın keçirilməsi ilə əlaqədar qısa məlumatlar verir və onlara uyğun şəkillər göstərir. Eyni zamanda bu bayram günlərində, adətən, “Novruzgülü”, “On dörd”, “Mirzəyi”, “Novruzu”, “Vağzalı” və s. kimi rəqslər səsləndirildiyi də qeyd olunur.

2 Azərbaycanın milli bayramı Novruz və bu bayramda səslənən musiqi nümunələri haqqında müəllim məlumat verir. Eyni zamanda hələ XX əsrdə bu bayramla əlaqədar çəkilmiş rəsm əsərləri, onların müəllifləri haqqında da məlumatlar verilir.

20

MUSIQIDƏ NOVRUZ BAYRAMI

Novruz insanlar arasında birlik və mehribanlıq, qarşılıqlı mərhəmət və diqqət, torpağa, insanlara məhəbbət, ruzi-bərəkət bayramıdır.

Novruz süfrəsi nemətlərlə dolu olar, qız-gəlin təzə yaylıq bağlayar, təzə paltar geyinər. Evlərdə bayram hanası qurular, bayram xalçaları toxunur.

Bayram süfrəsinin hazırlanmasına Novruz bayramının axır çərçibəsindən başlanılır. Süfrəyə qoymaq üçün Novruz şirniyyatı bişirilir. Bayram xonçalarına şəkərbura, paxlava, şəkər-çörəyi, noğul, nabat, püsta, badam, qoz, fındıq, tut qurusu, boyanmış yumurta və s. ləzzət nemətləri yığılar. Xonçanın ətrafına ailə üzvlərinin sayı qədər şam düzülür.

Azərbaycanda lap qədimdən Novruz bayramı ətrafında “Say-açı”, “Yel bəbə”, “Qodu-qodu”, “Kosa-kosa”, “Qaravəlli” və s. kimi milli xalq oyunları oynanırdı.

Novruzda “Mirzəyi”, “Vağzalı”, “Uzundərə”, “Novruzu” və s. milli rəqslər oynanılır. Novruz bayramı təsviri incəsənətin sevli nümunələrindəndir. Arif Hüseynovun Novruz silsiləsindən “Od çərçəbəsi”, “Yel çərçəbəsi” əsərləri bu mövzuda işlənmişdir.

Arif Hüseynov.
Novruz silsiləsindən
“Od çərçəbəsi”

Notla oxuyaq və əl çalmaqla müşayiət edək

UZUNDƏRƏ
(Azərbaycan xalq rəqsi)

1

Moderato con moto

44

DİFERENSİAL TƏLİM

Novruz bayramında səslənən musiqi və onların məzmununa uyğun təsviri incəsənət əsərləri haqqında şifahi təqdimat hazırlayır;

Novruz bayramında ifa edilən milli rəqslərin xarakteri haqqında fikir söyləyir.

Novruz bayramının rəmzlərini tanıyır;
Novruz personajlarının şəklini çəkir;
İfa olunan rəqslərin tempinə uyğun rəqsi hərəkətlər edir.

Novruz bayramı, bu bayram günlərində səslənən rəqslər və mahnılar ətrafında informasiya mübadiləsi aparılır və bu mövzuda müzakirə təşkil olunur.

Mahnı oxuyaq

NOVRUZ GƏLDİ

Musiqisi Oqtay Rəcəbovun, sözləri Səvinc Nuruqızının.

I
Novruz gəldi bu geco,
Azərbaycan elinə,
Qucaq açdıq oduna,
Alovuna, yelinə.

II
Bilədi şəkərburalar,
Yumurtalar boyandı.
Yer, göy, çəmən, çöl, dərə,
Bütün aləm oyandı.

Nəqrat:
Nanalər dəmə qoydu,
Yenə bayram əgini.
Zəfəranla, kişmişlə
Bazədilər başını.

III
Kosayla Keçəl gəlib,
İstədi bayram pəyi.
Papaq aldıq evlərə,
Olduq Kosanın tayı.

IV
Bayram tonqallarının,
Alovu qalsdı göyə,
Tullanmış tonqallardan,
Nağmalar deyə-deyə.

Sən və oynaq xarakterli bu mahnı 6/8 xano ölçüsündə səslənir.

Sual və tapşırıqlar

1. Novruz bayramı haqqında daha nə bilirsiniz?
2. Novruz bayramında hansı rəqslər oynanılır?
3. "Novruz gəldi" mahnısında sadalanan hansı Novruz adətləri bu gündə qorunub saxlanılıb?
4. Aynur İsgəndərlinin ifasında Oqtay Rəcəbov və Səvinc Nuruqızının "Novruz gəldi" mahnısını dinləyin. Mahnıda Novruz haqqında hansı məlumatlar verilir? İfa tərzilə mahnının musiqisi və mətni arasında hansı bağlılıq var? YouTube üzərindən axtarış üçün açar sözlər: "Novruz gəldi", Novruz haqqında mahnı, Aynur İsgəndəri.

45

Belə nəticəyə gəlinir ki, Novruz bayramı bir sıra Şərqi ölkələrində qeyd edilən və yazın gəlməsinə həsr olunan bir milli bayramdır. Bu bayram günlərində bütün xalq evlərində şirniyyat hazırlayır, səməni yetişdirir və bayramın məzmununa uyğun mahnılar oxuyur, rəqs edirlər.

YARADICI TƏTBİQETMƏ

Bəstəkar Oqtay Rəcəbovun Səvinc Nuruqızının sözlərinə bəstələdiyi "Novruz gəldi" mahnısı öyrədilir və onun ritminə uyğun rəqsi hərəkətlər edilir.

Musiqi və təsviri incəsənət nümunələrinin müəllifi ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində.
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI (Düzgün cavabın qarşısında "+" işarəsi qoyun)

1. "Novruz" sözünün mənası nədir?

- a) yeni gün ☐ b) axşam ☐ c) ötən gün ☐

2. "Od üstündən tullanmaq" rəsm əsəri hansı rəssama məxsusdur?

- a) Ə.Əzimzadə ☐ b) T.Salahov ☐ c) T.Nərimanbəyov ☐

MUSIQIDƏ OBRAZ

21. MUSIQIDƏ KARVAN OBRAZI

MƏQSƏD: 1. Təsviri incəsənət əsərlərində karvan obrazına uyğun musiqi nümunələrini seçir. 2. Mahnını not mətni ilə fərdi və kollektiv tərkibində birsəslə oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində şəxələndirmə, beyin həmləsi, müqayisə və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1

Bəstəkar Soltan Hacıbəyovun “Karvan” simfonik lövhəsindən və böyük rus bəstəkarı Aleksandr Borodin “Orta Asiya” simfonik əsərinin hərəsindən bir parça səsləndirilir. Tədqiqat sualı kimi **“Təsviri incəsənətdə və musiqidə olan karvan obrazları arasındakı hansı oxşar və fərqli cəhətlər var?”** — verilə bilər.

Tədqiqatın aparılması üçün lövhədə Afrikada, Misirdə, Əlcəzairdə, Türkmənistandakı səhralar çəkilmiş şəkillər asılır.

Sonra müəllim şagirdlərə belə suallarla müraciət edir:

— Tamaşa etdiyiniz şəkillərlə dinlədiyiniz musiqi nümunələri arasında hansı oxşarlıq vardır?

— Şəkillərdə hansı oxşarlıqlar var?

Müəllimin köməyi ilə şagirdlər şəkillərdə qumlu səhraların və dəvələrin hərəkətləri arasında oxşarlığı müəyyənləşdirirlər.

2

Müəllim musiqi əsərlərini “görmək” mümkün olduğu kimi, təsviri incəsənət əsərlərini də “eşitməyin” mümkün olması haqqında məlumat verir. Şagirdlərə aydın olur ki, hər bir şəkildəki müəyyən məzmun xarakterinə uyğun musiqi nümunələrini tapmaq olar.

MUSIQIDƏ KARVAN OBRAZI

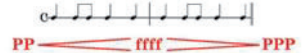
1

Musiqi dinləyək: Soltan Hacıbəyovun “Karvan” simfonik lövhəsindən bir parça

2

Göründüyü kimi, səslənmə 2 piano dinamik səslənmədən 4 forte gücünə qədər artır. Karvan bizi tərk etdikdə səslənmə tədricən 4 forte-dən 3 pianoya qədər azalır və biz karvanı artıq “görmürük”.

4 çarək ölçülü xanədən ibarət olan bu ritm quruluşu görkəmli Azərbaycan bəstəkarı, Xalq artisti Soltan Hacıbəyovun “Karvan” simfonik lövhəsində bütün əsər boyu müşahidə edilir.

1945-ci ildə Soltan Hacıbəyov “Karvan” simfonik lövhəsini yaradır. 1955-ci ildə əsər Niyazinin dirijorluğu ilə lentə alınır.

Rus musiqisində karvan mövzusunun ilk dəfə Aleksandr Borodin müəssisi etmişdir. O, “Orta Asiyada” adlı simfonik əsərində Asiya səhralarında qızmar günəş altında aramla addımlayan dəvə karvanı obrazını musiqi vasitəsilə böyük sənətkarlıqla təsvir etmişdir.

52

DİFERENSİAL TƏLİM

Musiqidə “Karvan” obrazını yaratmış Azərbaycan və rus bəstəkarları haqqında fikir söyləyir.

Karvanın yaxınlaşmasını və uzaqlaşmasını dinamik nüanslarla göstərir.

Tanıdığı səhraların adlarını sadalayır;

Musiqiyə uyğun əl və ayaq hərəkətləri ilə ritmik müşayiət yaradır.

Rəsm əsərlərində olan obrazı, məzmunu musiqi əsərlərində “eşitməyin” mümkünlüyü haqqında informasiya mübadiləsi aparılır və bu mövzuda müzakirə təşkil olunur.

Musiqi dinləyək və müqayisə edək

A.BORODİNİN “ORTA ASIYADA” SİMFONİK ƏSƏRİNDƏN BİR PARÇA

Mahnı öyrənək

ÜRƏK DOYMAZ BAKIDAN
Musiqisi Şəfiqə Axundovanın, sözləri İsgəndər Cəşqununundur.

I
Sularından dənə-dənə içəsan,
Yollarından səhər-axşam keçəsan.
Səyr edəsan onu gündüz, gecə san,
Göz doysa da, doymaz ürək Bakıdan.

Nəqərat:
Dünya səni heyran, cən Vətənim, cən,
Sən nə bəxtəvarsan, Azərbaycan!
Bakıdakı şən, bəxtiyar,
Ömrü bahar övladın var,
Göz doysa da, doymaz ürək Bakıdan.

II
Bağlarında qara şanı, ağ şanı,
Qızıl qunum min bir şafa dərimanı.
Günəş odda qovuranda aranı,
Əkik olmaz sərin külək Bakıdan.

Nəqərat:

Sual və tapşırıqlar

1. Rus bəstəkarlarından kimlər karvan mövzusunda müraciət etmişdir?
2. Səhrada hərəkət edən dəvə karvanının addım səslərini əl hərəkətləri ilə səsləndir.
3. Soltan Hacıbəyovun “Karvan” simfonik lövhəsini dinləyin. Səhrada hərəkət edən dəvə karvanının hərəkəti musiqi ifadə vasitələri ilə necə təsvir olunub? Hisslərinizi sözlərlə ifadə edin.

YouTube üzərindən axtarış üçün açar sözlər: Soltan Hacıbəyov, “Karvan” simfonik lövhəsi.

53

Belə nəticəyə gəlinir ki, rəsm əsərlərinin məzmununu, obrazını ona uyğun musiqi nümunələri vasitəsilə “eşitmək” mümkündür.

MAHNI ÖYRƏNƏK

Bəstəkar Şəfiqə Axundovanın şair İsgəndər Cəşqunun sözlərinə bəstələdiyi “Ürək doymaz Bakıdan” mahnısı öyrədilir.

Musiqi və təsviri incəsənət nümunələrinin müəllifi ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində.
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI (Düzgün cavabın qarşısında “+” işarəsi qoyun)

1. “Karvan” simfonik əsərini kim yazmışdır?

- a) V.Adıgözəlov ☐ b) S.Hacıbəyov ☐ c) Q.Qarayev ☐

2. “Orta Asiya” simfonik əsərini kim yazmışdır?

- a) N.Rimski-Korsakov ☐ b) A.Borodin ☐ c) İ.S.Bax ☐

22. MUSİQİDƏ QƏHRƏMANLIQ OBRAZI

MƏQSƏD: 1. Qəhrəmanlıq mövzusunda kino əsərlərindəki obrazların xarakterlərini ona uyğun musiqi xarakteri ilə müqayisə edir. 2. Mahnını not mətni ilə fərdi və kollektiv tərkibində birsəsli oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində şəxələndirmə, beyin həmləsi, müqayisə və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1 “Koroğlu” operasından “Uvertüra” səslənir, “Qaçaq Nəbi” xalq mahnısı notla oxunur.

2 Tədqiqat sualı kimi *“El qəhrəmanları olan Koroğlu, Qaçaq Nəbi obrazları kinoda və musiqidə öz əksini necə tapmışdır?”* — verilə bilər.

Tədqiqatın aparılması üçün “Koroğlu” filmindən Koroğlunun təpə başında dayandığı kadr göstərilir və şagirdlərə sualla müraciət edilir: “Uşaqlar, bu təsviri görəndə siz hansı musiqini eşitmək istərdiniz?” Uşaqlar suala cavab verir.

Azərbaycan xalq qəhrəmanları olan Koroğlu, Qaçaq Nəbi obrazı daima incəsənət xadimlərinin nəzər-diqqətində olmuş, onlar haqqında mahnılar qoşulmuş, opera yazılmış və filmlər çəkilmişdir. Bu əsərlərə bütün xalqımız məmnuniyyətlə tamaşa edir və mahnıları da oxuyurlar.

Sonra müəllim suallar verir:

— Dinlədiyiniz musiqi nümunələri bir-birindən necə fərqlənirlər?

— Koroğlunun şəklindəki xarakter “Uvertüra”nın xarakterinə uyğun gəlirmi?

— “Qaçaq Nəbi” filmindəki obrazın xarakteri eyniadlı xalq mahnısının xarakterinə uyğundurmu?

Şagirdlər suallara cavab verir.

MUSİQİDƏ QƏHRƏMANLIQ OBRAZI

Musiqi dinləyək

ÜZEYİR HACIBƏYLİNİN “KOROĞLU” OPERASINDAN “UVERTÜRA”

Bəstəkar Üzeyir Hacıbəyli “Koroğlu” operasını “Koroğlu” dastanının motivləri əsasında işləyib. Bu qəhrəmanlıq dastanının əsasında 1960-cı ildə eyniadlı film də çəkilib. Filmdə xalq qəhrəmanı Koroğlunun obrazı yaradılıb. “Koroğlu” bədii filminin sənəti müəllifi Səbət Rəhman, quruluşçu rejissoru Hüseyn Seyidzadə, bəstəkarı Cəhangir Cəhangirovdur. Filmdə Koroğlu rolunda Əfrasiyab Məmmədov çəkilib. “Koroğlu” operasındakı “Uvertüra” xalqın yaxşı və pis günlərinin əvəzsiz yol yoldaşı olmuş, onu ruhlandırmaq və mübarizəyə səsləmişdir. “Uvertüra” fransız sözü olub “açmaq” deməkdir. Əsərə çəkilmiş eyniadlı filmə xalq qəhrəmanı Koroğlu obrazını görəndə uşaqlarımızda “Koroğlu” operasındakı “Uvertüra” səslənir. Operada Koroğlu obrazının ilk ifaçısı Bülbül olub.

Azərbaycan xalq musiqisində qəhrəmanlarımıza, onların döyüş yoluna həsr olunmuş mahnılardan biri də “Qaçaq Nəbi” mahnısıdır.

1

“Koroğlu” filmindən

Notla oxuyaq

“QAÇAQ NƏBİ” (Azərbaycan xalq mahnısı)

Orta tempo

54

DİFERENSİAL TƏLİM

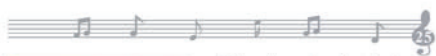
Qəhrəmanlıq mövzusunda olan bədii filmləri və musiqi əsərlərini müqayisə edir, onların oxşar və fərqli cəhətlərini sadalayır;

Bu mövzuya uyğun mahnıların melodiyalarını yada salaraq oxuyur.

Qəhrəmanlıq mövzusunda olan mahnılara ritmik müşayiət yaradır.

Koroğlunun obrazı və “Koroğlu” operasının “Uvertüra”sı, Qaçaq Nəbinin obrazı və eyniadlı mahnının xarakterləri arasında olan uyğunluqla əlaqədar informasiya mübadiləsi aparılır və bu mövzuda müzakirə təşkil olunur.

“Qaçaq Nəbi” filmindən.
Baş rolda Həsən Turabov

BUNU DA BİLİN

“Qaçaq Nəbi” filminin digər adı “Atları yohorləyin”dir.

Mahnı öyrənin

ÖLMƏZ SƏRKƏRDƏ

Musiqisi Süleyman Ələsgərovun,
şəirləri Cavad Cavadlınındır.

Həzi Aslanov

Sual və tapşırıqlar

1. Uvertüra sözünün mənası nədir?
2. Dinlədiyiniz “Uvertüra”dakı coşqı və ruh yüksəkliyi sizdə hansı hissləri yaradı?
3. “Azərbaycanın milli qəhrəmanları: ədəbiyyatda, təsviri incəsənətdə və musiqidə” mövzusunda fikir mübadiləsi aparın.

55

Belə nəticəyə gəlinir ki, Koroğlunun filmdəki obrazına təməşə etdikdə Üzeyir Hacıbəylinin “Koroğlu” operasından “Uvertüra”sının musiqisi yada düşür. Eyni hal Qaçaq Nəbinin obrazı və “Qaçaq Nəbi” xalq mahnısı arasında baş verir.

3 YARADICI TƏTBİQETMƏ

Bəstəkar Süleyman Ələsgərovun şair Cavad Cavadlının sözlərinə yazdığı “Ölməz sərkərdə” mahnısı öyrənilir.

Musiqi nümunələrinin müəllifi və kino obrazları ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində.
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI (Düzgün cavabın qarşısında “+” işarəsi qoyun)

1. “Qaçaq Nəbi” xalq mahnısının xarakteri necədir?

- a) qəmli ☐ b) təntənəli ☐ c) oynaq ☐

2. “Ölməz sərkərdə” mahnısı kimə həsr olunub?

- a) H.Aslanov ☐ b) M.Hüseynzadə ☐ c) M.İbrahimov ☐

23. MUSIQIDƏ DON KIXOT OBRAZI

MƏQSƏD: 1. “Don Kixot” rəsm əsəri və “Don Kixot” qravürləri adlı musiqi silsiləsində xarakter, obraz uyğunluğu haqqında fikir söyləyir.
2. Mahnını not mətni ilə fərdi və kollektiv tərkibində birsəsli oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində şəxələndirmə, beyin həmləsi, müqayisə və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1 Azərbaycan bəstəkarı Qara Qarayevin “Don Kixot” filminə bəstələdiyi musiqidən “Səyahət” və “Aldonsa” adlanan hissələr səsləndirilir.

Tədqiqat sualı kimi **“Pablo Pikassonun “Don Kixot” qravürü ilə Qara Qarayevin “Don Kixot” simfonik qravürləri arasında hansı əlaqə vardır?”** — verilə bilər. Tədqiqatın aparılması üçün lövhədə Pablo Pikassonun “Don Kixot” rəsm əsəri asılır. Şagirdlərə sual verilir:

— Rəsmdəki Don Kixotla musiqidəki Don Kixot arasında xarakter oxşarlığı varmı?

2 Müəllim “Don Kixot” obrazının bütün dünya xalqları, o cümlədən xalqımız tərəfindən seviləyini və Qara Qarayevin bu obrazla əlaqədar həm kino musiqisi, həm də eyniadlı simfonik qravürlər yaratdığı haqqında məlumat verir.

MUSIQIDƏ DON KIXOT OBRAZI

Pablo Pikasso.
“Don Kixot”

Məşhur İspan rəssamı Pablo Pikasso yazdığı Servantesin “Don Kixot” romanının qəhrəmanı Don Kixotun obrazını qravür üsulu ilə işlədiyi eyniadlı əsərdə əbədiləşdirmişdir. Romanın yazıçı parodiya və satira üslubundan istifadə etməklə İspaniyanın feodal qayda qanunlarını tənqid edir.

Kinorejissor Qriqori Kozintsev “Don Kixot” romanının nəşr olunma sinin 350 illiyi münasibəti ilə eyniadlı film çəkib. Filmin bəstəkarı Qara Qarayevdir.

Qara Qarayev sonradan “Don Kixot” filminə yazdığı musiqi əsasında “Don Kixot” simfonik qravürlərini yaradır. Beləliklə, Qara Qarayev “qravür” terminini musiqiyə bir janr kimi gətirir. Bəstəkarın bu əsəri bütün dünyada sevilir.

BUNU DA BİLİN

Qravür — bərk material üzərində relyefləşdirmə və ya basma üsulu ilə çəkilmiş şəklə deyilir.

Musiqi dinləyək və notla oxuyaq

**QARA QARAYEVİN
“DON KIXOT”
SİMFONİK QRAVÜRLƏRİ
ƏSƏRİNDƏN “SƏYAHƏT”**

56

DİFERENSİAL TƏLİM

Rəsmdəki “Don Kixot”la musiqidəki “Don Kixot” arasındakı oxşar cəhətləri araşdırır;

Musiqidə və təsviri incəsənətdə qravür anlayışı ilə əlaqədar şifahi təqdimat edir.

“Səyahət” qravürünə əl və ayaq hərəkətləri ilə ritmik müşayiət yaradır; “Don Kixot” və “Dəyirman” obrazları haqqında şəkillər çəkir.

Qravür janrının rəssamlıq və musiqi incəsənətində olması ətrafında informasiya mübadiləsi aparılır və bu mövzuda müzakirə təşkil olunur.

Musiqi dinləyək: Qara Qarayevin “Don Kixot” simfonik qravürləri əsərindən “Aldonsa”

Musiqidə zəriflik, məhəbbət hissləri Aldonsanın obrazında öz təzahürünü tapır.

Mahnı öyrənək

VƏTƏN HAQQINDA MAHNI

Musiqisi Niyazinin, sözləri Süleyman Rüstəminin.

I
Əcəb ağ gündədir mənəm Vətənim,
Günlər keçir bayram kimi, el güllür.
Rəngdən-rəngə girir çölüm, çəmənəm,
Aşığın sazında güllür, tel güllür.

Nəqərat:
Güllər bağlar, uca dağlar,
Əcəb gözəldir bu şən çağlar.

II
Tütək çalır, deyir dağda cəbanlar:
“Bizi azad edən dahi sağ olsun.
Eşidilməz artıq ahlər, fəğanlar,
Dostlar gülsün, yadlar saralıb-solsun”.

Nəqərat:

“Vətən haqqında mahnı” “Bayatı-Şiraz” muğamına əsaslanır, 6/8 xana ölçüsündə, şən-oynaq xarakterlidir, orta tempdə səslənir. Vətənpərvərlik mövzusunda yazılmış bu mahnıda doğma yurdun təbiəti sanki rəssam fırçası ilə işlənib.

Sual və tapşırıqlar

1. “Don Kixot” qravürü ilə “Don Kixot” simfonik qravürləri hansı incəsənət sahələrini birləşdirir?
2. “Don Kixot” əsəri — Pablo Pikasso, Qriqori Kozintsev və Qara Qarayev necə bir araya gətirib?
3. Qara Qarayevin “Don Kixot” simfonik qravürləri əsərindən “Aldonsa”-nı dinləyin. Musiqidə Don Kixot obrazını ədəbiyyatdakı Don Kixot obrazı ilə müqayisə edin. YouTube üzərindən axtarış üçün açar sözlər: Qara Qarayev, “Don Kixot” simfonik qravürləri, “Aldonsa”.

57

Belə nəticəyə gəlinir ki, müxtəlif incəsənət növlərində oxşar terminlər işlədilir. Pablo Pikassonun “Don Kixot” və Qara Qarayevin “Don Kixot” əsərlərində “qravür” termininin işlədilməsi ilə bərabər, xarakter oxşarlıqları da mövcuddur.

MAHNI ÖYRƏNƏK

Bəstəkar-dirijor Niyazinin şair Süleyman Rüstəmin sözlərinə bəstələdiyi “Vətən haqqında mahnı” öyrədilir.

Musiqi nümunələrinin müəllifi və rəsm əsərləri ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində.
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI (Düzgün cavabın qarşısında “+” işarəsi qoyun)

1. Musiqidə simfonik qravürləri kim yaradıb?

- a) A.Məlikov ☐   b) Q.Qarayev ☐   c) F.Əmirov ☐

2. Niyazinin “Vətən haqqında mahnı”-sı hansı muğama əsaslanıb?

- a) “Şur” ☐   b) “Bayatı-Şiraz” ☐   c) “Segah” ☐

24. MUSIQIDƏ TƏBİƏT MƏNZƏRƏSİ

MƏQSƏD: 1. Təbiət mənzərələri çəkilmiş təsviri incəsənət nümunələrinin məzmunu və xarakterinə uyğun musiqi nümunələrini təyin edir.

2. Mahnını not mətni ilə fərdi və kollektiv tərkibində birsəsli oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində şaxələndirmə, beyin həmləsi, müqayisə və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1

Fikrət Əmirovun “Şur” simfonik muğamından bir hissə və “Şur” muğamının “Simayi-şəms” rəngi səsləndirilir, Səttar Bəhlulzadənin təbiət mənzərələri nümayiş etdirilir.

Tədqiqat sualı kimi **“Səttar Bəhlulzadənin təbiət mənzərələrinə tamaşa etdikdə siz hansı musiqini yada salırsınız?”** — verilə bilər.

Tədqiqatın aparılması üçün üzərində cədvəl olan iş vərəqləri şagirdlərə paylanılır və doğru cavab qarşısında “+” işarəsi qoymaq tapşırılır.

Şagirdlər cədvəldəki sualları cavablandırdıqdan sonra müəllim lövhədə çəkilən cədvəldə doğru cavabları qeyd edir, şagirdlər isə öz cavabları ilə düzgün cavabları müqayisə edirlər.

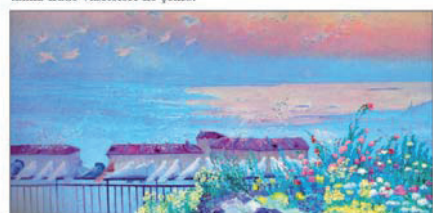
2

Müəllim dünya şöhrətli Azərbaycanın Xalq rəssamı Səttar Bəhlulzadənin portretini və onun “Bahar nəğməsi”, “Yaz motivi” rəsmlərini lövhədən asır. S.Bəhlulzadə haqqında qısa məlumat verir.

MUSIQIDƏ TƏBİƏT MƏNZƏRƏSİ

Nikolay Rimski-Korsakov deyirdi: “Gözəl rəsm səsrini mən mütləq eşidirəm və yaxşı musiqini görürəm”. Doğrudan da, Azərbaycanın Xalq rəssamı Səttar Bəhlulzadənin təbiət təsvirlərinin hər birinin sanki öz musiqisi var. Səttar Bəhlulzadə Azərbaycanın ecazkar təbiətini heyramiz ifadə vasitələri ilə çəkib.

Səttar Bəhlulzadə. “Bakıda yaz səhəri”

Musiqi dinləyək: Fikrət Əmirovun “Şur” simfonik muğamından bir parça

Azərbaycan musiqisinin simfonik muğam janrı 1948-ci ildə bəstəkar Fikrət Əmirov tərəfindən yaradılmışdır. Bəstəkarın “Şur” simfonik muğamında əsrarəngiz təbiət mənzərəsi musiqi dili ilə təsvir edilir. Bəstəkarın “Kürd-ovşarı” simfonik muğamının da təsvir imkanları olduqca böyükdür.

Notla oxuyaq

“ŞUR” MUĞAMININ “SİMAYI-ŞƏMS” RƏNGİ

58

DİFERENSİAL TƏLİM

Rəsm və musiqi nümunələrinin xaraktercə uyğunluğunu ayırd edir;

“Səttar Bəhlulzadə yaradıcılığında musiqili lövhələr” mövzusunda şifahi təqdimat hazırlayır.

Təbiət mənzərəsinə uyğun şəkil çəkir;
Musiqiyə uyğun ritmik müşayiət yaradır.

Hər bir rəsm əsərinin xarakterinə uyğun musiqi nümunələrinin olması ətrafında informasiya mübadiləsi aparılır və bu mövzuda müzakirə təşkil olunur.

“Şur” muğamının “Simayi-şams” rəngi tantanəli xarakterli, 2/4 ölçülüdür. Sol minor tonallığında olan bu melodiya tar, kamança və daf ilə müşayiət edilir.

BUNU DA BİLİN

Rəng — muğam şöbələri arasında xanəndəyə istirahət vermək üçün ifa edilən rəqsvari musiqi parçasıdır.

Mahnı öyrənsək

BƏNÖVŞƏ

Musiqisi Soltan Hacıbəyovun, sözləri Mirmehdi Seyidzadəninindir.

Yazda açırsan,
Ötir saçırın.
Yerin — bağ, meşə,
Gözəl bənövşə.

Nəqrat:
Zərif ətrin var,
Sənin, bənövşə.
Sevir uşaqlar,
Səni həmişə.

Bağa girəndə,
Bağban darəndə,
Qonursan döşə,
Gözəl bənövşə.

3

Belə nəticəyə gəlinir ki, musiqini “görmək” mümkün olduğu kimi, təsviri incəsənət əsərlərini də “əşitmək” mümkündür.

3 YARADICI TƏTBİQETMƏ

Bəstəkar Soltan Hacıbəyovun şair Mirmehdi Seyidzadənin sözlərinə yazdığı təbiətə həsr olunmuş “Bənövşə” mahnısı öyrədilir.

Sual və tapşırıqlar

1. N.Rimski-Korsakovun təsviri incəsənət və musiqi haqqında fikirlərini təcrübədə sınayın. Hansısa bir rəsm əsərini eşitdiyiniz, hansısa musiqi parçasını gördüyünüz vaxtlar olubmu?
2. Səttar Böhlulzadə, əsasən, nəyi təsvir edib?
3. Fikrət Əmirovun hansı simfonik muğamlarını tanıyırsınız?
4. Gülləbə Məmmədovun ifasında Səid Rüstəmov və Mirmehdi Seyidzadənin “Gözəl Quba” mahnısını dinləyin. Bu mahnıda təbiət mənzərələri öz əksini necə tapıb?

YouTube üzərindən axtarış üçün açar sözlər: Səid Rüstəmov, Mirmehdi Seyidzadə, “Gözəl Quba”.

59

Musiqi nümunələrinin müəllifi və rəsm əsərləri ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində.
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI (Düzgün cavabın qarşısında “+” işarəsi qoyun)

1. “Şur” simfonik muğamını kim yazmışdır?

- a) Q.Qarayev ☐ b) M.Mirzəyev ☐ c) F.Əmirov ☐

2. “Bahar nəğməsi” rəsmini kim yaratmışdır?

- a) S.Bəhlulzadə ☐ b) T.Salahov ☐ c) Ə.Əzimzadə ☐

25. MUSIQIDƏ NEFTÇİ OBRAZI

MƏQSƏD: 1. “Neft Daşları”nın obrazı ilə rəsm əsərlərində tanış olur və ona uyğun Azərbaycan bəstəkarlarının əsərlərini göstərir. 2. Mahnını not mətni ilə fərdi və kollektiv tərkibində birsəsli oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində şəxələndirmə, beyin həmləsi, müqayisə və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1 Bəstəkar Ağabacı Rzayevanın “Neftçi Qurban” (sözləri Hüseyn Arifindir) mahnısı dinlənir.

Azərbaycan rəssamlarından Tahir Salahovun “Xəzərdə səhər” və Toğrul Nərimanbəyovun “Xəzər” kimi Neft Daşlarına həsr olunmuş əsərləri lövhədən asılır. Tədqiqat sualı kimi **“Tahir Salahovun “Xəzərdə səhər” və Toğrul Nərimanbəyovun “Xəzər” rəsm əsərlərinin məzmununa uyğun daha hansı mahnıları bilirsiniz?”** — verilə bilər.

Tədqiqatın aparılması üçün şagirdlərə üzərində cədvəl olan iş vərəqləri təqdim olunur. Cədvəldə təsviri incəsənət nümunələrinin adının qarşısına uyğun bildikləri mahnıların adlarını yazmaq tapşırılır.

2 Müəllim dünya şöhrətli rəssam Tahir Salahovun “Təmirçilər”, Toğrul Nərimanbəyovun “Xəzər” əsərləri haqqında qısa məlumat verir.

MUSIQIDƏ NEFTÇİ OBRAZI

Neft Daşları dünyada dəniz üzərində qurulan ilk şəhər və neft platformasıdır. Tahir Salahovun “Təmirçilər” əsərində neft buruqlarını təmir etməyə yollanan təmirçilər, Xəzərin şaha qalxan dalğalarına sinə gərən Neft Daşları təsvir olunmuşdur. Qəhrəman neftçi obrazları və şaha qalxan Xəzər hər zaman təsviri incəsənət ilə yanaşı, musiqinin də diqqət mərkəzində olmuşdur.

Azərbaycan bəstəkarları bu mövzuda gözəl əsərlər yaratmışlar.

Musiqi dinləyək

NEFTÇİ QURBAN

Musiqisi Ağabacı Rzayevanın, sözləri Hüseyn Arifindir.

Neftçi Qurbanı həsr olunmuş bu mahnı dahi müğənni Bülbulün, Rəşid Behbudovun, Gülağa Məmmədovun, Anatollu Qəniyevin və digərlərinin ifasında səslənmişdir. Rəssam Tahir Salahovun “Xəzərdə səhər”, Toğrul Nərimanbəyovun “Xəzər”, Kamil Nəcəfzadənin “Neft Daşlarında” əsərlərinə baxdıqda neftçi Qurbanın və onun kimi bir çox qəhrəman neftçinin obrazı göz önünə gəlir və qulaqlarımızda Ağabacı Rzayevanın “Neftçi Qurban” mahnısı səslənir.

Bəstəkar Tofiq Quliyevin yaradıcılığında Neft Daşları obrazı əbədiləşib. O, Neft Daşlarında yaşıyıb-ışlayan qəhrəman neftçilərin həyatından bəhs edən “Məcüzələr adası” bədii filmi yazdığı musiqi ilə unudulmaz bir Xəzər obrazı yaratmışdır. Bu filmə yazılmış “Neft Daşları” mahnısı uzun illərdir neftçilərin peşə nağməsinə çevrilmiş.

Mahnını notla və sözləri ilə oxuyaq

TOFIQ QULİYEVİN “DOSTLUQ” MAHNISINDAN BİR PARÇA

Allergro moderato

60

DİFERENSİAL TƏLİM

Qəhrəman Xəzər neftçiləri haqqında şifahi təqdimat hazırlayır;

Neft Daşları mövzusunda olan musiqi nümunələrindən parçalar ifa edir.

Neft Daşları mövzusunda şəkil çəkir;

“Dostluq” mahnısına əl hərəkətləri ilə ritmik müşayiət yaradır.

Neft Daşları və onunla əlaqədar incəsənət əsərləri ətrafında informasiya mübadiləsi aparılır və bu mövzuda müzakirə təşkil olunur.

Tofiq Quliyevin "Dostluq mahnısı" keçən əsrin 60-cı illərində çəkilmiş "Bəxtiyar" (1955) filmində yazılıb. Filmdə şanlı Xəzər neftçilərinin obrazı öz əksini tapıb.

DOSTLUQ MAHNISI

Musiqisi Tofiq Quliyevin,
sözləri Ənvər Əlibəyliyədir.

I
Dörd dost, dörd ürək,
dörd yoldaşq biz,
Birdir arzumuz, istəklərimiz.
Hər gün suları tən yara-yara,
Birgə gedirik biz buruqlara.

Nəqarat:

Ayrılmaz dostlarıq biz,
Tükənməzdir qüvvəmiz.
Qarşımızda baş ayır,
Mavi dalğalı dəniz.

Tofiq Quliyev

Ənvər Əlibəyli

II
Günəş nur səpər yollarımıza,
Dostluq güc verir qollarımıza,
Dostluq solmayan baharımızdır,
Hər vaxt sədaqət şüarımızdır.

Nəqarat:

III
O kəs dünyada çox bəxtiyardır,
Sadiq, ayrılmaz dostları vardır.
Dərdi, sevinclə birgə bölülər,
Birgə qəm çəkib, birgə gülülər.

"Qaya" vokal kvarteti

Sual və tapşırıqlar

1. Neft Daşları niyə "Mücizələr şəhəri" adlandırılır?
2. Əfsanəvi "Qaya" qrupunun ifasında "Neft Daşları" mahnısını dinləyin. Neft Daşları, neftçilərin həyatı və istirahət mahnısıdır və ona çəkilmiş filmdə necə təsvir edilib? Neftçi olmaq arzusu yarandımı qəbzinizdə? Mahnının sözləri Xəzərə sevgini təsvir edə bilirmi?

YouTube üzərindən axtarış üçün açar sözlər: "Qaya" qrupu, Neft Daşları, göy dəniz azizdir, sevgilim dənizdir.

61

Belə nəticəyə gəlinir ki, Azərbaycanın incisi olan Neft Daşları haqqında təsviri incəsənət nümunələrinin məzmunu və xarakterinə uyğun gələn çoxlu musiqi nümunələrini göstərmək olar.

3 YARADICI TƏTBİQETMƏ

Dəniz neftçilərinə həsr olunmuş Tofiq Quliyevin şair Ənvər Əlibəylinin sözlərinə yazdığı "Dostluq" mahnısı öyrədilir, həm də onun melodiyasından bir parça notla ifa edilir.

Musiqi nümunələrinin müəllifi və rəsm əsərləri ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində.
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI (Düzgün cavabın qarşısında "+" işarəsi qoyun)

1. "Neftçi Qurban" mahnısını kim yazmışdır?

a) A.Rzayeva ☐

b) C.Cahangirov ☐

c) O.Rəcəbov ☐

2. "Bəxtiyar" filminin musiqisini kim yazıb?

a) T.Quliyev ☐

b) Q.Qarayev ☐

c) A.Zeynallı ☐

26. MUSIQIDƏ ULU ÖNDƏR HEYDƏR ƏLİYEVİN OBRAZI

MƏQSƏD: 1. Ulu öndər Heydər Əliyevin təsviri incəsənətdəki obrazına uyğun musiqi nümunələrini müəyyənləşdirir. 2. Mahnını not mətni ilə fərdi və kollektiv tərkibində birsəsli oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində şəxələndirmə, beyin həmləsi, müqayisə və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1 Oqtay Rəcəbovun “Heydər” oratoriyasının II hissəsi dinlənilir (sözləri Rafael Hüseynovundur).

2 Tədqiqat sualı kimi *“Heydər Əliyevə həsr olunmuş rəssamlıq, heykəltəraşlıq və musiqi əsərlərindən hansıları tanıyırsınız?”* — verilə bilər.

Tədqiqatın aparılması üçün müəllim əvvəlcə Ulu öndər Heydər Əliyev haqqında məlumat verir, eyni zamanda lövhədən asılmış Nikas Safronovun “Heydər”, Tahir Salahovun “Heydər” portretlərini, Rafael Abbasovun “Düşüncə” rəsm əsərini və heykəltəraş Ömər Eldarovun “Heydər” heykəlinin təsvirini şagirdlərə göstərir. Sonra şagirdlərə üzərində cədvəl olan iş vərəqləri paylanılır və tapşırılır ki, oratoriyanın yaranmasında iştirak edənləri təyin edib qarşısında “+” işarəsi qoysunlar.

MUSIQIDƏ ULU ÖNDƏR HEYDƏR ƏLİYEVİN OBRAZI

Ömər Eldarov Ümummilli lider Heydər Əliyevin büstünü işləyərək
Nikas Safronov. Heydər Əliyevin portreti

Hayatda ələ insanlar var ki, onlar bütün ömrünü xalqın xoşbəxtliyi uğrunda mübarizəyə həsr edir. Bəla şəxsiyyətlərdən biri də Ulu öndər Heydər Əliyevdir. Heydər Əliyev uzun müddət Azərbaycanın rəhbərlik etmiş, xalqın rifahı uğrunda var gücünü sərf etmişdir. Ümummilli liderin obrazı bir çox təsviri incəsənət nümunələrində öz əksini tapmışdır. Rus rəssamı Nikas Safronovun, Tahir Salahovun, Sakit Məmmədovun, Rafael Abbasovun əsərlərində böyük şəxsiyyətin unudulmaz obrazı yaradılıb.

Azərbaycanın Xalq rəssamı, heykəltəraş Ömər Eldarovun Bakıdakı “Heydər” heykəli və Naxçıvandakı “Heydər” büstü Ulu öndərə həsr olunan gözəl heykəltəraşlıq nümunələri hesab oluna bilər.

Musiqi dinləmək və notla oxumaq

“HEYDƏR” ORATORİYASININ II HİSSƏSİ
 Musiqisi Oqtay Rəcəbovun, sözləri Rafael Hüseynovundur.

1

62

DİFERENSİAL TƏLİM

Mövzu ilə əlaqədar musiqi nümunələrini sadalayır və şifahi təqdimat edir;
 Bu musiqi nümunələrindən melodiya-
 yaları notla və sözləri ilə oxuyur.

Vətənpərvərlik mövzusunda olan mahnıları yada salır;
 “Ulu torpaq” mahnısına ritmik müşayiət yaradır.

Respublikamızın məşhur rəssam, heykəltəraş və bəstəkarlarının yaradıcılığındakı Heydər Əliyev obrazı ilə əlaqədar əsərlər haqqında informasiya mübadiləsi aparılır və bu mövzuda müzakirə təşkil olunur.

Oratoriyada Heydər Əliyevin parlaq şəxsiyyəti musiqi və poeziyanın vəhdətində açılır.

Oratoriyayı dinlədikdə Ulu öndərin rəsəmlər tərəfindən işlənmiş portretləri göz önünə gəlir, rəhbərin nuru, zəkali və aydın siması, hamıya nüsxə ola biləcək mənalı ömrü yolu yada düşür.

BUNU DA BİLİN

Ulu öndər Heydər Əliyev haqqında yazılmış ilk monumental simfonik əsər Xalq artisti Arif Məlikovun "VIII simfoniya"sıdır. Simfoniya "Əbədiyyət" adlanır.

Mahnı öyrənək

ULU TORPAQ

Musiqisi Eldar Mansurovun, sözləri Nəhid Hacızadənin.

I
Günəşimiz saralıbdı,
Göylərimiz qaralıbdı.
Qarabağı sar alıbdı,
Dərd bürüyüb solu, sağ
Tanrı, qurtar bu sınağı!

Nəqərat:
Qalx, qalx, ulu torpaq,
Qalx, qalx, ulu bayraq,
Qalx, qalx, son, ey mərd xalq!
Yer titrəsin məhvarından!

II
Ocaq sönmüş neçə yurdda,
Uca dağlar yanır odda,
Arxa Bakı, ellər darda,
Ürəyimiz güynər-güynər,
Bəsdir daha, dözdük yetər!

"Ulu torpaq" mahnısı "Bayatı-Şiraz" muğamı üzərində yazılıb, sol minor tonalığındadır. Xanə ölçüsü 4/4-dür.

Sual və Tapşırıqlar

1. Hansı rus rəssamı Ulu öndərimiz Heydər Əliyevin portretini çəkib?
2. Hansı Azərbaycan rəssamları əsərlərində Heydər Əliyev obrazı yaratmışlar?
3. Hansı bəstəkar musiqidə Heydər Əliyevin obrazını yaratmışdır?

63

Belə nəticəyə gəlinir ki, rəsm, heykəltəraşlıq əsərlərində əks olunan Heydər Əliyev obrazına uyğun, bəstəkarlarımızın da müxtəlif janrlı əsərləri mövcuddur.

MAHNI ÖYRƏNƏK

Bəstəkar Eldar Mansurovun şair Nəhid Hacızadənin sözlərinə yazdığı "Ulu torpaq" mahnısından əvvəlcə bir parça notla ifa edilir, sonra isə sözləri ilə oxumaq öyrədilir.

Musiqi nümunələrinin müəllifi və rəsm əsərləri ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində.
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI (Düzgün cavabın qarşısında "+" işarəsi qoyun)

1. "Heydər" oratoriyasının sözləri kimə məxsusdur?

- a) N.Hacızadəyə ☐   b) F.Qocaya ☐   c) R.Hüseynova ☐

2. "Ulu torpaq" mahnısının bəstəkarı kimdir?

- a) E.Mansurov ☐   b) O.Kazımı ☐   c) O.Rəcəbov ☐

27. MUSIQIDƏ HINDİSTAN MÖVZUSU

MƏQSƏD: 1. Rəssamlarımızın Hindistan mövzusunda çəkdikləri rəsmlərə uyğun Azərbaycan bəstəkarlarının musiqi nümunələrini müəyyənləşdirir.
2. Mahnını not mətni ilə fərdi və kollektiv tərkibində birsəslə oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində şəxələndirmə, beyin həmləsi, müqayisə, Venn diaqramı və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1 Əvvəlcə simli kvartetin ifasında Soltan Hacıbəyovun “Hind mövzusunda süita” əsəri, sonra isə simfonik orkestrin ifasında “Hindistan lövhələri” musiqi əsəri səsləndirilir.

2 Tədqiqat sualı kimi **“Soltan Hacıbəyovun “Hind lövhələri” musiqi əsəri Hindistan həyatını necə əks etdirir?”** — verilə bilər. Tədqiqatın aparılması üçün sinfə dinlənən musiqi əsərinin fərqli və oxşar cəhətlərini müəyyənləşdirmək üçün Venn diaqramı çəkilmiş iş vərəqləri paylanılır.

Şagirdlər düzgün cavab qarşısında “+” işarəsi qoymalıdır. Bu sxem lövhədə də olduğundan müəllim şagirdlərin doğru cavablarını sxemdə qeyd edir və şagirdlər öz cavablarını yoxlayırlar.

Müəllim lövhədən Toğrul Nərimanbəyovun “Hind lövhələri”, Mikayıl Abdullayevin “Hind lövhələri” silsilə əsərlərini və heykəltəraş Ağasəlim Quliyevin “Rabindranat Taqor” heykəlinin təsvirini asır, Azərbaycan-Hindistan mədəni əlaqələrindən, onların musiqidə və təsviri incəsənətdə təzahüründən danışır.

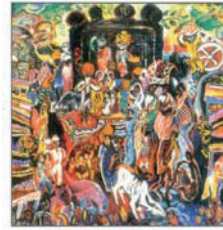
MUSIQIDƏ HINDİSTAN MÖVZUSU

Mikayıl Abdullayev.
“Hind gözəli”

Görkəmli Azərbaycan rəssamı Mikayıl Abdullayevin “Hindistanla ikinci görüş” adlı silsilə əsərləri onun Hindistan səfərindən sonra yaranıb. Rəssam həm də Hind xalqının böyük qızı “İndira Qandinin portreti”nin müəllifidir. Mikayıl Abdullayev Hindistan mövzusunda işlədiyi silsilə əsərlərə görə “Cavahirlal Nehru” adına beynəlxalq mükafata layiq görülmüşdür.

Toğrul Nərimanbəyov, Tahir Salahov, Elbəy Rzaquliyev kimi məşhur rəssamların da hind mövzusunda əsərləri var. Heykəltəraş Ağasəlim Quliyev “Rabindranat Taqor” əsərində hind dramaturqu Rabindranat Taqorun obrazını yaratıb.

Toğrul Nərimanbəyov.
“Hind lövhələri”

Ağasəlim Quliyev.
“Rabindranat Taqor”

Musiqi dinləyək: Soltan Hacıbəyovun “Hind lövhələri” musiqi silsiləsindən bir parça

Soltan Hacıbəyovun “Hind mövzusunda süita” adlı əsəri 1964-cü ildə yazılıb, sonralar bu süitadan istifadə etməklə bəstəkar “Hind lövhələri” adlı simfonik əsərini yaratıb.

64

DİFERENSİAL TƏLİM

Hindistan mövzusunda rəsm, heykəltəraşlıq və musiqi əsərlərini sadalayır;

Mahnını notla və sözləri ilə oxuyur.

Hindistan mövzusunda şəkil çəkir; “May” mahnısının tempinə və ritminə uyğun əl çalır.

“Hind lövhələri” rəsm silsiləsi ilə “Hind lövhələri” musiqi silsiləsi haqqında informasiya mübadiləsi aparılır və bu mövzuda müzakirə təşkil olunur.

Mahnının notla və sözləri ilə oxuyaq

MAY

Musiqisi Rəşid Şəfəqin, sözləri Rüşət Əhmədzadəninindir.

Moderato

I
Aşdı-dadı çay,
Açdı gül-çiçək.
Gəldi gözəl may,
Sevindi ürək.

Solo: Günlər şən keçir,
Çoxur arzular.

Xor: Gətirdin bizə
Solmayan bahar.

II
Dağlar donunu
Atladan geyir.
Hər tərəf, hər yan,
Sənə "Gəl", — deyir.

Solo: Güllər baxışlar
Yaz günəşindən.

Xor: Güldü, sevindi
Anamız, Vətən!

Fa major qammasında, "Rast" muğamı üstündə səslənən bu mahnının xanə ölçüsü 6/8-dir. Mahnı solo və xorun dialoqu kimi, çox tələsmədən, orta tempda ifa edilir.

Sual və tapşırıqlar

1. Hansı Azərbaycan rəssamı öz yaradıcılığında Hindistanla bağlı əsərlər yaratmışdır?
2. Azərbaycanın hansı bəstəkarı hind mövzusunda müraciət etmişdir?
3. Necə düşünürsünüz, Azərbaycan bəstəkar, rəssam və heykəltəraşlarını hind mövzusunda əsərlər yaratmağa nə həvələndirirdi?

65

Belə nəticəyə gəlinir ki, Mikayıl Abdullayevin “Hind lövhələri” və Toğrul Nərimanbəyovun “Hind lövhələri” rəsm silsiləsi əsərləri ilə Soltan Hacıbəyovun “Hind lövhələri” musiqi əsəri xaraktercə bir-birinə uyğundur.

MAHNI OXUYAQ

Bəstəkar Rəşid Şəfəqin şair Rüşət Əhmədzadənin sözlərinə yazdığı “May” mahnısı öyrədilir.

Musiqi nümunələrinin müəllifi və rəsm əsərləri ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində.

2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI (Düzgün cavabın qarşısında “+” işarəsi qoyun)

1. “May” mahnısının müəllifi kimdir?

a) Rəşid Şəfəq ☐

b) Oqtay Rəcəbov ☐

c) Ağabacı Rzayeva ☐

2. İndira Qandinin portretini kim işləyib?

a) Tahir Salahov ☐

b) Mikayıl Abdullayev ☐

c) Elbəy Rzaquliyev ☐

28. YEKUN KONSERTƏ HAZIRLIQ

DİNLƏNİLMƏK ÜÇÜN NƏZƏRDƏ TUTULAN MUSİQİ REPERTUARİ

1-ci mövzu

ŞUŞANIN DAĞLARI (Azərbaycan xalq mahnısı)

Moderato

Şu-şa - nın dağ - la - rı ba - şı du - man - lı,
qır - mı - zı qof - ta - lı, ya - şıl tu - man - lı.
dər - din - dən öl - mə - yə çox - dur gü - man - lı.
dər - din - dən öl - mə - yə çox - dur gü - man - lı.
Ay qız, bu nə qaş - göz, bu nə tel,
ö - lə - rəm dər - din - dən, o - nu bil.
da - nış - ma - san - da, ba - rı gül.
Ay qız, bu nə qaş - göz, bu nə tel,
ö - lə - rəm dər - din - dən, o - nu bil.
da - nış - ma - san - da, ba - rı gül.

2-ci mövzu

VOKALİZ

(«Şahzadə Qara qızıl» cizgi filmindən)

Musiqisi Oqtay Rəcəbovundur.

Moderato

3-cü mövzu

SÖZSÜZ MAHNI №1

Musiqisi Feliks Mendelsonundur.

4-cü mövzu

ZAMANIN BAYRAQDARI

Musiqisi Qara Qarayevin,
Sözləri Səməd Vurğunundur.

5-ci mövzu

ÜZEYİR HACIBƏYLİNİN “KOROĞLU” OPERASINDAN “QIZLAR XORU”

Moderato

6-cı mövzu

“QIZ QALASI” BALETİNDƏN “ADAJİO” VƏ “VALS”

Musiqisi Əfrasiyab Bədəlbəylinindir.

Moderato

7-ci mövzu

ƏSGƏRİN ARIYASI

Moderato

Musiqisi Üzeyir Hacıbəylinindir.

Na - lən - dən - dir ney ki - mi a -

- va - zə - yi cə - qim bü - lənd. na - rə - kin

qıl - ma - zım ney tok ko - sil - səm bən - dü - bənd

bən - dü - bənd.

8-ci mövzu

DALĞALAR

Orta sürətlə

Musiqisi Ramiz Mirişlinindir.

“RAST” SİMFONİK MUĞAMINDAN “BƏRDAŞT”

Musiqisi Niyazinindir.

Maestoso e espressivo

The score is written for piano and orchestra. The piano part is in the upper staves, and the orchestra part is in the lower staves. The tempo is marked *Maestoso e espressivo*. The score includes various dynamics such as *p* (piano), *f* (forte), *rit.* (ritardando), *a tempo*, and *ad libitum*. The key signature is one flat (B-flat major or D-flat minor). The time signature is 4/4. The score is divided into several measures, with some measures containing rests and others containing active musical notation.

“RAST” MUĞAMINDAN “BƏRDAŞT”

Ad libitum

The score is written for a single melodic line, likely a voice or a solo instrument. The tempo is marked *Ad libitum*. The key signature is one flat (B-flat major or D-flat minor). The time signature is 4/4. The score includes various ornaments and dynamics such as *f* (forte) and *mf* (mezzo-forte). The score is divided into several measures, with some measures containing rests and others containing active musical notation.

“ARAZBARI” ZƏRBİ-MUĞAMINDAN BİR PARÇA

“ARAZBARI”

(Simli alətlər orkestri üçün)

Musiqisi Üzeyir Hacıbəylinindir.

12-ci mövzu

SƏNSİZ

*Musiqisi Üzeyir Hacıbəylinin,
sözləri Nizami Gəncəvinindir.*

Allegro moderato

Piano

f *mf* *p* *marcato*

VƏTƏNİMDİR

*Musiqisi Süleyman Ələsgərovun,
sözləri Məhəmməd Füzulinindir.*

Moderato

f *mf* *p* *rit.*

Pən-be-yi- da- ği- cü-nun iç- rə ni- han- dır bə- də- nim,
di- ri ol- duq- ca li- ba- sım bu- dur, öl- səm kə- fə- nim.
Pən-be-yi- da- ği- cü-nun iç- rə ni- han- dır bə- də- nim,
di- ri ol- duq- ca li- ba- sım bu- dur, öl- səm kə- fə- nim.
Ca- ni ca- nan di- lə- miş, ver- mə- mək ol- maz, ey dil!
Nə ni- za ey- lə- yə- lim, ol nə sə- nin- dir, nə mə- nim.

“DƏNİZİ FƏTH EDƏNLƏR” FİLMİNDƏN BİR PARÇA

Musiqisi Qara Qarayevindir.

“SADKO” OPERASINDAN “OKEAN-GÖY DƏNİZ”

Musiqisi N.Rimski-Korsakovundur.

1 Largo $\text{♩} = 44$ ($\text{♩} = 132$)

Piano *pp* *sempre legato assai*

Viol.

Fl. ♩ Clar. ♩ *f* *dimin.*

2 *pp* *sempre legato assai*

14-cü mövzu

TƏRƏKƏMƏ

(Azərbaycan xalq rəqsi)

Allegretto

15-ci mövzu

MAYE RAST

16-cı mövzu

“SÜLH UĞRUNDA” SİMFONİK POEMADAN
BİR PARÇA

Musiqisi Cövdət Hacıyevindir.

17-ci mövzu

“NİZAMİ” SİMFONİYASINDAN BİR PARÇA

Musiqisi Fikrət Əmirovundur.

“NİZAMİ” OPERASINDAN “RƏNANIN MAHNISI”DAN BİR PARÇA

Musiqisi Əfrasiyab Bədəlbəylinindir.

Moderato

lin hə - və - si öm - rü - mü son a - nə ye - tir -
di, Hic - ran qə - mi - nin xən - cə - ri - ni
qa - nə ye - tir - di.

18-ci mövzu

“FÜZULİ” KANTATASININ II HİSSƏSİNDƏN BİR PARÇA

*Musiqisi Cahangir Cahangirovun,
sözləri Məhəmməd Füzulinindir.*

Moderato

Mə-ni can - dan u-san - dır - dı cə - fa - dan
yar u-san-maz mı? u - san - maz - mı?

19-cu mövzu

ANA

*Musiqisi Cahangir Cahangirovun,
sözləri İslam Səfərlinindir.*

Andante

1. Gö - zü - mün nu - ru ca - nım a -
-na, Bö - yüt - dün sən mə - ni
ya - na - ya - na. // 2. - na.

20-ci mövzu

NOVRUZU (Azərbaycan xalq rəqsi)

Tələsmədən

21-ci mövzu

“KARVAN” SİMFONİK ƏSƏRİNDƏN BİR PARÇA

Musiqisi Soltan Hacıbəyovundur.

“ORTA ASİYADA” SİMFONİK ƏSƏRİNDƏN BİR PARÇA

Musiqisi Aleksandr Borodinindir.

22-ci mövzu

“KOROĞLU” OPERASINDAN UVERTÜRA

Musiqisi Üzeyir Hacıbəylinindir.

23-cü mövzu

“DON KİXOT” QRAVÜRÜNDƏN “SƏYAHƏT”

Musiqisi Qara Qarayevindir.

“DON KİXOT” QRAVÜRÜNDƏN “ALDONSA”

Musiqisi Qara Qarayevindir.

24-cü mövzu

“ŞUR” SİMFONİK MUĞAMINDAN BİR PARÇA

Musiqisi Fikrət Əmirovundur.

Allegro moderato

25-ci mövzu

NEFTÇİ QURBAN

Musiqisi Ağabacı Rzayevanın,
sözləri Hüseyn Arifindir.

Allegretto

26-cı mövzu

“HEYDƏR ORATORİYASI”NIN
II HİSSƏSİNDƏN BİR PARÇA

Musiqisi Oqtay Rəcəbovun,
sözləri Rafael Hüseynovundur.

Moderato

27-ci mövzu

“HİND LÖVHƏLƏRİ” SİLSİLƏSİNDƏN BİR PARÇA

Musiqisi Soltan Hacıbəyovundur.

Allegro moderato

BURAXILIŞ MƏLUMATI

MUSIQI 5

Ümumtəhsil məktəblərinin 5-ci sinfi üçün
Musiqi fənni üzrə dərsliyin (qriif nömrəsi: 2020-028)
METODİK VƏSAİTİ

Tərtibçi heyət:

Müəlliflər

Oqtay Məmmədağa oğlu Rəcəbov
Nazim Kazım oğlu Kazımov
Ofeliya Səfa qızı İmanova

Redaktor

Sevinc Nuruqızı

Bədii və texniki redaktor

Abdulla Ələkbərov

Dizayner

Firuzə İbrahimova

Rəssam

Gündüz Ağayev

Korrektor

Ülkər Hüseynova

© Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi

Müəlliflik hüquqları qorunur. Xüsusi icazə olmadan bu nəşri və yaxud onun hər hansı hissəsini yenidən çap etdirmək, surətini çıxarmaq, elektron informasiya vasitələri ilə yaymaq qanuna ziddir.

Hesab-nəşriyyat həcmi 5,6. Fiziki çap vərəqi 5,0.

Formatı 70x100 1/16. Kəsindən sonra ölçüsü: 165x240.

Səhifə sayı 80. Şriftin adı və ölçüsü: məktəb qarnituru, 10-12 pt.

Ofset kağızı. Ofset çapı. Sifariş .

Tiraj . Pulsuz. Bakı-2024.

Əlyazmanın yığıma verildiyi və çapa imzalandığı tarix: 16.06.2020

Nəşriyyat:

“Təhsil Nəşriyyat-Poliqrafiya” MMC

(Bakı, AZ 1052, F.Xoyski küç., 121a (149))

PULSUZ